

Wate

kovara kulturî

Derheqê Kirmanckî de Kombîyayîşê Pancine

Rêzan

“Dengbêjê Weş a, La Miyûnî Şarî Xwi di”

Lerzan Jandîl

Sedserra 19ine de Halê Împaratoriya Osmanîyan

Memo Darrêz

Zelî Boxlonî

Huseyîn Kahraman

Şanika Şîni

Malmîsanij

Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)

No: 5, Hamnan 1998

Qate

Kovara Kulturî

Hûmar: 5

Hamnan, 1998

Serredaktor:

Malmîsanij

Redaksiyon:

Haydar Diljen, J. Îhsan Espar,
Malmîsanij, Mehmet Uzun

Însiyatîfê destpêkerdişî:

Osman Aytar, Yildiray Beyazgul,
Çeko, Mûnzûr Çem, Memo Darrêz,
Nihat Elî, Cemîl Gundogan, Lerzan Jandîl,
Huseyîn Kulu, Seyîdxan Kurij,
Robîn Rewşen, Kamer Soylemez,
Kazim Temurlenk, Şukrî Urgan

Temsîlkarê Almanya:

Mûnzûr Çem
Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seveta aboneyîye û tîkîliye (Almanya de)

L. Ballikaya
C/O Vereinstadtteil VHS e.v.
Postfach 62 07 46
10 797 Berlin/Almanya

Temsîlkarê Norveçî:

M. Darrêz
Box: 2545
7001 Trondheim/NORVEÇ

Temsîlkarê Hollanda

Ferhad Amedî
Delfzyl Str. 81
6835 CM Arnhem/HOLLANDA
Tel: +26-323 26 95

Şertê aboneyîye:

Welat	serrêk	6 aşmî
Tirkiya:	40 DM.	20 DM.
Almanya:	40 DM.	20 DM.
Şwed:	250 SEK.	125 SEK.
Welatê bînî:	70 DM.	35 DM.

Vayî: 10 DM./50 SEK.

Îlan:

Riperrêk: 200 DM./1000 SEK.
Nêm riperr: 100 DM./500 SEK.
Çarêgriperr: 50 DM./250 SEK.

Çap: Apec Tryck & Förlag, Stockholm

ISSN:1401-2995

Postgiro:

Kurdiska Kultur och Språkföreningen
475 16 98-4 SWEDEN

Adres:

Î. Espar
Odd Fellowvägen 29
S-127 32 Skärholmen/SWEDEN

Berpirsiyariya her nuştî yê nuştoxî/nûstoxe bi xo ya.

TEDE

Wendoxan rê	3
Derheqê Kirmanckî de Kombîyayîşê Pancine	4
Rêzan	
“Dengbêjê Weş a, La Miyûnî Şarî Xwi di”	22
Zulfikar Tak	
Meberme Markîg	32
Gawanê Kurdîstanî	
Hîrê Şîrî	34
Lerzan Jandîl	
Sedserra 19ine de Halê Împaratorîya Osmanîyan û Vurîyenê nê Demî-III	37
Hamdî Ozyûrt	
“Ordlöst”	52
Memo Darrêz	
Zelî Boxlonî	53
Huseyîn Kahraman	
Şanika Şîni	62
Ali Heydar Sever	
Va Bo	65
Erdal Er	
Birayêna Herî û Devî	67
Abdulmuttalip Koç	
Çend Şîrî	71
Kitaban ra	76
Çeko	
Loke û Her	78
Ripelê Fıqrayan	80
Malmîsanîj	
Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)-III	83
Seyîdxan Kurîj	
Çewlîgî ra Di Dêrî	90
Wendoxan ra	92
Celadet Alî Bedirxan	
Ferhenga Kurdî (Kurmançî)-Frensî-V	94
Kemal Unal	
Di Birayê Zurekerî	106
Çend Rojnameyanê Fransî û Îngilîzî de Xoverrodayîşê Dêrsimî 1937 -III	108
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-IV	109
Alfabe	112

Wendoxê erjayeyî,

Na hûmara *Vateyî* hûmara verîna serra diyin a. Çar hûmarê mayê ke par vejîyaybî hem Ewropa de hem zî Tirkîya de çap biy û *Vate* Tirkîya û taye cayanê Kurdîstanî de zî vila bî. Çîyo ke ma tewr zaf keyfweş keno no yo.

Ma verî zî vatbî labelê ma newe ra vajî ke nê bes nîyê. Ma ganî (gerek) bixebitîye ke *Vateyî* hîna zaf çap bikerî û vila bikerî. Şima wendoxî zî ganî na xebate de ma rê ardim bikerî.

Ewro ma bi zerweşîye vînenî ke Kurdîstan ra, Tirkîye ra û welatanê cîya-cîyayanê Ewropa ra wendoxî ma rê nusenî û piştî danî ma. No rewş (hal) ma hîna teşwîq keno ke ma karê hazirkerdene û vilakerdena *Vateyî* rê sîr bibî.

Na hûmara ma de metnê netîceyanê *Kombîyayîşê Pancinê Kirmanckî* (Zazakî) esto. Seke şima nê metnî de vînenî ma roj bi roj ver bi kirmanckîya standarde gaman erzenî. Ma hêvî kenî ke wendox û nuştoxî hem netîceyanê kombîyayîşanê kirmanckî hem zî nuşteyanê (yaziyanê) bînan bi diqqet biwanî û nînan ser o munaqeşe bikî, fikranê xo ma rê zî binusî.

Bi na hêvî ma weşî û şayîya şima wendoxan wazenî.

Vate

DERHEQÊ KIRMANCKÎ DE KOMBÎYAYÎŞÊ PANCINE

Stockholm, 14-16ê tebaxe 1998

Roja 14ê menga (aşma) tebaxe, Stockholm de kirmanckî (zazakî) ser o kombîyayîşê pancine dest pêkerd û hîrê rojî ramit. Nê kombîyayîşî de nê duyes kesî amade bîy:

Yildiray Beyazgul (Gimgim)

Mûnzûr Çem (Dêrsim)

Haydar Diljen (Sêwregi)

Nîhat Elî (Sêwregi)

J. Îhsan Espar (Pîran)

Çeko Kocadag (Gimgim)

M. Malmîsanij (Pîran)

Selîm Mûrat (Pali)

Robîn Rewşen (Licê)

Mehmet Taş (Dêrsim)

Şukrî Urgan (Hêni)

Hamdî Ozyurt (Gimgim)

Nê kombîyayîşî de amadebîyayoxî nê meseleyan ser o vindertî û meylê xo tesbît kerdî:

• Çend çekuyê (kelîmeyê) ke ca ra ca cîya vajîyênî (Yer yer farklı söylenen birkaç sözcük)

• J, C yan Z? (J mi, C mi yoksa Z mi?)

• Nuştîşê tayê (tanî) çekuyanê ke cumle mîyan de pîya -se cita-vajîyênî (Cümlede birlikte kullanılan bazı -çift- sözcüklerin yazılış biçimi)

• “Ke“ û vîrgul (“Ke“ ve virgöl)

• Nuştîşê notanê bîblîyografikan (Bibliyografik notların yazılış biçimi)

• Karî ra (Fiilden)

• Termê gramerî (Dilbilgisi terimleri)

- Termê leşkerî (Askeri terimler)

Cêr ra ma nê xusûsan de meylê kombîyayîşî nusênî.

Tîya de çekuyê nêrî (bi tirkî “eril sözcük”) ver de (n), çekuyê makî (bi tirkî “dişil sözcük”) ver de (m) nusîyayo. Tayê çekuyanê nêriyan dim a suffiksê “-e” nusîyayo. No yeno a mana ke, eke formê nêrî dim a “-e” ame, o çeku beno makî. Nimûne: şehîd, -e. Yanî, çekuyê “şehîd”î nêrî yo (lajeko yan zî camêrdo şehîd), eke nê çekuyî dim a “-e” ame, beno “şehîde” û no çekuyê “şehîde” makî yo (kêneka yan zî cinîya şehîde). Tayê cayan de, çekuyanê makîyan dim a herunda “-e” de “-i” yena, tayê cayan de zî ne “-e” ne zî “-i” yena.

6- Çend çekuyê ke ca ra ca cîya vajîyênî

Kirmanckî de tayê çekuyî mintîqa ra mintîqa cîya vajîyênî. Ma nê çekuyan ra çekuyanê cêrînan ser o munaqêşe kerd û mîyane nînan ra yew yan zî di formî weçînay (vîjnay).

meylê kombîyayîşî *formê bînê* *tirkî*

awe (m), awi (m) ... aw, ow, uwe, axwe,

awke, awki, owk, ok su

ciwîyayene yaşamiş biyayîş yaşamak

çike çi ke çünkü

çitur çi tur, çi tir nasıl

emşo emso, esmû, eşmo, imşo, işmo, imş bu gece

emser esmer, imser, ismer bu yıl

ewro ewrû, eyro, êro, êr, îro bugün

her hur, wir her

her di hurdî, wurdî, wurna her iki

her dîyan hurdêna, wurdî hurdêmîna, wurdînî her ikisi

Her dîyan wend. .. Hurdêna wend./Wurdînî wend. Her ikisi okudu.

her kes wir kes herkes

her roj wir ro her gün

heyat (n) hêyat hayat, yaşam

hurdî wurdî, wurdî ufak, küçücük

hûmar hûmare, ûmare, amore sayı

Qate

Îstanbul	Estembul, Estemol	İstanbul
Kurdîstan (n)	Kurdistan (m)	Kürdistan
Kurdîstanê ma (n)	Kurdistana ma (m)	Kürdistanımız
labelê	lablê, labrê	fakat, lakin
milet (n)	millete (m), mîlet (m)	millet, ulus
miletê ma (n)	milleta ma (m), mîletê ma (m)	ulusumuz, milletimiz
milî	millî, mîllî	ulusal, milli
na (m)	ena, ina, hena	bu (dışıl için)
nan (n)	na, non, nûn, no, nû	ekmek
naye (m)	nay, enay, inay, hena	bunu (dışıl için)
ney (n)	nê, enî, inî, enê, inê	bunu (eril için)
nê	nî, enî, inî, enê, inê	bunlar
nînan	nînû, enîyan, inîyan, enyo	1) bunlar 2) bunları
nîyadayene	nîya dayene	bakmak
nîyade	nîya de	bak
no (n)	eno, ino, enû, nû, ini	bu (eril için)
nuşte (n)	nuştaye	yazı, muska
nuştene, nivisnayene	niştîş	yazmak
nuşttox, -e	nuştêx	yazar, yazan
qisa (m), qesa (m)	qese (n), qise (n)	söz, laf
qisey/qesey kerdene..	qisê kerdene, qese kerdene	konuşmak
rey	ray, rêy, rê	kez, kere
reyê	rayê, rêyê	bir kez, bir kere
reyke	rayki, rêki	bir kez, bir kere
rey-rey	ray-ray, rê-rê	bazan, arasında
seke	se ke, se ki	gibi
tayê	tay, toy, tanî, tayn, taynî	bazı
tîya	ta, tîye, etîya, etya, îta, ewta, owta, wita, weyta	bura, burası
uca	wica, wuca, weyca, wija, wiza, wuza, uza, uja, ewca, owca	ora, orası
weyra	ewra, owra, ora	ora, orası
yewbîyaye (n),		

yewbîyayîye (m) yobîyaye (n), yobîyaya (m)	birleşik	
yewbîyayene,		
yewbîyayîş	yobîyayîş, yewbeyîş	birlik
yewbîyayene	yobîyayîş, yewbeyîş	birleşmek
yewbîyayîş (n)	yobîyayîş, yewbeyîş	birleşme
yewîye (m)	yewey, yewî, yowê	birlik
ziwan (n)	zan, zon, zo, zû	dil

Kombîyayîşê Kirmanckî yê yewine ra yew grûbe

2) J, C yan Z?

Kirmanckî de tayê çekuyî estê ke tayê cayan de bi "J", tayê cayan de bi "C" tayê cayan de zî bi "Z" vajîyênî. Meylê kombîyayîşî nê forman ra formê "J"yinî ser o yo. Yanî eke çekuyêk (yew çeku) wayîrê ne hîrê forman bibo, nînan ra formê "J"yinî tercîh beno. Nimûne:

meylê kombîyayîşî formê binî tirkî

J C, Z

çije (n) çice, çizik, cizik meme

dej (n) dec, dez ağrı, acı, üzüntü

dejayene decayene, dezayene ağrmak,
acımak, üzölmek

dewij- e dewic, dewiz köylü

dêrsimij, -e dêrsimic, dêrsimiz Dersimli

erjan, -e ercan, arcon, erzan ucuz

erjanîye (m) erconey, erzanîye ucuzluk

eskije (m) eskici, eşkuçi, eskize kuru üzüm

espije (m) espici, aspize bit

gijik (n) gicik, gizik saç

kej, -e kec, kez sarışın

laj (n) lac, laz oğul, oğlan

lajek (n) lacek, lazek erkek çocuk, oğlan

lej (n) lec, lez kavga

lej kerdene lec kerdene, lez kerdene kavga etmek

lojine (m) locini, lozine baca

mij (n) mic, miz sis

nimaj (n) nimac, nimaz, nemaz, nime ... namaz

paliyij, -e paliwic, paliyiz Palolu

pirojine (m) pircini, pirozine kalbur

qij, -e qic, qiz küçük

roj (n) roc, roz güneş

roje (m) roce, roze gün

roje (n) roce, roze oruç

şaristaniij, -e şaristonc kentli, şehirli

vaje vace, vaci, vase söyle

3) Nuştisê tayê çekuyanê ke cumle mîyan de pîya -se cita- vajîyênî.

Nimûne:

çende... ende...

çi... çî...

ge... ge...

ge-ge... ge-ge...

ha... ha...

hem... hem...

ne... ne...

yan... yan...

Tayê kesî gama ke nê çekuyan nusenî, mîyanê nînan de vîrgul ronanî, labelê meylê kombîyayîşî gore bêvîrgul nusîyênê (yenê nuştis). Nimûne:

meylê kombîyayîşî nuştisê bînî

Çende ez zana ti zî ende zanî. Çende ez zana, ti zî ende zanî.

Çi cinî çî camêrd heme amey. Çi cinî, çî camêrd heme amey.

Ge ez yena ge ti yenî. Ge ez yena, ge ti yenî.

Ge-ge ez yena ge-ge ti yenî. Ge-ge ez yena, ge-ge ti yenî.

Ha ez ha ti, ferqê ma çin o. Ha ez, ha ti, ferqê ma çin o.

Hem ez yena hem ti yenî. Hem ez yena, hem ti yenî./Him ez yena, him ti yenî.

To ne wendo ne nušto. To ne wendo, ne nušto.

Yan ez yena yan ti yenî. Yan ez yena, yan ti yenî.

/Ya ez yena, ya ti yenî.

4) "Ke" û vîrgul

Tayê kesî cumle mîyan de çekuyê "ke" ra ver yan zî pey vîrgul ronanî.

Meylê kombîyayîşî gore no vîrgul nêronîyêno. Nimûne:

meylê kombîyayîşî nuştisê bînî

Ez ameya ke ti zî bêrî. Ez emeya ke, ti zî bêrî./Ez emeya, ke ti zî bêrî.

5) Nuştisê notanê biblîyografikan

Notê biblîyografikî heme welatan de eynî nênusîyênî. No xusus de standardê cîya-cîyayî estê. Kombîyayîşî munasib dî ke notanê biblîyografikan de bi rêz (bi sira) nê malumatî bibî:

Nameyê peyen ê nuştoxî (yazarın soyadı), nameyê nuştoxî, nameyê kitabî, nameyê weşanxana (yayınevinin adı), nameyê şaristanî yo ke weşanxane tede yo (yayınevinin bulunduğuşehrın adı), serre, rîpel

Mîyanê nê malumatan hemînî de vîrgul esto. Nimûne:

Çem, Mûnzûr, Hotay Serra Usifê Qurzkizî, Weşanên Roja Nû, Stockholm, 1992, r. 124

Eke herunda kitabî de meqale bibo, wina nusîyêno:

Nameyê peyen ê nuştoxî (yazarın soyadı), nameyê nuştoxî, “nameyê meqala”, nameyê rojnameyî yan zî kovare (gazete veya derginin adı), hûmara rojnameyî yan zi kovare (gazete veya derginin sayısı), tarîxê rojnameyî yan zî kovare, nameyê şaristanî yo ke rojname yan zî kovare tede neşr biyê (gazete veya derginin yayımlandığı şehrın adı), rîpel

Mîyanê nê malumatan hemînî de vîrgul esto û nameyê meqale bi xo îşaretanê “ “ (bi tirkî “tırnak îşareti”) mîyan de yo. Nimûne:

Haydar Diljen, “Programandê Partîyandê Kurdan di Persa Ziwanî”, Vate: kovara kulturî, nr. 4, Wisar 1998, Stockholm, r. 19

6) Karî ra (Fîlî ra)

a) Suffiksê mesderî: -ene

Tayê kesî gama ke mesderê kari (fîlî) nusenî herunda suffiksê “-ene” de nê suffiksan ra yewî nusenî: êne, -eni, -ine, -en, -in. Meylê kombîyayîşî gore “-ene” nusîyêno. Nimûne:

meylê kombîyayîşî formê bînî tirkî

-ene -êne, -eni, -ine, -en, -in

bîyayene, bîyene bîyayêne, bîyayine, bîyayine ... olmak

dayene dayêne vermek

şîyayene şîyayêne gitmek

zanayene zanayêne bilmek

b) Karê bîyayene (fîlê bîyayîşî)

Tayê cayan de gama ke karê bîyayîşî ancîyêno, herfa B vurîyêna (bedilîyêna) bena V labelê tani cayan de na herfe nêvurîyêna û sey eslê xo B manena. Meylê kombîyayîşî formê B'yine ser o yo. Nimûne:

<i>meylê kombîyayîşî</i>	<i>formê bînî</i>	<i>tirkî</i>
O bîbî.	O bîvî. / O bîv.	O olmuştu.
Her di bîbî şehîd.	Hur dî bîvî şehîd.	İkisi şehit olmuşlardı.
Di cayan ra dirbetin bîbî. ...	Di cayan ra dirvetin bîvî. ...	İki yerden yaralanmıştı.
Mi morekî kerdîbî la ra.	Mi morekî kerdîvî la ra.	Boncukları ipe takmışım.
Lajekî qeyd bibî.	Lazekî qeyd bîvî.	Oğlanlar kaydedilmişlerdi.
Şima xapitîbî.	Şima xapitîvî.	Sizi kandırmışlardı.
Kênekî şîbî.	Çênekî şîvî.	Kızlar gitmişlerdi.
O amebî.	O amevî.	O gelmişti.
Mi vatbi.	Mi vativ.	Ben demiştim.

c) “-îme“ yan zî “-yîme“

Şîweya Dêrsimî de kesê yewinê karî (fîlî), demo vîyarteyo dîyar (dili geçmiş zaman) de bi “-îme“ yan zî “-yîme“ (-y+îme) qedîno. Nimûne:

<i>şîweya Dêrsimî</i>	<i>şîweyê bînî</i>	<i>tirkî</i>
ma ameyîme	ma amey	biz geldik
ma bîme	ma bîy	biz olduk
ma kewtîme	ma kewtî/ma kewtê	biz düştük
ma şîme	ma şîy	biz gittik
ma vinetîme	ma vindetî/ma vinetê	biz durduk
Xortan ma ardîme.	Xortan ma ardî/ma ardê.	Gençler bizi getirdiler
Xortan ma fistîme ra xo ver.	Xortan ma vistî/eştê xo ver.	Gençler bizi önlerine kattılar.

7) TERMÊ GRAMERÎ

<i>tirkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>
ad	name (n)
ad cümlesi	cumleya nameyî (m)
ad tamlaması	îzafeya nameyî (m)
adıl	zemîr (n)
alfabe	alfabe (m)
artedat	peyedat (n)
artikel	artîkel (n)
asal sayılar	hûmarnameyê bingeyî

bağlaç.....	bestox (n)
basit cümle	cumleya sade (m)
basit fiil	karo sade (n)
basit kelime	çekuyo sade (n)
basit sözcük	çekuyo sade (n)
basit sıfat.....	sifeto sade (n)
belgisiz sıfat	sifetê nedîyarîye (n)
belgisiz zamir	zemîrê nedîyarîye (n)
belirtili	dîyar, -e
belirtili isim tamlaması.....	îzafeya nameyî ya dîyare
belirtisiz	nedîyar, -e
belirtisiz isim tamlaması.....	îzafeya nameyî ya nedîyare
belirtme sıfatı.....	sifetê dîyarkerdene (n)
bileşik cümle	cumleya pêrabestîye (n)
bileşik fiil.....	karo pêrabeste (n)
bileşik kelime	çekuyo pêrabeste (n)
bileşik sıfat	sifeto pêrabeste (n)
bileşik sözcük	çekuyo pêrabeste (n)
bükümlü	ante (n), antîye (m)
bükümlü ad	nameyo ante (n)
bükümlü isim	nameyo ante (n)
bükümlü dişil isim	nameyo anteyo makî (n)
bükümlü eril isim	nameyo anteyo nêrî (n)
büyük harf.....	herfa girde (m)
cins ad	nameyo cins (n)
cins isim	nameyo cins (n)
cümle	cumle (m)
cümlenin yapısı	awankerdişê cumle
çekilmek	ancîyayene
çekim	antiş
çekmek	antene
çoğul	zafhûmar
çoğul ad	nameyo zafhûmar (n)
çoğul isim	nameyo zafhûmar (n)

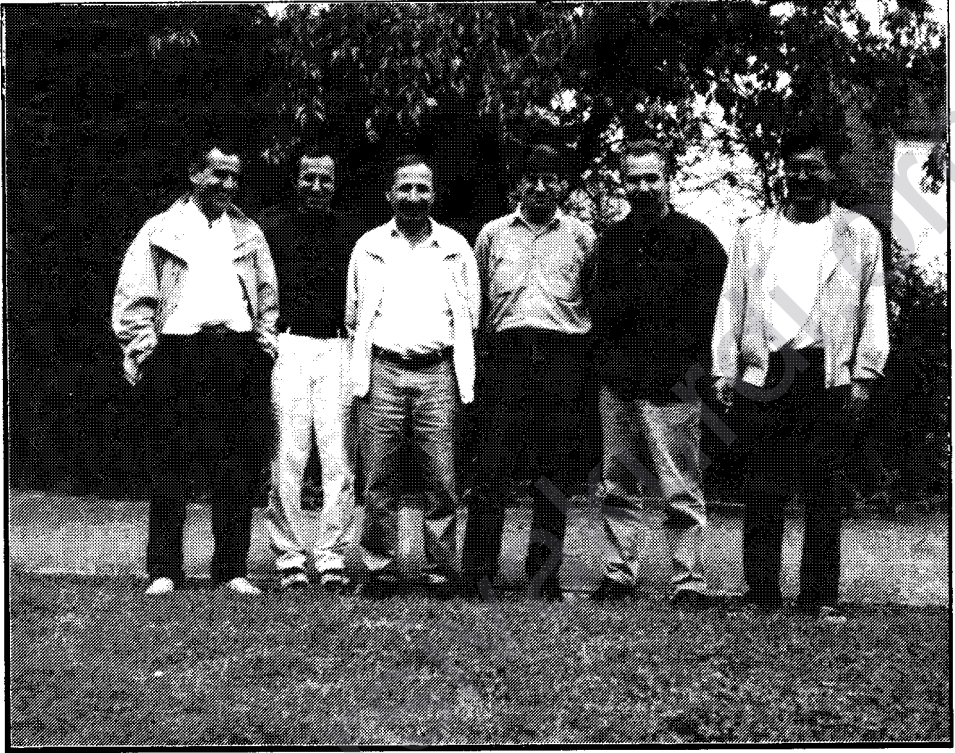
dil	ziwan (n)
dilbilgisi	gramer (n)
dili geçmiş zaman	demo vîyarteyo dîyar (n)
dişil	makî (m)
dişil ad	nameyo makî (n)
dişil isim	nameyo makî (n)
durum	rewş (n)
durum zarfı	zerfa rewşî (m)
edat	edat (n)
edebilmek	şayene (şayîş), eşkayene (eşkayîş), besekerdene
edilgen fiil.....	karo passîf (n)
emir kipi	raweya fermanî (m)
eril.....	nêrî (n)
eril ad	nameyo nêrî (n)
eril isim	nameyo nêrî (n)
eşanlamlı	hemmana
eşanlamlı kelime.....	çekuyo hemmana (n)
eşanlamlı sözcük.....	çekuyo hemmana (n)
eşsesli	hemveng
eşsesli kelime	çekuyo hemveng (n)
eşsesli sözcük	çekuyo hemveng (n)
etken fiil	karo aktîf (n)
eylem	kar (n)
fiil.....	kar (n)
fiil cümlesi	cumleya karî (m)
geçişli fiil	karo transîtîf (n)
geçişsiz fiil	karo întansîtîf (n)
gelecek zaman	demo ameyox (n)
geniş zaman	demo hîra (n)
gereklilik kipi	raweya ganîyîye (m)
gizli özne	kerdoxo nimate (n), kerdoxa nimitiye (m)
harf	herfe (m)
ilgeç.....	edat (n)

isim	name (n)
isim cümlesi	cumleya nameyî (m)
isim tamlaması	îzafeya nameyî (m)
istek kipi	raweya waştene (m)
işaret	nîşan (n)
işaret sıfatı	sifetê nîşankerdene (n)
işaret zamiri	zemîrê nîşankerdene (n)
iyelik adılı	zemîrê wayîriye (n)
iyelik zamiri	zemîrê wayîriye (n)
karşılaştırma sıfatı	sifetê pêveronayîşî (n)
kelime	çeku (n)
kesir sayılar	hûmarnameyê kesîrî
kip	rawe (m)
kurallı fiil	karo qaydeyin (n)
kuralsız fiil	karo bêqayde (n)
küçük harf	herfa hurdîye (m)
lûgat	ferheng (n)
lûgatçe	ferhengek (n)
mastar	mesder (n)
mişli geçmiş zaman	demo vîyarteyo nedîyar (n)
muktedir olmak	şayene (şayîş), eşkayene (eşkayîş), besekerdene
mülkiyet zamiri	zemîrê wayîriye (n)
nesne	obje (n)
niteleme sıfatı	sifetê senîniye
nötr ad	nameyo notr (n)
nötr isim	nameyo notr (n)
olmak	bîyene, bîyayene
olumlu	pozîtîf, -e
olumlu cümle	cumleya pozîtîfe (m)
olumlu soru	perso pozîtîf (n)
olumsuz	negatîf, -e
olumsuz cümle	cumleya negatîfe (m)
olumsuz soru	perso negatîf (n)

olumsuzlama edatı	edatê negatîfiye (n)
önedat	veredat (n)
önek	prefiks (n)
özel	taybetî (n), taybetîye (m)
özel ad	nameyo taybetî (n)
özel isim	nameyo taybetî (n)
özne	kerdox, -e
sanal geçmiş zaman	demo vîyarteyo nîyetin (n)
sayı	hûmar (m)
sayı sözcüğü	hûmarname (n)
sesli	vengin, -e
sesli harf	herfa vengine (m)
sessiz	bêveng, -e
sessiz harf	herfa bêvenge (m)
sıfat	sifet (n)
sıfat tamlaması	îzafeya sifetî (m)
sıra cümleler	cumleyê rêzkî
sıra sayılar	hûmarnameyê rêzkî
sonek	suffiks (n)
soru	pers (n)
soru cümlesi	cumleya persî (m)
soru işareti	nîşanê persî (n)
soru sıfatı	sifetê persî (n)
soru zamiri	zemîrê persî (n)
soru zarfı	zerfa persî (m)
sıfat	sifet (n)
sıfat tamlaması	îzafeya sifetî (m)
sözcük	çeku (n)
sözlük	ferheng (n)
şahıs zamiri	zemîrê kesî (n)
şart kipi	raweya şertî (m)
şimdiki zaman	demo nikayin (n)
şimdiki zamanın hikayesi	demo vîyarteyo nikayin (n)
takı	suffiks (n)

tamlama	îzafe (m)
tekil.....	yewhûmar
tekil ad	nameyo yewhûmar (n)
tekil isim	nameyo yewhûmar (n)
terim	term (n)
tümce	cumle (m)
tümleç	temamker (n)
türemiş	viraşte (n), viraştîye (m)
türemiş fiil.....	karo viraşte (n)
türemiş kelime	çekuyo viraşte (n)
türemiş sıfat.....	sifeto viraşte (n)
türemiş sözcük	çekuyo viraşte (n)
ünlem.....	înterjeksîyon
ünlü	vengin, -e
ünlü harf	herfa vengine (m)
ünsüz	bêveng, -e
ünsüz harf	herfa bêvenge (m)
vurgu	aksan (n), ton (n)
yakın sanal geçmiş zaman	demo vîyarteyo nîyetin o nezdî (n)
yalın	xoser, -e
yalın ad.....	nameyo xoser (n)
yalın isim.....	nameyo xoser (n)
yapabilmek	şayene (şayîş), eşkayene (eşkayîş), besekerdene
yardımcı.....	ardimkerdox, -e
yardımcı fiil.....	karo ardimkerdox (n)
yer zarfı	zerfa cayî (m)
yüklem	kardar (n)
yön bildiren zarf.....	zerfa hetî (m)
zaman	dem (n)
zaman zarfı	zerfa demî (m)
zamir	zemîr (n)
zarf.....	zerfe (m)

zarfsal sayılar hûmarnameyê zerfkî
zincirleme tamlama îzafeya rêzilî (m)

Kombiyayîşê Kirmanckî yê hîrine ra yew grube

8) TERMÊ LEŞKERÎ

<i>tirkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>
akın	hêriş (n), gale (m), galim
akın etmek	hêriş kerdene, gala ... kerdene, galim kerdene, galime pira nayene
alarm	alarm (n)
alarm çalmak	alarm cenayene
alarm vermek	alarm dayene
alay	alaye (m)
alman (tüfek)	aleman (n)
antitank	antîtanaq (n)

antreman	antreman (n)
asayiş	asayîş (n)
asker	leşker, -e
askerî	leşkerî
askeri bütçe	butçeya leşkerî (m)
askeri cip	cîpa leşkerî (m)
askeri hizmet	xizmeto leşkerî (n)
atış yeri	b. silah atış yeri
atlı	espar, -e; suwar, -e; suwarî (n), suwarîye (m)
atom	atome (m)
atom bombası	bombaya atome (m)
barut	barut (n)
barut hakkı	heqê barutî (n)
batarya	batarya (m)
bayrak	beyraçe (m), ala (m)
bazuka	bazûka (m)
beşli (tüfek)	bêşlî (n)
bomba	bomba (m)
bomba atmak	bomba eştene
bomba koymak	bomba dekerdene
bomba patlatmak	bomba teqneyene
bombalamak	bomba kerdene
bombalanmak	bomba bîyene
bombardıman	bombarduman
bombardıman edilmek	bombarduman bîyene
bombardıman etmek	bombarduman kerdene
bot	bote (m)
butçe	butçe (m)
cemse	cemse (m)
cephane	cebilxane (n)
cip	cîpe (m)
çare	çare (n)
çaresiz	bêçare
darbe	çewr (n), derbe (m)

darp yarası	birîna çewrî (m), birîna derbe (m)
denizaltı	bota binawe (m)
derman	derman (n)
dermansız	bêderman, -e
düzenli	biserûber, -e; întîzamin, -e, nîzamin, -e
düzensiz	bêserûber, -e; bêîntîzam, -e; bènîzam, -e
egemenlik	bandure (m)
hakimiyet	bandure (m)
emniyet	asayîş (n)
el bombası	bombaya destî (m)
genel	pêroyî
genel asayîş	asayîşo pêroyî (n)
genel emniyet	asayîşo pêroyî (n)
genel güvenlik	asayîşo pêroyî (n)
güvenlik	asayîş (n)
hazır ol! (emir)	amade be!
hidrojen	hîdrojene (m)
hidrojen bombası	bombaya hîdrojene (m)
hizmet	xizmet (n)
hücum	hêriş (n), gale (m), galim
hücum etmek	hêriş kerdene, gala ... kerdene, galim kerdene, galime pira nayene, ramitene ser
idman	îdman (n)
ikaz	balantiş (n), îqaz (n)
ikaz etme	balantiş, pêhesnayîş, îqazkerdiş
ikaz etmek	bal antene, îqaz kerdene
intizamlı	biserûber, -e; întîzamin, -e, nîzamin, -e
intizamsız	bêserûber, -e; bêîntîzam, -e, bènîzam, -e
jandarma	cendirme (n)
kanat	bask (n), perr (n), pol (n)
sağ kanat	basko rast (n), perro rast (n), polo rast (n)
sol kanat	basko çep (n), perro çep (n), polo çep (n)
kara	erd (n), bej (n)
karar	bire (m), qerar (n)

Kombîyayîşê Kirmanckî yê yewine ra yew grube

karar almak	bire girewtene, qerar girewtene
karar vermek	bire dayene, qerar dayene
karara bağlamak	bire dayene, qerar dayene
karargah	qerargehe (m)
karasal	erdî, bejî
kol	bask (n), perr (n), pol (n)
sağ kol	basko rast (n), perro rast (n), polo rast (n)
sol kol	basko çep (n), perro çep (n), polo çep (n)
mekan	ca (n), mekan (n)
muhafız alayı	alaya muhafizî (m)
nizamlı	biserûber, -e; nîzamin, -e; întîzamin, -e
nizamsız	bêserûber, -e; bênîzam, -e; bêîntîzam, -e
poligon	cayê çekeştîşî (n), poligon (n)
rahat	asan, -e

rahat! (emir)	rehet!
sağ taraf	heto rast (n), perro rast (n), polo rast (n)
saldırı	hêriş (n), gale (m), galim
saldırmak	hêriş kerdene, gala ... kerdene, galim kerdene, galime pira nayene, ramitene ser
silah	çeke (m)
silah atış yeri	cayê çekeştişî (n), poligon (n)
silahlı	çekdar
silahsız	bêçek, -e
sol taraf	heto çep (n), perro çep (n), polo çep (n)
strateji	stratejî (m)
stratejik	stratejîk, -e
stratejik yer	cayo stratejîk (n)
sürgü (silah sürgüsü).....	surme (n)
süvari	espar, -e; suwarî (n), suvariye (m)
şehit	şehîd, -e
şehit düşmek	şehîd biyene
şehit olmak	şehîd biyene
taktik	taktîk (n)
taraf	het (n), perr (n), pol (n)
uyarı	balantiş (n), îqaz (n)
uyarma	balantiş, pêhesnayîş, îqazkerdiş
uyarmak	bal antene, îqaz kerdene
yara	birîne (m), dirbete (m)
yaralı	birîndar, -e; dirbetin, -e
yer	ca (n)

RÊZAN:

“DENGBÊJÊ WEŞ A, LA MIYÛNÎ ŞARÎ XWI DI”

Seyîdxan Kurij: Kerem xwi ra ti eşkenî semed wendoxanî “Vate” ya xwi bidî şinasnayîş?

Rêzan: Çimûn mi ser. Ez 1962 di dewê Depî (Karakoçan) Sarcani di amêya dinya. Sarcan ha bênatê Çewlîg û Depî d’ a. Çewlîg ra 50 kîlometre dur a. Ez hema şenik bîya, pîy mi Sarcan ra bar kerd şî Yex. Dewê Yexi zî ha kiştê Sarcani d’ a. Sarcaniy pîyeri kirdkî (zazakî) qisê kenî, la Yexi di him kirdkî him zî kurmanckî yenî qisêkerdiş. Ez him kirdkî him zî kurmanckî qisê kena. Qijkekê mi Yexi di vîyert. Mi mektebo verîn (ilkoçul) Yexi di wend. Cuwa pê ez Depe di şîya mektebê mîyanînî (ortaokul) la mi niqedîna. 1979 di ez ameya Almanya, o wext ra ez Almanya di ciwîyena. Ez inkê bajar Bremen di mûnena û muzîk ser o xebitîyêna.

Seyîdxan Kurij: To çî wext û sinê dest bi muzîk kerd û ti çî wext ra kurdkî vûnî?

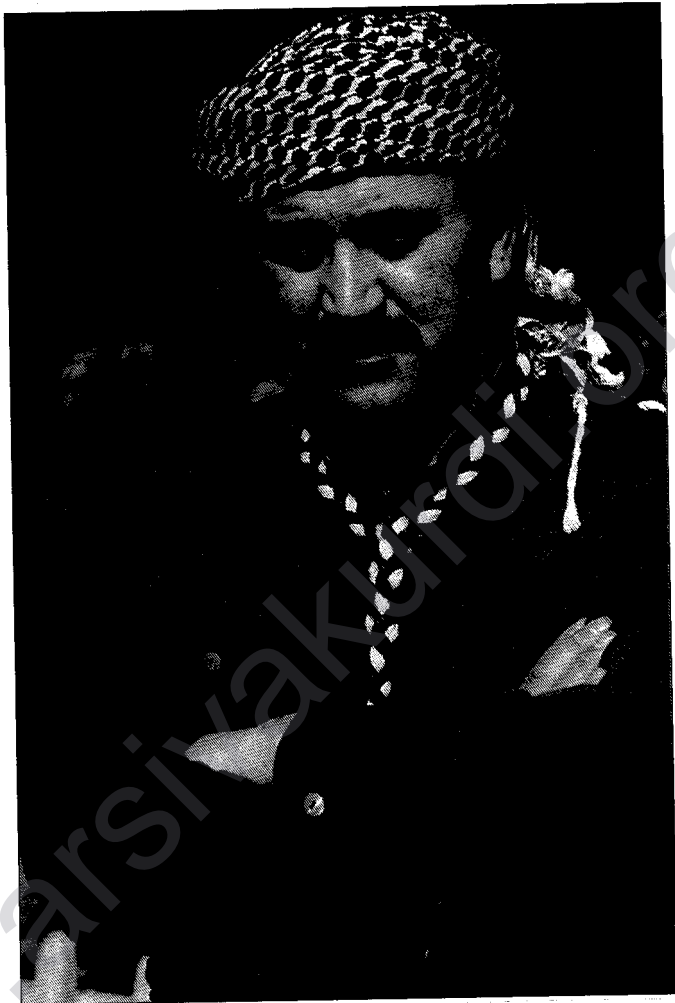
Rêzan: Hunermendê binê dayîşî tabîat o, gerek kî (kesî) di bibo. Mi di heskerdiş hunêr, heskerdiş muzîk qijkekê ra bi. Vîr kot mi nikot mi ez kilamûn ra hes kena û kilamûn vûna. Ez qic bîya mi pês ver di, sêr gil koyûn a, mîyûn dewi di tim û tim dêr vatîyenî. Ez mîyûn dew ra şînî mi dêr vatîyenî, şar pê mi wuyayinî. Ez mekteb di tim û tim berpîrsîyar gurê muzîk (müzik kolu başkanı) bîya. Melîmûn tim û tim dersê muzîk di mi ra waştîyeni ki ez kilamûn vacî. Mi o wext hacet nicinayinî, mi Almanya di dest ci kerd ez vecîyaya sêr sehnî û huzur gel.

Seyîdxan Kurij: Ti kam lehçeyanê kurdkî ra kilaman vûnî?

Rêzan: Ez kirdkî û kurmanckî him qisê kena him zî wird lehçûn ra kilamûn vûna. Zûn may mi kirdkî yû û ma keye di kirdkî qisê kenî.

Seyîdxan Kurij:
Tesîrê kam dengbê-
janî kurdan to ser o
zaf o?

Rêzan: Mi qijke-
 kê xwi di tim û tim
 radyoya Erîvan, ê
 Bexdad û ê Tehranî
 ra kurdkî gueştarî
 kerdîyenî. O wext
 tabî her keye di rad-
 yo çînyê bî, tena
 çend keyûn di radyo
 bî. Wext vilakerdiş
 program kurdkî di
 dewij inî keyûn di
 amênî pîyeser û
 kurdkî gueştarî
 kerdîyenî. Mi sayê
 inî programûn ra
 Mihemed Arif Ciz-
 rawî, Hesên Cizra-
 wî, Kawis Axa û
 M e r y e m x a n
 gueştarî kerdîyenî.

Hunermend Rêzan

Ez hema zaf qijkek bîya mi inî dengbêj şînasnayinî û gueştarî kerdîyenî.
 Mi Ayşe Şani zî gueştarî kerdîyenî. Mi kilamûn Ayşe Şan ra zaf hes
 kerdîyenî. Hela gi Meryemxan haway kuey (uzun hava) vatîyenî, dêrûn
 yay zaf ez girotiyenî.

Dengbêjûn herêm (mintiqa) ra mi Şakiro (Hûma rehmê xwi pê bikiro,
 şî rehmet), *Ehmed Byertêyij (Ehmê Bêrtî)* û *Sidiq Baxçeyij* gueştarî
 kerdîyenî. Inî hîrye heme dengbêjî zî herêm ma di (Çewlîg, Depe û Pali)
 meşhur î, herkes şînasnenû.

Ez bawer kena inî dengbêjî ki inî serrûn peyenûn di dêrûn polîtîkûn

vûnî, zafin ser o tesîr Şivan Perwer estû. Sê herkes mi ser o zî tesîr Şivan Perwer zaf bi. Sê şuêp polîtîk ez zaf bin tesîr Şivanî di menda. Ez eşkena vacî ki mi pê kilamûn Şivan xwi şinasna, pê tesîr Şivan a mi zûna ez kurd a û ma yewna millet a, welat ma Kurdîstan a.

Esas hêna zaf ez bin tesîr pîy xwi û biray xwiyê pîlî di menda. Pîy mi zaf dêr zûnayinî û tim û tim dêr vatîyenî. Pîy mi hela gi nêweş bikotîyenî, wi şûnd ra hetûn sêr sibay zerrê wadî di şîrî-amênî û dêr vatîyenî. Pîy mi destana Memê Alan, Xec û Sîyamend û ê kilamî bîn vatîyenî.

Mi zî inî rucûn di hetûn sêr sibay pîy xwi gueştarî kerdîyenî. Ê kilamî ki pîy mi vatîyenî pîyeri zî yew hîkayetê yin bî.

Qêdo ki şima zî zûnî mîyûn şar ma di çi bû çi nibû, şar pê kilamûn ardû zûn. Tarîx ma kilamûn ma d' o. Kurdûn tarîx xwi ninuşt la bîyayîşûn (hedîseyûn) ser o kilam viraştî. Inay ra zî ma gereka edebîyat xwiyê folklorîkî ser o zaf vindir. Kilamûn ma di zaf çi estû. Mi wexti ki pîy xwi gueştarî kerdîyenî ez zî ê bîyayîşûn pa ciwîyayinî. Êkilamûn pîy mi ez girotîyenî berdîyenî Kuey Sîpan, ez berdîyenî Cizîra Botan, Xec û Zîn şew amênî hon mi.

Kê ma di hema hema pîyeri dêrûn vûnî, pîy mi, biray mi. Dêmeki inî huner kê ma ra yenû.

Seyîdxan Kurij: Ti kilaman xwi sinî vîcnênî? Ti bi xwi muzîk û tekst nusênî, ço to rî tekstan nuseno, nûn ti şîiranî şairanî kurdan gênî û ci rî muzîk virazenî?

Rêzan: Ez guerê îmkanûn xwi kilamûn şar ma yê ki verba vînbîyayîş şînî gena, rîtm dûna ci, şekîl dûna ci, muzîk yîni binêna kena zengîn û vûna. Ez bi xwi zî guerê zûnayê xwi ge-ge tekst nusena inî tekstûn rî muzîk virazena. Umbazî zî ge-ge şîrûn dûnî mi, ez ci rî muzîk virazena û vûna. Semêd kasêt minê verîn a Şeref Xocay di şîr day mi, mi inî wird şîrî beste kerd û vatî. (Şeref Xoca dewê Yex ra wû.) Inî wird şîrî zî kurmanckî yî.

Seyîdxan Kurij: To heta inkê yew kaset vet. Ini kasêt to di dêrî kirdkîyê folklorîkî zaf kê mî. Sebebî inî çi yo, ewro ra têpîya ti wazenî folklorî ser o zî vindirî nûn nîye?

Rêzan: Raşt a, kasêt minê verînî di dêr folklorîk kê mî. Sebêb inî hal polîtîk ê welatî yû û hal şar ma yû. Qêdo ki herkes zûnû her pêrr Kurdîstan di herb estû. Şar ma mecbur mendû war û wirt xwi ra bar kerdû kot xerîbê, tay amê Ewropa tay şîy bajarûn girdûn ê Tirkîya. Ayi ki hê Ewropa de zî ma îta vînenî, zaf sefalet ûncenî. Ez zî çend serr o welat xwi ra dur a. Qij mi hê welati di, ez nieşkena bîyarî. Ini hal şarî ma û ê welatî mi ser o zaf tesîr kenû. Verinde ra hetûn êr dengbêj tim û tim verba zalimûn vindertî û kerdişî zalimûn pê kilamûn xwi ya îfade kerdo. Ez zî inîn ra yew a û mi zî waşt ki ez derd û kul gel pê kilamûn xwi ya îfade bikirî. Namê kasêt minê yewin “Dêrd ma giron“ û. Raşt a zî derd şar ma giron û û derd ma zî pa giron û. Serrê 1991 di wexti ki Amerîka û Îraq pîyer da û cuwa pê kurdûn sare darit we, Îraq bombê êşt Kurdîstan; pê mîlyonûn a cinî, qij û kokim kot rîyûn. Her ruej televîzyonûn muetîyen ra ki şilî-şepilî di, bin varûn di, pê henzarûn însûn vêşûn, têşûn, zit, per-perîşûn bibi. Ini halî şar ma mi ser o zaf tesîr kerd, ez zaf kota ver. Mi ina dêrê “Dêrd ma giron“ o wext vat. Mi waşt ki ez halî a millet bîyarî zûn. Inî sebebûn ra kasêt minê verîn di dêr folklorîk kê mî la ez êr ra têpîya wazena dêrûn folklorîkûn ser o bixebitî. Kasêt xwi yê didini di ez wazena tena dêrûn şar ma, dêrûn folklorîkûn vacî. Ini ser o xebatê mi ha rûmena.

Seyîdxan Kurij: Îmkanî to estî ki ti mîyanî gelî ra kilaman arîyedî, dêranî kuhenan bîyarî werte, nûn keso ki to rî ardim bikiro, dêranî folklorîkan bido to esto?

Rêzan: Belê, îta di şar ma zaf o. Ez mîyûn gel ra gêrena, gorê îmkanûn xwi kilamûn top kena, kena arşîv xwi. Hûnc çend embazî zî estî ki kilamûn dûnî arîye û mi rî şawenî, heta çend kilamî zî tu mi rî şawitî. Abdulmutalîp Koçî inî ruejûn mi rî çend şîir xwi şawit, ez yi rî sipas kena. Kilamûn şar ma her dengbêj sê xwi vûnû, yûnî herkes yewna qêde vûnû. Ez wazena orîjînalûnî inî dêrûn bivînî, ewil mîyûn gelî di yi sinî vacîyayî o qêde xwi dest finî.

Pê wasitê şima zî ez wazena gazî wendoxûn kovara Vateyî bikirî ki kamî di malzeme estû wa bidû dengbêjûn an zî wa kovarûn di vila kirû.

Ma gereka zûn xwi, kultur xwi rî wahar vêcî, nûn nîye kultur şar ma bêenate ra darîyenû we. Tek dêrd ma ow û ki ma zûn xwi, kultur xwi rî waharê bikirîmi. Ruejê êri di, ini demî zûnayîşî (bilgi çağî) di, ma pê edebîyatî folklorîkî tena nişkenî kultur xwi queri kirî. Ma gereka her çî xwi binusîmi, arşîv bikirîmi. Ez kurmanckî hol zûna û tim û timi zî kitabûn û kovarûnî kurdkî wûnena. Çimkî kurmanckî xeylêk çiy wendişî estû la kirdkî di kitab û kovarî zaf kê mî. Ma gereka pê zaravê kirdkî zî zaf neşrîyat bikirîmi ki potansiyelî wendoxûn zaf bo. Di sey serr a duşmên pê kiştîş û pê surgun û qetlîamûn nieşka ma bêenate ra wedarû la eke ma zûn xwi rî, kultur xwi rî waharê mekirîmi ma sê gel bêenate ra darîyenî we. Inay ra gereka herkes çî dest ra yenû bikirû.

Seyîdxan Kurij: Kasetî to di çend dêrî gelî bi lehçeya kurmanckî zî estî la qet nêamo vatîş ki ti inî dêran sinî pêda kenî.

Rêzan: Kultur şar ma zaf dewlemend û zaf rengin û. Herêmo ki ez tê ciwîyaya him dêr kirdkî vacîyayinî him zî dêr kurmanckî. Inî kilam kurmanckî ki ewil mi kaseti di wendî, dengbêjûn herêmê ma kasetûn di wendîbî. Mi qijkekê xwi ra inî dêr zûnayinî. Mi zaf gueş nabi inî dêrûn ser û mi bi xwi zî inî dêr tim û tim vatîyenî. Qêdo ki ma zûnî her dengbêj sê xwi kilamûn wûnenû. Mi orîjinal inî kilamûn nibedilna la mi enstrumanî gurênay, mi binêna rîtm da ci, melodî binêna kerd dewlemend û tabî ki mi zî sê xwi newe ra inî dêr wendî, mi yorum xwi kerd de.

Seyîdxan Kurij: Inkê çî xebatê to esta, ewro ra têpîya ti wazên se bikirî?

Rêzan: Rol dengbêjûn cemat di zaf o. Wexti ki dengbêj gurê xwi hol bikirû eşkenû cemat ser o zaf tesîr bikirû. Mesela Şivan Perwer cemat Kurdîstan di tesîro gird kerdû. Heta ki mi Şivan nişinasna, kilam yi gueştarî nikerd, mi di şûûro milî (ulusal bilinç) çine bi. Mi dêr mayê klasîk vatîyenî la sê muzîko modern ma hêna zaf tirkî gueştarî kerdîyenî. Pê Şivan a ma kurd û Kurdîstan, xoserbîyayîş (serxwebûn), heskerdiş welat û kultur xwi musayî. Ez inkê hêna kirdkî ser o xebitîyena, xebatê minê muzîk ha rûmena. Ez wazena kasêt xwiye didin

vecî. Semêd inî kasêt a dêr mi hedre yê, ez wazena dêrûn hêt Çewlîg, Palî û Depî vacî. Semêd kasêt xwiye didin a mi hêna zaf dêr folklorîk vîcnayî. Inî kaset di zî ez wazena çend kilamûn kurmanckî vacî la ez se di 70-80 ca dûna dêrûn kirdkî.

Seyîdxan Kurij: Ti Hamburg, Bremen û bajarên bînan di şinê vevan, vevan di zî vûnî, elaqey şarî ma sinîn a?

Rêzan: Belê, derdûmarê ma di (Bremen, Hamburg, Celle, Lear, Osna-burg di) şar ma venda mi dînû ez şina vevûn. Ez vevûn di him kurmanckî vûna him zî kirdkî vûna. Çend serr cuwa ver şar hêt ma kom muzîkî yê tirkûn dawet kerdîyenî, vevê xwi pê muzîk tirkûn a kerdîyenî. Inî serrûn peyenûn şar mayê hêt

Hunermend Rêzan konserê de

Palî, Depî û Çewlîgî vevûn xwi di mihe-qeq venda mi dînî. Ez a mintîqa ra ya, herkes mi şinasne-nû. Alaqay min û şar ma zaf hol a, şar ma mi ra zaf hes kenû. Ez zî şar xwi ra zaf hes kena. Ez xwi malî gel hesabena. Guerê fikrê mi gereka dengbêj mal gelî bî, ne mal Partî û rêxistinûn (organîzasyonûn). Ray-ray vevûn di nerehetê bena, sebêb inî gurûn zî bêtehemulê û bê toleransê cemat ma ya.

Partî û rêxistin kurdûn gereka yewbînûn rî tehemul bikirî, yewbînûn qebl bikirî. Qêdo ki mi cuar ra zî va, ma dengbêj nieşkenî mal partî û rêxistinûn bî, ma gereka mal şar xwi bî. Wexti ki yew dengbêj bi mal yew partî, wi nieşkenû guerê sarê xwi serbest xebatê xwi bikirû. O

wext o dengbêj hêna zaf a partî rî xizmet kenû, xebatê yi şar xwi ra zafêr semêd partî ya bena. Çi xebat kenû wa bikirû gereka sîyasê partî bigîrû xwi çimûn ver. Ez wazena xebatê dengbêjûn teng nêbû, netewî bû. Normal û ki dengbêj zî yew partî ra hes bikirû, fikir yi yew partî ra hêna nîzdî bû la gereka ini semed fikirîyayîşî milî ya asteng nêbû. Dengbêjî gereka yew partî ra ziyed xizmêt şar xwi bikirî. Ez sîyaseto rojane nikena. Ez wazena zûn xwi rî, kultur xwi rî xizmet bikirî û dêrd şar xwi pê kilamûn xwi ya îfade bikirî. Vêvûn di ray-ray tûn merdim vûnî “ini merdimî filûn partî yû, wa ini vêve di kilamûn mevacû”. Inî çî mi nerehet kenî, ez hêvî kena ki ina bêtoleransê bênate ra wedarîyû.

Seyîdxan Kurij: Inî serranî pêyinan di Dêrsim ra zaf dengbêjî vecîyayî û kilaman şarî ma vûnî, hetî Pali, Depe û Çewlîgî ra zaf kême dengbêjî vecîyênî, guerê fikrê to sebab inî çî yo?

Rêzan: Belê raşt a, hêt Dêrsim ra zaf dengbêjî vecîyayî û kultur xwi xeylêk ver di benî. Ez cuwa ver Dêrsim di menda, însûnûn wexti ki kirdkî qîsê kerdîyenî tede zaf qal tirkî bî. Inî serrûn pêyinûn di ez wexti ki dengbêjûn Dêrsimicûn gueştarî kena, ez vînena ki pê ina xebat a zûn xwi xeylêk ver di berdû. Şar mayê Dêrsim hêt kultur ma ra xeylêk ver di şû. Guerê o zulm û a tedayî ki Dêrsim ser o bî, yin hûnc xwi ver ro da, zûn xwi, kultur xwi vîn nikerd. Guerê fikrê mi îta di rol elewîyê zaf o. Dêrsim di hema hema her kîye di yew saz dardikerde bi û her kîye di zî keso ki saz bicinû bi. Xwira îbadêt yin cem û. Cem di saz dûnî pirye û kilamûn vûnî. Tradîsyon şar mayê Dêrsimî di cay muzîk zaf muhîm û. Ma hetî di saz pîryedayîş gune hesabîyayînî. Mi qijkekê xwi di zaf waştîyenî ki ez yew hacetê muzîk bicinî. Mesela melîm ma yew mandolîn ardîbi dew, mi ini mandolîn yi ti ra tirawitîyenî, berdîyenî kîye û xwi bi xwi cinaynî. Mi çend ray saz girot û ard dew ki ez hêdî-hêdî cinayîş saz bimusî la pîy mi wexti ki şînî mîyûn dew, dewicûn ti ra vatîyenî “Lac tu saz ardû dew, saz cinenû; wi ûmîn dew kenû herûm”. Inî ser o pîy mi amênî ez kutîyênî û saz şiknaynî. Her çî ma rî gune bi. Inî sebab ra ma nieşkaynî xwi ver di berî. Ma hetî di zî dengbêjî bî, la inî dengbêjûn kilam xwi bê enstruman vatîyenî. Mesela Şakiro yew dengbêjo zaf hol bi la kilam xwi bê enstruman vatîyenî. Halbukî

enstruman kilam hêna zaf kena weş û gueştarî hêna zaf gueştarî kenî. Ma xwertî bî, ma yew mudet gueş naynî inî dengbêjûn ser, eciz bînî û ma kasê dengbêjûn tirkûn gueştarî kerdîyenî. Eger ma heti di kilamî pê hacetûn muzik bivaciyanî, kilamûnî ma ra hêna zaf amênî heskerdiş û hêna zaf mîyûn şarî ra bînî vila. O wext miheqeq dengbêjî zî bînî zaf. Çimkî ina zî meselay arz û telebî ya. Eger teleb bi, arz zî benû. Guerê fikrê mi, sebêb inî zî dîn bi. Mîyûn şar ma di çalgi herûm amênî qebulkerdiş. Herkês guerê sarê xwi fetwa daynî. Halbukî dîn di çiko inayin çin û. Êr ez ûnîyena ki bisilmûn pê çalgi ya kilamûn, marşûn û qesîdûn vûnî. Ma heti di zî qesîdê amênî vatiş la bê çalgi amênî vatiş. Ray-ray derwêşûn elbûne kuwaynî.

Serrê 1979 ez welat ra vecîyaya, ameya Alte Land. Alte Land Almanya di yew mintiqay Stade ya. Qij ma o wext ra yenî îta baxçûn di sayûn, gerazûn, çilegûn çinenî. Mi 1979 di Alte Land di dest kerd ci ez xwi bi xwi cinayîşî saz musaya.

Inî sebebûn ra ma heti di zaf dengbêj çin î. Yew Rencber Ezîz bi, yi zî ro ma mîyûn ra bar kerd şî. Yew band Rencber Ezîz estû, owi zî Çewlîgi di kê herkesî di estû. Şarî yewbînûn ra kopya kerdû. Şar ma ti ra zaf hes kenû. Mintiqay ma di sê Ezîz dengbêjê holî zaf çin î. Mîyûn şar ma di tay-tay dengbêj amator estî la veng yin hend vila nibû.

Inî problêm şar mayê Dêrsim çinê bî. Qe nêbû pîlî dengbêjûn yin verba yin nivindertîyenî. Ma wexti ki xebatê muzik kerdîyenî pîl ma verba ma vindertîyenî. Pîlûn ma vatîyenî "Kilamûn vacîyenî la wa çalgi tê çinîye bû". Ma het sê çalgi tena def û zurna bî. Def û zurna zî vevûn di aşikûn cinaynî.

Inkê ma vînenî ki şar ma tertelê Dêrsim ser o her çî pê kilamûn vatû. Şar ma pê kilamûn tarîx xwi nuştû. Ma êr ruej kiştîş Şahan Axay, bêbextê ceşûn, zulm dewlet inî kilamûn ra musenî.

Seyîdxan Kurij: To yew kaset vet. Kes to rî ini semed ra ardim kerd nûn nê? Ini kaset sinî rueşîya?

Rêzan: Nê, çoy semêd inî kasê a mi rî ardim nikerd, çoy dest mi nieşt; mi ini kaset pê îmknûn xwi ya vet. Ê umbazî ki gurê kasê îdare kerdîyenî (yönetmen) binê kemûnê yi bî. Mi zî rayê verîn yew kaset

vet. Ini sebab ra kaset guerê zerrê mi nibi, îñşallah kasê didin hêna hol benû. Mi îta di yew kaset viraşt û mi ini kaset şawit Îstanbul, kerd ziyed. Mi 4000 kasê vetî, 3000 mi Almanya di kerdî vila. Mi kasê nida ço firma, tena Kom-Kar guerê îmkûnûn xwi kasê mi kena vila. Kasê xwiê didini zî ez wazena bidî yew firma ki welat ma di weş vila bû.

Seyîdxan Kurij: Sey yew dengbêjî yo ki teberî welatî di ciwîyeno, problemî to çi yî?

Rêzan: Teber welatî di ciwîyayîş semêd dengbêjûn a zaf zehmet û. Dengbêj sê masî yû. Dengbêjo ki mîyûn şar xwi di nêbû benû sê masîy ki ti mîyûn owk ra vecenî. Dengbêjê weş a, la mîyûnî şarî xwi di. Dengbêj Şakiro welat di ruejêk bi mîmûn ma, çend ruej kê ma di mend. Mi tede xeylêk sohbet kerd. Şakiro zî kîyê xwi bar kerdibi şibi Îzmîr, Îzmîr di ciwîyaynî. Mi ti ra va “Xalo, ti Îzmîr di daymiş benî, owca di kêf tu sinîn û?” Şakiroy va “Cay mi welat min o, mîyûn şar min o. Ez berdâ eşta mîyûn tirkûnî Îzmîr, nê yi mi ra taway fûm kenî, nê zî ez yin ra taway fûm kena. Ez owca di sinî rehet bî? Zûn yin xerîb û, kultur yin xerîb û. Ez ûncax mîyûnî şarî xwi di bî, ez dêrûn xwi vacî, ez rehet bena.” Hal ma zî hema hema sê Şakiroy o.

Ma hê xerîbê d’ê la hûncî zî îta di şar ma bû zaf. Ma şinî vevûn, ma şinî şewûn di dêrûn vûnî, binê benî rehet. Ma yew parçê şar xwi yê. Şar ma bû serwurd, bû macîr, her pêrr dinya ra bû vila. Perr bîn ra ridî sîyasê ra şar ma bû duşmên yewbînûn. Eger sîyasetçî ma xebat bikirî ina duşmenê mîyûn şar ma ra wedarî, şar ma verbi cîye (cê) bîyarî, mîyûn şarî di biratî û yewbîyayîş bibû, problêm ma zî hêna kêma benî.

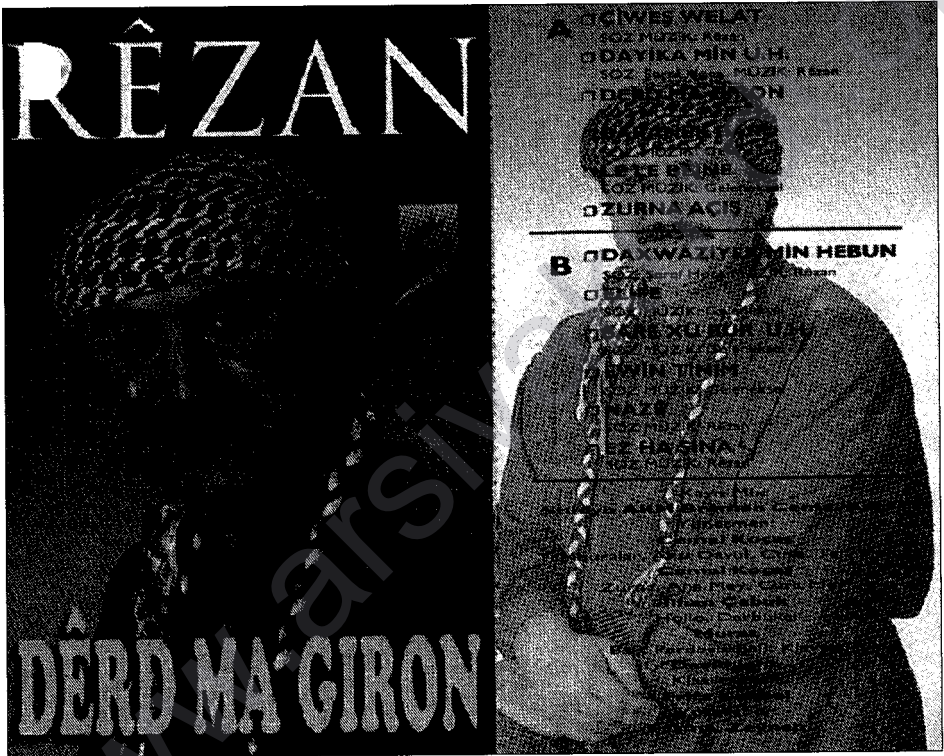
Seyîdxan Kurij: Ti kam hacetanê muzîkî cinenî?

Rêzan: Ez bi xwi tena saz cinena. Sazi zî ez îta di musaya. Ez wexti ki şewûn di vûna an zî vevûn di vûna ez pa kom a vecîyena sehne. Komê mi esta, ez tena pê saz a nivûna.

Seyîdxan Kurij: Ez zaf sipas kena û to rî sefirazî wazena. Weşî di bimûni.

Rêzan: Ez zî semêd inî pîyaqiseykerdiş (roportaj) a tu rî zaf zaf sipas

kena û umbazî ki kovara Vateyî vecenî ci rî serfirazî wazena. Ez wazena inî umbaz hêna fedakarî bî, wa Vate bişawî her ca ki şarê ma ti ra îstîfade bikirû. Ez hêvîdar a ki Vate kultur şar ma rî xizmetêko ercîyaye bikirû. Ez wendoxûn ra zî wazena ki kovara Vateyî rî wahar vêcî, vila bikirî, semêd wendiş Vateyî ya şinasîyûn xwi û umbazûn xwi teşwîq bikirî.

Kasetê Rêzanî yo verîn

MEBERME MARKÎG

Zulfikar TAK

Yeno to vîr
Yeno to vîr Markîga qespekuhoy
Çend rojî ravêrdî
Çend mengî û çend serrî
Yeno to vîr
Ê xortanê to yê ciwanmêrdan
Ê yê ku to bi şitê qespeya xo warî kerdîbî
Ya nameyê înan
To çi rew xo vîr a kerdî
Markîga çimsîyay, porsûr û çinazerdi
Gama çareyê xo
To dabî Koyê Nemrûdî
Çimanê to ra jew wenîyayê Helbilos
O bîn jî wenîyayê Axşûn û Çatok
Û to destê xo jî
Dergî robarê Firatî kerdîbî
Kamcîn roj bî a roj
Yeno to vîr
Ya demserr
Di qeçekî bîbî di taxê corîn di
Kewtîbî to pêş
Jew lajek jew keynek
Nameyê înan to pira nabî
To vatbî "keynek Dîlan, lajek jî Dewran"
Bermayîş a înan xo verdabî
Fekê Dolê Sîyay
Ame to vîr Markîg
A roj roja panc ronakrewanan
A roj û nata bî çend serrî
Ame to vîr Markîg

Karê bêbextan
 Û vengê xweverdayîşê şehîdan
 Pîrr kerdbî qespeya Kurdîstan
 Kotî di yê ewro Dîlan û Dewran
 Ez jî geyrena zeydê to
 Nêzana cayê înan
 A roj bî rûpelê altûnî û kewt dîroka Kurdistan
 Bes o êdî meberme
 Ame to vîr
 Ti qandê çiçî bermena
 Bi serran Markîg
 Werze xo ser
 Çîmanê xo ziwa ki
 Hêstiranê çîmanê to
 Qespeya to jî leymin kerdi Markîg
 Bişuwe qespaya xoya kuhoy
 Bi gonîya şehîdan
 Bi qespeya xoya veşiyayî
 Veng bidi Dîlan
 Vaci ci rê
 “Mizgîna mi to rê
 Jew bî sey
 Sey bî hezar
 Xo xemilnayo
 Bi tiving, bombe û fişekan
 Sond werdo
 Do bigîrê heyfê şehîdan“
 Vaci “Mizgîna mi to rê Dîlan
 O yo ameyo Dewran“
 Veng bidi ci Markîg
 Markîga qespekuhoy
 Porsûr, çinazerd
 Mizgîn bidi Dîlan

GAWANÊ KURDÎSTANÎ RA HÎRE ŞÎÎRÎ

EZ SE KIRÎ?

Vonî warê yi serî kerrî yo
Sefaron ⁽¹⁾ merg û rahar yi yo
Durey qederî mi seywî yo

Pey bonî kîbar mi zîyaret o
Eşq yî cîgerî mi kerd heto
Xeyal mi dunya û axret o

Lakîn qederî mi tim sîya wo
Koy Mendik ⁽²⁾ û Lay Gola wo ⁽³⁾
Kot beynatey zerrey ma wo

Payîz zimiston wa nêro
Vor wa raron nigero
Kîbar mi wa tim bîyer-şîyero

Ez nêzono ez se kirî
Derd û kulon birî ça kirî?
Kîbar xo ra ez mendo durî.

1. *Sefaron*, yew dewê Palî ya.

2. *Mendik*, yew mintîqa ya.

3. *Gola*, yew dewê Palî ya.

ŞAN Ê ŞEREF ARD

Ti hinî aqil fikirê ma yî
Sey sofîyon tim zîkrê ma yî
Ma pê tu kenî keyf û şahî
Ti çakuç û wersî Kaway î

Ti zaf sert û zaf selîm î
Tu ver kerd zulm û zalimî
Tu veng dawo dunya wû alemî
Ti sey tirs û gurzê Ristim î

Ha wo don purû cêr û cuar d' o
Kî vonî tuergey ina mardo
Waharê şal û mund û kard o
Tu ma rî şan û şeref ardo

Vergon çiqas kerd zur-zurî
Ti nêtersê gef û gorr î
Ti sey hewey subat kurr î
Seyyadî kûy Cûdî û Mûnzûrî

Pêşmergey nomegiron î
Ti helîy deşt û kûyonî
Raharê xelasî ti zonî
Birey tue yê herî nêverdonî

Bira pêşmerge pure do!
Waya pêşmerge pure do!
Koyî Girdbelik di çoek ruedo
Çimî kalon û pîronî welatî
Qijonî gerguş hanî yo tue d' o.

01. 05. 1998

Gawanê KURDÎSTANÎ

MA TELÎ ÇIMÊ DIŞMENON Î

Her ruej qestî mergî ma bikerî
Gongerî gonon bî, tim bîyer-şîyerî
Dest wasilonê ma tera kerî
Ma aşiqê Kurdîstan î

Adirî tu kowt zerrey mawo
Sebr û sebat ma nigeno
Koy agirin no Kow Sipe wo
Ni kow ro ra dest pê keno

Kurdîstan nomegiron î
Qedr û qîmetê tu ma zonî
Ma bi guîney xo tu owk donî
Ma telî çimê dişmenon î

Aşm û ruej ma wir dî destûn kerî
Cenetî ala ma rî wad bikerî
Cenetî bi minet pê se kerî
Cenetî ma xo rî Kurdîstan o

Hedîsî pêxembirî ha yî vonî
Ma qomî mubarizon î
Reharî cengo û heqî rind zonî
Ma tuernê nî Nûşîrevan î.

Dijle û Firat di cuyenî
Çimî yin sîya yî şalî yin peşmên î
Pêrdayiş ra nêtersenî
Piley hot devleton kenî.

02. 06. 1998

Gawanê KURDÎSTANÎ

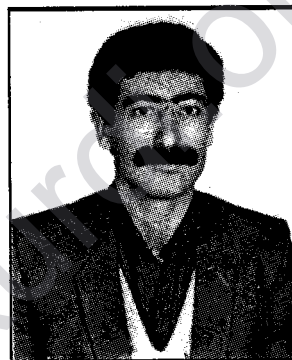
SEDSERRA 19INE DE HALÊ ÎMPARATORÎYA OSMANÎYAN Û VURÎYENÊ NÊ DEMÎ

III

HALÊ KURDAN

Sarewedardayena Mîr Mehemedî 1834-1837

Mîr Mehemed, ci ra Mîro Kor jî amêne vatene, serra 1814î de Mîrîtiya Soranî kerde xo dest.¹ 20 serre naye ra dime Mîr Mehemedî zafêriya hardê Kurdistanî ke ewro vakurê Îraqî êno vatene Soran, Behdînan, Musul, Hosnav, Hewlêr, Rayne, Altın Köprü û mîrîtiya Şîrwan û Biradostî kerdî binê destê xo û Îran ra hetanî Zapo Qij (Zîoye) sîndorê xo kerd hîra. Mîr

Lerzan JANDÎL

Mehemed bî “Mîro Pîl. Mehemed Paşayê Rewanduzî naye ra dime azadîya xo îlan kerde. Sebeta ke walîyê Bexdadî nêşîkiyêne, Mîr Mehemedî bidêro vindarnayene, hîra bîyena dê qebl kerde û Mîr kerd paşa. Walîyê Bexdadî ebi naye waştêne ke wa Mîr girêdayîyê dê bimano.

Mîr Mehemedî paytextê xo Rewanduz de fabrîkayêde çekan; tifangan, cepxanê û topan da viraştene. Na dem de 200 topî amê viraştene û nînan ra tayê huna muzeyanê Bexdad û Rewanduzî der ê. Pêynîya aşma gulane serra 1833 de Mîrî nêzdiyê 200 hezar leşkerê asparîye û 20 hezar leşkerê pîyatîye awan kerdî.² Mîr Mehemedî waşt ke binê serekîya xo de Bedirxan Begî de yewtiye bivirazo. Labelê sebeta ke Bedirxan Begî jî waştêne ke rojê bibo paşayê Kurdistanî, na waştena Mîr Mehemedî qebl nêkerde, labelê teyna sembolîk hetkariye musnê û birayê xo

1. M. M. van Bruinessen, ec., r. 236. Derheqê Mîrîtiya Soranî xo destkerdena Mîr Mehemedî de tayê vanê, serra 1827 de merdena piye Mîr Mehemedî, Mistefa Begî ra dime, Mîrî Mîrtîya Soranî kerde xo dest. n. Göktaş, Hıdır, ec., r. 14.

2. Kurdistan und die Kurden, r. 52

Seyfeddîn ruşna lewê Mîr Mehemedî.

Mîr Mehemedî waşt ke hem halê polîtîkî ra û hem jî lecê osmanîyan û Misirî ra îstîfade bikero. Eke leşkerê mîrî ver va Nisêbîn û Mêrdînî şî, Sultanî Raşî Paşa hemverê dê ruşna. Walîyê Bexdadî û Musulî jî ganî hetê Reşî Paşayî bikerdêne. Lecê osmanîyan û kurdan amnanê sera 1834 de dewam kerd. Leşkerê osmanîyan mecbur mendî, ke xo pêyser biancê.

Aşma desîne 1835 de Mîr Mehemedî êrişê parçeyê Kurdîstanê bindestê Îranî kerd û hetanî başûrê Azerbeycanî şî. Mîr her cayê Kurdîstanî de zê raxelesnayê amêne sêlamkerdene. Sebeta ke Îran nêşîkiya teyna kurdan bidêro vindarnayene, Rûsya ra hetkariye waşte.

Destcikerdena amnanê serra 1836î Mîr Mehemed pê hesiya ke leşkerê osmanîyan wazenê êrişêde bîn bierzê Rewanduzî ser. Naye ser ra Mîr şî Rewanduz û qewetê xo ardî pêser. Mîrî sebeta ke Îranî lec ra teber bigêro; Şahê Îranî rê xeberê ruşnê û waşt ke eke Şah hetê dê bikero, çekan bidêro ci, o jî Îranî şinasneno û qençur dano Îranî. Labelê Îranî na qebul nêkerde, pêyser çarnê ra.

Lecê mîyanê osmanîyan û kurdan de pêynîya serra 1836 de dest kerd ci. Mîr Mehemedî nê lecî de pareznayena paytextê xo kerde xizm. 40 hezar leşker binê komandantîya birayê Mîrî, Ahmed Begî de zor da leşkerê osmanîyan. Leşkerê osmanîyan mecbur mend ver va Rûsya rema û mordemanê dînîyan ra waşt ke wa Mîr sey yew musulmanî bêro were.

Na waştene ra dime, tayê mela û mordemê dînîyê derdorê Mîr Mehemedî de waşt ke wa Mîr dest nê lecî ra raverdo. Molla Xatî yo ke şarî ser ro tesîrê xo zaf estbî (gelê niviskarê dîroka kurdan ê sey yew xayînî vînenê) fetva dê û vat ke “kam ke hemverê leşkeranê Xalîfeyî lec keno, kafir o“. Naye ser ra Mîr Mehemed nêşîkiya lecê xo berdewam bikero û osmanîyan de amê were. Mîr Mehemed û çê dê ruşnayî Îstanbul. Demo ke leşkerîya osmanîyan Kurdîstan de kemere kemerê ser ro nêverdêne Mahmudê llyîne jî Mîr Mehemed goynêne, biratîya musulmanan ra qesê kerdene û xelatî dêne ci.

Şeş aşmî ra tepîya Sultan Mahmudî Mîr Mehemed ruşna Kurdîstan. Mîr Mehemed raye ra hetê mordemanê Sultanî ra serra 1837 de amê

kîştene.³

Derheqê teferuatê sarewedardayena Mîr Mehemedî de tayê cîyatîyî estê. Seba nê cîyatîyan jî ma wazenîme ke nînan jî naca bidêrîmê.

Na derheq de Hıdır Göktaş nîya vano: “Osmanîyan ke na avêrşiyene ra zerrewêş nêbî, sebeta vindarnayena Mehemed Paşayî kar da walîyê Sêwazî Raşît (Reşît) Paşayî. Raşît Paşa ebi qewatanê xo êno Bexdad. Naca hazirîyanê xo ke kerdî tamam, şî herema Harîrî. Qewetê Mehemed Paşayî jî xo antbî serê koyan. Raşît Paşayî na dem de waşt ke Mehmed Paşayî de bêro werê. Mehemed Paşayî teklîfê wereamayene qebul kerdî û girêdayêna xo bi Xelîfeyî kerde eşkera û şî Îstanbul. Merdena Raşît Paşayî ra dime, sozêke amê Mehemed Paşayî dayene, nîyamê ca û serde jî derheqê dê de “fermanê kîştene” amê vetene. Împaratorîya Osmanîyan Îstanbul de îdamkerdena Mehemed Paşayî ra tersê. Mehemed Paşa Îstanbul ra ver va Rewanduzî kewtbî rayê. Osmanîyan qerarê îdamê Mehemed Paşayî resna Sêwaz. Naye ser ro Mehemed Paşa Sêwaz de amê pêguretene û amê darde kerdene.”⁴

Derheqê sîstemê îdareyê Mehemed Paşayî de Şadîllîlî Vedat vano: “Mehemed Paşayî ebi dem herema binê destê xo de “îdareyêde şerîatî” awan kerd.”⁵

Wuncîya na derheq de Halfin jî nîya vano: “Sebata ke wertê Mehemed Paşayî, sirsîleya kumandanên kurdan ra Selahaddîn Eyubîyo ke leşkerê ebi xaçan qedênayî û serranê 1171-1193 Misir de dewleta Eyubîyan awan kerde ra, Mahmut Paşayî çînê bîye, eşîra Bedirxanîyan tede nê, eşîrê bînî pêro kerdbî binê tesîrê xo. Împaratorîya Osmanîyan Mehemed Alî Paşayê Kavalaye de amêne-şîyêne. Walîyê Sêwazî Raşît Paşayî êrişê serê kurdan kerd. Kurdan xo ant serê koyan. Labelê ebi amayena walîyê Bexdadî Alî Riza û walîyê Musulî Mehmet Paşayî leşkerê osmanîyan rest 40 hezaran. Hemverê nayê kurdan sarewedardayenêde girse dê û ebi qedîyena erzaxî osmanî pêyser

3. Kurden und die Kurdistan, r. 53

4. Göktaş, Hıdır, ec., r. 14-15

5. Göktaş, Hıdır, ec., r. 14-15 ra, Şadillili Vedat, Türkiye’de Kürtçülük Hareketleri ve İsyanlar, Kon Yayınları, Ankara, 1980

ancîyayî. Moltke vano: “Sebeta ke leşkerê osmanîyan bişikîyênê cayêde qij verê yew koyî de îşxal bikerê, ganî 30-40 rojî lec bikerdênê.” Xo pêyserantena osmanîyan ra dime Mehemed Paşayî aşma 10îne serra 1835 de rojhilat de êrişê sîndorê Îranî kerd. Qewetê Îranî pêyser ancîyayî. Mehemed Paşayî raya dideyîne êriş eş, qewetê ke seba hetkarîye Hevîy ra ameybî ruşnayene, ser. Na dem de dewanê derdorê Saldu jî sare dard we. Kurdanê Îranî hetkarîya na sarewedardayene kerdênê.

Wisarê serra 1837 de Emîrnîzam Alî Takî Xanî êrişê kurdan kerd. Labelê mecbur mend ke xo pêyser bianco. Xo eş bextê konsolosê Rûsya yê Tebrîzî Godîçî û ci ra hetkarîye waşte. Amnanê serra 1837 de leşkerîya Îranîyan ebi 10 hezaran xo seba êrişê Rewanduzî kerdene hazir. Eynî dem de Raşît Paşa jî hazirîya êrişkerdene de bî. Mehemed Paşa nêşîkiya ke îxtilafê miyanê osmanîyan û safevîyan ra îstîfade bikéro. Hurêndîya naye de îngilîzî kewtî şope, bî sebebê êrişê Rewanduzî kerdena hurdmîn dewletan yanê Împaratoriya Osmanîyan û safevîyan. Sebebê tengîya erzaq û awe ra, sebeta Mehemed Paşayî nîya da ke nêşîkîno êndî zêde xover bido, teklîfê Raşît Paşayî, ebi şeref teslimbîyene, qebul kerd. Mehemed Paşa û ê bînî ruşnayî Îstanbul. Osmanîyan duştê zerarê Azerbeycanê Îranî de tazmînat da. Mehemed Paşa Îstanbul de 5-6 aşmî koçberîye de mend. Bado osmanîyan paşatîyê dê ci û ebi xelatan pêyser ruşna. Labelê Trabzon de kerd dafike û kîşt.⁶

Kîştina Mîr Mehemedî ra dime Kurdîstan de, Erzîngan, Beyazîd, Erzîrom û Bidlîs de sarewedardayenan dest kerd ci. Osmanîyan ebi desan dewî rijnayî û vêşnayî. Sebeta ke serekê sarewedardayenan Temur û Recep Begî amê pêguretene, sarewedardayenî xora qedîyayî.

Serra 1837 de Pasûr de eşîra Reşkotan û Bekîran hemverê osmanîyan lecê qencî dêne. Nê lecan xo ver va başûrî kerd hîra. Verê êrişê serê Bedîrxan Begî, osmanîyan dest bi “temîzkerden” û “raxelasnayena pêynîyîne” yê başûrê Kurdîstanîyo ke binê serekîya Ahmed Begî, birayê Mîr Mehemedî û Saîd Begê Behdînanî amêbî guretene, kerd.

Serra 1839 de leşkerê osmanîyano ke binê îdareyê Hafîz Paşayî de bî, hemverê Mehemed Alî Paşayê Kavalaye de lecê Nîzîbî ke kerd vîndî,

rojhilat de nufuzê osmanîyan bî şenik.⁷ Û waliye Misirî Mehmet Ali Paşayê Kavalaye ket da plananê Mahmudê llyîne ke waştêne Kurdistan de bîyaro ca, ro. Naye ser ro hereme de ca cayan sarewedardayenî amê dîyene. Nînan ra yew jî sarewedardayena pîlê soranan Mîr Muhamedî ya. Mîr Muhamedî sare dard we, labelê demê ra dime teslîm bî.

Na derheq de Osman Aytar nîya nivisneno: "Leşkerê osmanîyan ke lec kerd vîndî, Mahmut Paşayî Silêymanîye de sare dard we. Labelê sebeta ke hemverê waliyo ke newe amêbî ruşnayene de nêşikîya zêde damîş bo, rema Îran û na sarewedardayene jî nêreste sere."⁸

Seke beşê yewînê yê na nivisê de jî amêbî nivisnayene, mîyanê osmanîyan û îngilîzan de serra 1838 de û mîyanê osmanîyan û almanan de jî serra 1839 de peymanana tîcaretî ya yewine Lübeck, Bremen û Hamburgî de amê înzakerdene. Û roja 3.11.1839 de Fermanê 'Tanzîmatî amê eşkerakerdene.'⁹

Bêguman nê peymanî cawo hop-hazir de niyamê viraştene. Sebeta ke Dewleta Osmanîyan dest bi reorganîzasyonê leşkerîya xo kerdbî, waştêne ke sentralîzasyon virazo; avêrşiyayenê kapîtalîzmî ra îstîfade bikero, şaranê binê destê xo binê zulmê koledarîye de bigêro, nê peymanî viraştî. Seke (zeke) êno zanayene, modernîzasyonî Selîmê llyîne ra dest kerd ci û ebi Mahmudê llyîne rest cayê xo yo berzêrî û dewam kerd. Na polîtîka ebi Abdulhamîdî restê sentralîzasyonî û ebi Mustafa Kemalî reste yewkerdene. Yanê Sêlîmî dest bi modernîzasyonî kerd û Mahmudî

7. Halfin, N. A.

8. Osman Aytar vano "Mahmut Paşa", tayê bînî vanê "Mir Muhamed". (ec., r. 30)

9. Împaratorîya Osmanîyan dinya de giraniya xo kerdbî vîndî. Seba naye jî Selîmê IIIyîne ra dest bi modernkerdene kerd. Esas belî bî ke rojê êna ke çiyê neweyê ke Selîmê IIIyîne waştêne ke ebi leşkerîye sîndor bikero, bibê sebêbê revîzyonê huquqê osmanîyan. Serde jî demo ke Abdulmecîd amê textî ser, Împaratorîya Osmanîyan lecê hemverê waliyê Misirî Mehemed Alîyê Kavalaye (osmanîyan kerdbî walî) de zaf zor de mendbî. Fermanê Tanzîmatî pêynîya modernkerdena ke Selîmê IIIyîne ra nat kerdbî ci, bî. Osmanîyan naye ser ro seba hetkariya Ewropa guretene, Mustafa Reşîd Paşayo ke verde Londra û Paris de elçî bî, kerd sadrazam.

na modernîzasyon hetanî peynîya armancî berd. Abdulhamîd ebi naye nêmend, modernîzasyon ebi sentralîzasyonî kerd hîra û ebi naye dewlete reorganîze kerde. Serekeşîr û mîrî qewetî ra fiştî, hurendîya nînan de walî û memurê dewlete ardî karî ser. M. Kemal jî tayîna ravêr şî û na polîtîka ra, polîtîkaya yewkerdene, yanê tekkerdene arde wertê. Angorê polîtîkaya M. Kemalî şar û dînê ke hardê Mîsaki Millî de estê, fikr û bawerîyê ke hardê Mîsaki Millî de estê, pêro yew ê, tek ê. Pêro tirk ê, pêro musulman ê.

Yanê ganî ma ere bingeyê polîtîkaya Komara Tirkîya (KT) ya demê Sêlimê llyîne de bigerîme, demê Mahmudê llyîne de bivînîme û demê Abdulhamîdî de ebi çîmanê xo eşkera bivînîme. Durî meşîme û rolanê zaf girsan medîme M. Kemal û KTYa.

Roja 3.7.1839 de Sultan Mahmudê IIyîne dîroka osmanîyan de ebi bingeqeseyê rojawanijan temsîlkarê “roşnakerdena despotîzmî” merd.¹⁰

Serra 1842 de safevîyan Kerbela îşxal kerd. Leşkerê osmanîyan binê komandantîya Alî Riza Paşayî de hemverê safevîyan lec kerd, safevî pêyser pişkneyî û Kerbela de qismêde alewîyano zaf girs kîştî. Nêzdîyo ke lecê osmanîyan û safevîyan biveciyo, rûsan û îngilîzan mudaxale kerd, sebeta ke lec angorê întereseya dînan nêbî, lec vindarna. Împaratorîya Osmanîyan û safevîyan Erzirom de masaya pêameyişî de nîştî ro. Naye çar serrî dewam kerd. Peymana 1832 yî problemî çareser nêkerdbî.¹¹

10. Rojnameya Ö. Politika roja 3.7.1997 de derheqê Sultan Mahmudî de nîya nivisnena: “Mahmudê IIyîne modernkerdena osmanîyan ke ferq kerde, dî ke, ganî çîyê ke verê na modernkerdene de vindene, bêrê berzkerdene. Mahmudê IIyîne serra 1826 de sebeta ke Yenîçerî hemverê sarayî veciyêne, mîyanê xo û esnefan rind bî û İstanbul de bibî mîyanê qewete, dardî we. Sebeta ke Yenîçerî beктаşî bî, Mahmudê IIyîne hêrsê xo nêguret, kumikê mezeranê beктаşîyan jî dayî rijnayene. O bi xo bî numûneyê çîyanê neweyanê ke ê waştêne jîyanê şarî de bivirazo. Sebeta ke memurî ziwano xerîb bimusê “Odaya Tercumeyî” kerde ra.”

Wuncîya derheqê Sultan Mahmudî de Eddmuth Moltkeyo ke serra 1840 de seba perwerdekerdena leşkerîya Osmanîyan amê ruşnayene û bado jî serleşkerê leşkerîya Almanya jî nîya nivisneno; “Sultan Mahmudê IIyîne statuyo kano ke Kurdîstan de estbî xerepreno û Kurdîstanî îşxal keno”.

11. Halfin, N. A.

Sarewedardayena Bedirxan Begî 1842-1847

Bedirxan Beg serra 1802 de Cizîre de amo dinya. Pîltîya eşîra Botîyan sedserra 15îni ra nat destê çê Bedirxan Begî de bîye. Merdena pîyê Bedirxan Begî ra dime serra 1821 de Bedirxan bî serekê eşîre û mîr. Seba mîrbîyena Bedirxan Begî Bruinessen nîya nivisneno: "Serekê eşîra Mîran Birahîm Axayî nêwaştêne serekîya Bedirxan Begî qebl bikero û xerac bidêro ci. Sebeta ke Birahîm Axayî mîyanê Batuan û Hacî Beyran de aşîtiye viraştî, xo sey yew mîrî diyêne, xo rê fonksiyonê mîrî waştêne. Naye ser ra Bedirxan Begî Birahîm Axa da kîştene. Naye ser ra mîyanê mîran û Bedirxan Begî de lec vecîya. Eşîranê Çoxsoran û tayê kurdanê Botanî hetê mîran kerdênê û na lec de gumra kurdî amê kîştene. Ebi na qeyde Bedirxan Begî otorîteya xo awan kerde. Bedirxan Begî demo ke lecê osmanîyan û rûsan de (serranê 1828-1829 de) kontenjanê leşkeranê eşîran amêne aredayene, kontenjandayene red kerde û ebi naye seba azadîya xo nişanê verênî musnayî osmanîyan."¹² Bedirxan Begî eşîrê herema xo zerrê yew leşkerîye de organize kerdî û mîrê Hekkarîyê Nurullah û Mahmud Xanê Mukusî de îtîfaq viraşt. Ebi na qeydeyî Bedirxan Begî hardê xo hetanî Wan, Sêwregî, Wêranşar, Musul û Urmîye kerd hîra. Herçîqa ke nacayî ebi nameyê osmanîyan bî jî, raştîye de binê hukumê Bedirxan Beg de bî. Osmanîyan ke pêynîya serra 1840 de lecê Nîzîpe kerd vîndî, Bedirxan Begî tesîrê xo parçeyê Kurdîstanî yo ke bindestê osmanîyan de awan kerd û Begê Qersî û Mîrê Erdelanî de îtîfaq viraşt. Angorê niviskarê armenîyan Safrastianî Bedirxan Beg ne teyna hemverê kurdan labelê hemverê şaranê armenîyan, asurîyan û keldanîyan jî bêhet (bêteref) bî û xirîstîyanan azadîya xo ya dîni ra şîkîyêne îstîfade bikerê. Labelê ebi fesadîya mîsyoneranê Amerîka wertê kurdan û xirîstîyanan xerepîya. Na derheq de Bruinessen nîya nivisneno: "Îngilîstan û Amerîka xirîstîyanê sentral Kurdîstanî "doz kerdbî". ... Pêrîne (xirîstîyanan) serdestîya musulmanan ra, ke ne kurd bî, raxelesîyayene hêvî kerdêne. Lec vîndikerdena osmanîyan duştê Rûsyaya xirîstîyane de seba dînan (xirîstîyanan) zê demê de rind asêne. Înan bawer kerdênê ke hukumatê

12. M. M. van Bruinessen, ec., r. 239

Ewropa hetkarîya dîne kenê û ebi nayê ê şîkînê qederê xo bikerê xo dest. Bêguman mumkun o ke tayê nasturîyan hetkarîya dewletanê xerîban waştêne. Serekê nasturîyano dînî, Mar Şamun bî wayîrê qewetêde girse û na jî bîyê sebebê xovurnayena nasturîyan û hêrsbîyena kurdan. No hal seba Kurdan ra amêne manaya tehdîtî û mîsyoneran jî duştê naye de çiyê nêkerdênê. Mîsyoneranê Amerika Tiyarî-Distrik de yew koyî ser ro yew mekteb û yew meymanaxaneyê xerîbano ke tesîrê hereme pêro pîya kerdêne, viraşt. Nê jî seba avêrşiyena şupheyanê kurdan bîyêne sebeb. Mîyanê kurdan û xirîstîyanan bîyêne xirab. Demo ke nestorîyê Tiyarî, Mar Şimun jî nînan mîyan de bî, xeracê xoyê serre nêda begê Hekkarîye, begê Hekkarîye Bedirxan Begî ra seba cezakerdena nînan hetkarîye waştê. Gumra kurdan kînê xo ebi na qeyde nasturîyan ser ro kerd tal û qatliamêde xirab amê kerdene. Na qirkerdene Ewropa de veng da. Îngilîzan û fransîzan zor da osmanîyan ke wa Împaratorîya Osmanîyan Bedirxan Begî hêz ra bifino û qetliamê bînan hemverê xirîstîyanan de bivindarno.¹³

Na derheq de Celadet Bedirxan nîya nivisneno; “Serra 1845 de tam mîyanê nê hazirîyan de, pîlanê heremanê Çopî, Semjançî û Çalî hemverê otorîteya Bedirxan Begî sare dard we. Sebete ke Bedirxan Beg otorîteya xo awan bikero, mecbur mend 10 hezarî leşker biruşno nînan ser.”¹⁴

Lecê qewetanê Bedirxan Begî û osmanîyan binê serleşkerîya Osman Paşayî de hetanî amnanê serra 1847î dewam kerd. Yezdan Şêrî ke hetê osmanîyan guret, xayîntîye ere Bedirxan Begî ke kerde, Bedirxan Begî xo ant kelaya Eruhê. Naca lecêde zahmet ra dime mecbur mend, teslîm bî.¹⁵

Na derheq de Hıdır Göktaş nîya nivisneno: “Çîyo ke Mahmudê llyîne waştene bikero, o bî, ke Yenîçerîyan bidaro we û hurêndîya dînan de modelêde leşkerîya moderne, Sekban-î Cedid bivirazo. Seba nê modelê neweyî leşker arêdayene, rojhilat de tayê serekê eşîran kerdî bêrehet û serekê eşîran hemverê naye vecîyayî. Serê nînan de Bedirxan Begî Cîzîre amêne. Pêynîye de osmanîyan Hafîz Paşa ruşna Bedirxan Begî

13. M. M. van Bruinessen, ec., r. 239

14. Bedirxan, Celadet, ec., r.

15. Kurden und die Kurdistan, ec., r. 54

ser. Lecanê zaf zahmetan ra dime, Hafız Paşa mecbur mend, ke leşkerê osmanîyanê binê komandantîya xo de pêyser bianco. Na bîyê sebeb ke Bedirxan Beg gamanê neweyan bierzî û serra 1842 de azadîya xo îlan kerde, ebi nameyê xo pereyî vetî. Bedirxan Beg demê ra tepîya wuncîya mecbur mend, ke osmanîyanê ke qeweta xo kerd bî teze, de lec bivirazo.

Leşkerê osmanîyan binê komandantîya Topal Osman Paşayî de û gewetê Bedirxan Begî herema Urmîye de amê tê ver. Demo ke naca lec zaf bîbî giran, Bedirxan Beg pê hesîno ke Cîzîre ama îşxal kerdene. Tawo ke Bedirxan Beg ver va Urmîye kewt re raye, pareznayena Cîzîrê û derdorê daye birazayê xo Yezdan (Îzeddîn) Şêrî rê verdaybî. Labelê Yezdan Şêrî îdareyêde rind nêmusnayene û serde jî teba osmanîyan Bedirxan Beg mîyanê di adiran de verdaybî. Nayê ser ro Bedirxan Begî geweta xo ya leşkerîye ra yew qisim meydanê lecî de verdê û ebi yew qismî jî şî Cîzîre û naca rêyna pêyser kerd destê xo. Tawo ke Bedirxan Begî Cîzîre gurete, cepheyê Urmîye'de qelsîyan dest kerd ci û Bedirxan Beg mecbur mend ke xo pêyser bianco Cîzîre. Sebeta ke demê ra dime naca jî nêşikîya bivindero, şî keleya Eruhe. Labelê osmanîyan na mîyan de zaf desteg guretbî. Sebeta ke Bedirxan Begî fam kerd ke o hemverê leşkerê osmanîyan nêşikîno kela pê bicêro, waşt ke ebi yew hamleye xeleka leşkerê osmanîyan bişikno, kela ra bivecîyo teber. Labelê Bedirxan Bego ke nêşikîya serra 1847 de kelaya Eruhe de biseterîyo, teba di lacanê xo amê pêguretene.¹⁶

Osmanîyan Bedirxan Beg verde surgunê Varna, bado Gîrîde û naye ra dime jî Şam kerd û serra 1868 de naca merd.¹⁷

Sarewedardayena Bedirxan Begî ra dime “Madalyaya Kurdistanî” amê viraştene. Sultan Abdulmecîdî seba sembolê na qezenckerdene çar forman de zern û sêm ra madalyayî viraştî. Çapê nînan 29 mm bî û yew rû de tuxraya Paşayî, rûyê bînî de jî silsilaya koyan ser ro “Kurdistan” û bine de “serre 1263” nivisîyayebî. Madalyayê formê yewîne dayî sadrazamî, paşayê sereskeran, muşîrîne leşkerê humayunî, yê dideyîne

16. Göktaş, Hıdır, ec., r. 15-16

17. Kurden und die Kurdistan, ec., r. 56. Seba cayê surgunê Bedirxan Begî û merdena dê, Hıdır Göktaş nîya nivisneno. “Girid de şarîstanê Kandîya de serra 1868 de koçberîye de merd.”

paşayê ferîk û livayanê ke hemverê sarewedardayene de lec kerdo, defterdaran, walîyanê Musul, Xarpêt, Sêwaz û Erziromî, yê hîreyîne mîralayan û mulaziman; yê çarîne, sêmine jî çawuşan û emînanê boligan.¹⁸

Na derheq de Halfin jî nîya nivisneno: “Bedirxan Beg ne teyna şarê xo rê, eqelîyetê bînan rê jî, armenî, asurî, keldanî ûêb. seyyewbînan hukum kerdêne. (Sefrestîyan, Kürtler r. 50-56). Ditol (Seyahat Notları, r. 5-6) nivisneno ke “Na hereme de asayîş û emnîyet biyê prensîbê bingeyî û welatê Bedirxan Begî de doman dest de zern dest bi gêrayene kerd bî. Şarê cayanê bînan koçê nacayî kerdêne û însanî nêwaştêne naca biterekno.” Cizîre de îbadetxaneyê her dînî estbî. Sebete ke Împaratoriya Osmanîyan qeweta Bedirxan Begî bikerê lete, Wan û Amed de qerargahî viraştî û wuncîya polîtîkaya lete ke, îdare ke tesîrê xo musna. 1844 de kurdan Teyarî de nêzdîyê çimeyê Zapê Pîlî de êrîşê osmanîyan, bado jî êrîşê nasturîyan kerd. 1846 de lec zaf bî giran û ebi serkewtena kurdan dewam kerdêne. Osmanîyan ke êrîşê Hekkarîye û Meksî kerd Mahmut Xan û Nurullah Begî xo ant serê koyan. Osmanîyan şaro sîvîl û eqelîyetî qatliam ra derbaz kerdî. Bado Osman Paşayî êrîşê qewetanê mîyanî (sentralî) yê Bedirxan Begî kerd. Her het ra seyyewbînannêbiyene estbîye. Qewetê Bedirxan Begî bê erzaq bê îkmal bî. Bado kolera dest kerd ci. Naye ser ra osmanîyan dest bi hîleyanê xo yê ke ênê zanayene kerd. Derba verênê çê Bedirxan Begî de tesir kerd. Yezdan Şerî osmanîyan rê îtaat kerd. Yezdanî ke qewetê xo pêyser antî, Bedirxan Begî rê teslîmbîyene ra dot raye nêmende. Osmanîyan Bedirxan Beg ruşna Wan û ê bînî jî ruşnayî Gîrîde. Tayê dînan remayî Îran û Kafkasan tayê xo jî kowan de mendî. Osmanîyan îdareyê Hekkarîyê Yezdan Şerî re verda. Emîrê Bidlîsî Şerîf Beg mecburê İstanbul de ronîştene kerd û walîyêde osmanîyan ruşna naca. Tewr peynîye de ebi zorê rûs û îngilîzan peymanê osmanîyan û safevîyan 13.5.1847 de virazîya.¹⁹

Maddeyê nê peymanîyê muhîmî seba eşîranê koçeran bî: Angorê na peymane eşîrê koçerêke kesîtiya (hüviyet) xo belî nîya, şîkîyêne kotî

18. Göktaş, Hıdır, ec., r. 16

19. Halfin, N. A., ec.

biwazê o ca vinderê û ganî rêyna derbazê hetê bînî mebîyêne. Eşîrê ke kesîtiya xo belî ya, girêdayîyê kamcî dewletê ganî biyamêne oca ruşnayene. Hurdmîn hetî jî sîndor de cayanê muhîman de leşker vindarnenê.

Derheqê sarewedardayena Bedirxan Begî de Osman Aytar nîya nivisneno: “Bedirxan Begî Cîzîre de atolyeya çekan ya verêne awan kerde. Wuncîya Bedirxan Begî sebeta perwerdekerdene xortê kurdan ruşnayî Ewropa û armenî jî guretî leşkerîya xo. Bedirxan Begî dewletîyan ra kançur zêde guret, hetê feqîran kerd. Na hereme de derheqê ekonîmî de armenî berpîrsîyar (sorumlu) bî. O taw ebi zaf şenik peran hard dênê her dewijîyo ke amêne Botan. Dewijan hasilatê xo ra hîrê ra yew dênê Bedirxan Begî. Bedirxan Begî ebi nameyê xo serra 1842 de pereyî vetî. Wuncîya no taw şaristanê Cîzîrê paytext îlan bî û mîranê bînan sondê girêdayene werd. Ebi fesadîya mîsyoneranê Amerîka û dîplomatanê îngilîzan wertê asurîyan û kurdan bî xirab. Konsolosê îngilîzanê Musulî Rassam, ke o bi xo asurî bî, ebi vasitaya konsolosê Îstanbulî sare da Sultanî ro, ke Sultan cezaya Bedirxan Begî bidêro ci. Fransa jî waştêne, wa Bedirxan Beg çîqa bîşkîyê, hundê rew, saltanatê xo ra bikuyo. kurdanê ke sare dard bî we, kewtî kelaya Eruhî. Bedirxan Begî ebi panc hezarî leşkerê xo hîrê rojî naca sare dard we. Labelê eke serleşkerîya osmanîyan soz da Bedirxan Begî, ke tawabê dê û leşkeranê dê nêkenê, Bedirxan Beg roja 20ê aşma 7îne 1847 de teslim bî. Naye ra dime Bedirxan Beg ruşna Gîrîde û wistewrê dê Xan Mahmud jî ruşna Rûşçuk koçberîye. Elçîyê îngilîzan na bîyene ser ro kêfweşîya xo kerde eşkera.”²⁰

Derheqê armancanê Bedirxan Begî de welatparêzî û gelê dîroknivîskarî vanê ke armancê dê awankerdena welatêde azad bî. Labelê Bruinessen na derheq de nîya nivisneno: “Seba naye (yanê awankerdena Kurdîstanêde azadî) çimeyanê hemdeman de tesdîqkerdena nê armancî nêna dîyene. Bedirxanî herhalde sebebânê nînan ra sare dard we, ne ebi armancanê nîya (hetanî azadiye benê) derg.... Mîrî meymananê xo ra vatêne, ke o qe rojê nêfikirîyo, sozê

20. Osman Aytar, Hamidiye Alaylarından Köy Koruculuğuna, r. 31-132, Medya Güneşi Yayınları, Ağustos 1992

girêdayena ke do Sultanî, bişikno.²¹

Lecê Bedirxan Begî ra dime serra 1848 de osmanîyan Dersim kerd yew qeza û Xozat ra amêne îdarekerdene. Labelê hukumatî wuncîya jî Dersîmî ser ro yew otorîte nêviraştîbî.

Wuncîya serra 1850 de Şex Şamilî (şafîi) waştêne ke kurdan de tekîlîyan virazo. Sebeta ke zaf înteressant o, ganî mordem na meseleye ser ro jî bivindero.²²

Lecê Kirimî de kurdî

1854 de ke rûsan lecê Koyê Kurukî guret, meylê kurdan Rûsan re tayîna bî zêde. Lecê Kirimî de di yewtîyê kurdanê ke verde derbazê hemwelatîyê (vatandaş) rûsan bîbî rolê polîtîk û pratîkê muhîmî kay kerdî. Yewtîyê ke 500 kesan ra amêybî viraştene binê komandantîya Ahmed Cafer Begî de teba rûsan hemverê osmanîyan ebi qehramanîye lec kerd.

Rûsan seba kurdan de pêwendîyan avêberdene de gelê cat kerd. Seba naye reîsê kurdanê Qersî ra tewr girsî Qasim Xanî de, dewa Kelesî kaleka Îskendrobolî de yew kombîyayîş virazîye.

Qasim Xanî teba şarê sancaxanê Çoraklik û Kaxizmanî derbazê Rûsya bîyene qebul kerde. Bê naye seba lecî leşkerdayene jî qebul kerde. Hemverê naye jî rûsan rutbeyê Qasim Xanî yo ke osmanîyan day bî ci, eynî qebul kerde û maaşêde girsê ci dayene jî qebul kerde. Wuncîya eke leşkerê osmanîyan êrişê Qasim Xan bikerê, Rûsya Qasim Xanî pareznena. Labelê Qasim Xan wuncîya jî seba menfaatê xo osmanîyan ra derbazbîyene rind nêdiye. Ebi na yewbînan dîyene Kurdê Wan, Qers û Beyazidî nêkewtî mîyanê nê lecî. 7ê Nîsanê 1855 de wezîrê karê teberî Dolkorofi komutanê enîyê Kafkasî rê emrê Çarî dîrek ruşneno. Çar, seba kurdan de tekîlîyeviraştene xerckerdena her îmkane emr keno.²³

21. M. M. van Bruinessen, ec., r. 240-241. Seba armancê Bedirxan Begî, N. Sevgen nîya vano: "Angorê planêde neweyî ganî Botan biyamêne di parçekerdene. Eyselâtê Diyarbekirî û Musilî. Bedirxan hemverê nê planî vecîya. Çimke ebi nê planî qeweta dê amêne şikîyayene."

22. Halfin, N. A., ec.

23. Halfin, N. A., ec.

Sarewedardayena Yezdan Şêrî (1855 de)

Osmanîyan Yezdan Şêro ke lec vîndîkerdena Bedirxan Begî de rolêde girs kay kerd, kerd walîyê Hekkarîye. Labelê sebeta ke Împaratorîya osmanîyan tesîrê Yezdan Şêrî şarî ser ro ra tersê, serra 1850 de Y. Şêr walîtiya Hekkarîye ra pêyser guret. Eke Împaratorîya Osmanîyan serra 1853 de Rûsya de kewte lec û Sultanî “Cîhad” îlan kerdbî, zaf kurdan lec de caguretene qebul nêkerde. Wuncîya herçiqa ke ajananê çarî pere û çîyo bîn jî wad kerdênê, kurdan hetê Rûsya jî nêguret.²⁴

Yezdan Şêrî waşt, ke sebeta ke yew Kurdîstan awan bikero û paşayê dê bo, lecê osmanîyan û rûsan ra îstîfade bikero. Destcikerdena serra 1855 de sare dard we û Bidlîs ebi 2 hezarî leşkeran guret; walîyê osmanîyan ca ra kerd û hurêndîya dê de yew kurd kerd walî û bê zametanê girsan verê xo çarna bi Musul. Yezdan Şêrî ebi çekan û cepxaneyo ke leşkerîya osmanîyan ra guretbî, - tawo ke Wan û Bidlîs kerd binê destê xo, zerarêde girs da osmanîyan- yew leşkerîye ebi 30 hezar mordemî awan kerdê û naye zaf lerze Sêrto ke hetê qewetanê walîyê Sêrtî û Bexdadî amêne pareznayene, xelesna ra. Mîyanê şenik aşman de Yezdan Şêrî kontrolê xo Bexdat ra hetanî gola Wanî û Amed kerd hîra. Nameyê Yezdanî welat ra bî vila, hêvîyêde girsê dê şarî û zaf kesî amê kewtî mîyanê qewatanê dê. Pêynîya amnanê serra 1855 de qeweta Yezdanî reste 100 hezar mordemî.²⁵

H. Göktaş na derheq de nîya nivisneno: “Yezdan Şêro ke serra 1855 de sare dard we, seba yewbîyene (birlik) û hetkarîye xeberê ruşnê Rûsya rê. Labelê Rûsya ra cewab nêyamê. Herçiqa ke Rûsya ra xeberêde rinde nêyame bî jî nasturîyan û mesîhan hetkarîya sarewedardayena Yezdan Şêrî kerde. Qewetanê osmanîyan dî ke hemverê na ravêrşiyene de şansê dînan bîyo şenik, îngilîzan ra hetkarîye waşte. Çimke îngilîzî jî na sarewedardayene ra kêfweş nêbî. Konsolosê îngilîzanê Musulî sebeta mabênçiyene dîyena Yezdan Şêrî dest bi kar kerd. Rîsan ganî

24. Kurden und die Kurdistan r. 56

25. Kurden und die Kurdistan r. 57

temsîlkarê hukumatîyo ke Îstanbul ra amo û Yezdan Şêr bidêne dîyene. Labelê Rîsanî hurêndîya naye ke komplo viraşt û Yezdan Şêr amê pêguretene û berd Îstanbul. Sebata ke sarewedardayene bê serek mende, bîye vila.²⁶

Tayê çimeyî vanê Împaratorîya Osmanîyan nê lecî ra dime “Madalyaya Kurdistanî “vete.”²⁷

Halfin derheqê sarewedardayena Yezdan Şêrî nîya nivisneno: “Osmanîyan Bedirxan ke hesîr guret, Yezdan Şêr kerd hurêndîya dê. Bado hurêndîya dê de walîyê osmanîyan amo ruşnayene, eskerîye ebi zori arde û qançurî kerdî zêde. Naye jî şar kerdî bî bêkêf. Yezdanî, armenî û asurîyan de peymanê viraşt û hemverê osmanîyan lec îlan kerd. Na taw osmanîyan (1854 de heremê Beyazidî de) hemverê rûsan vîndikerdenê girsî guretbî. Osmanîyan xo Eriwan ra antbî û Beyazid jî teslîmê rûsan kerdbî. 1854 de Wan de yew bolugêde osmanîyan lec kerdîbî vîndî. Wisarê 1855î de rûsan Erzîrom û Qers de qewetê osmanîyanê taybetî kerdîbî xelege mîyan. Tam na dem de Yezdanî sare dard we.

Yezdanî ebi 2 hezar leşkerî Bidlîs û îdarê dê guret binê destê xo. Bado Musul jî guret. Naca gumra tifangî, mermî û topî kerdî xo dest. Yezdan bado ebi 30 hezar leşkerî verê xo çarna re Sêrtî. Herçiqaş ke naca walîyê Bexdadî Kenan Paşa bî jî verda dê û Sêrt guret. Sebata ke Sêrt mîyan de bî, guretena dê jî muhîme bîye. Wan ra hetanî Bexdad binê kontrolê Yezdan de bî. Leşkerê qasê 60 hezar (tayê cayan jî 100 hezar) bî. Sebata ke Yezdan Rûsan de peyman virazo û êrîşê Erzîromî bikero, Rûsan re nameyê nivisnê. Labelê na nameye demê xo de nêrestê cayê xo. Zimistan amê û îngilîzî kewtî wertê meseleye. Nê jî firsend da osmanîyan ke rêyna bêrê pêser, xo arêde. Konsolosê Îngilîzan Rîsan, sebata ke nîfaq wertê serekan bikero, Yezdan û serekanê bînan vînenê. Qaşo mabençiyene keno. Tayê çimeyî vanê ke Rîsanî zaf rayan pere jî

26. Göktaş, Hıdır, ec., r. 17, Minorsky, Kürtler, Komal Yayınları, İstanbul, Ocak 1977

27. Göktaş, Hıdır, ec., r. 17, İslam Ansikopedisi c. 6, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955

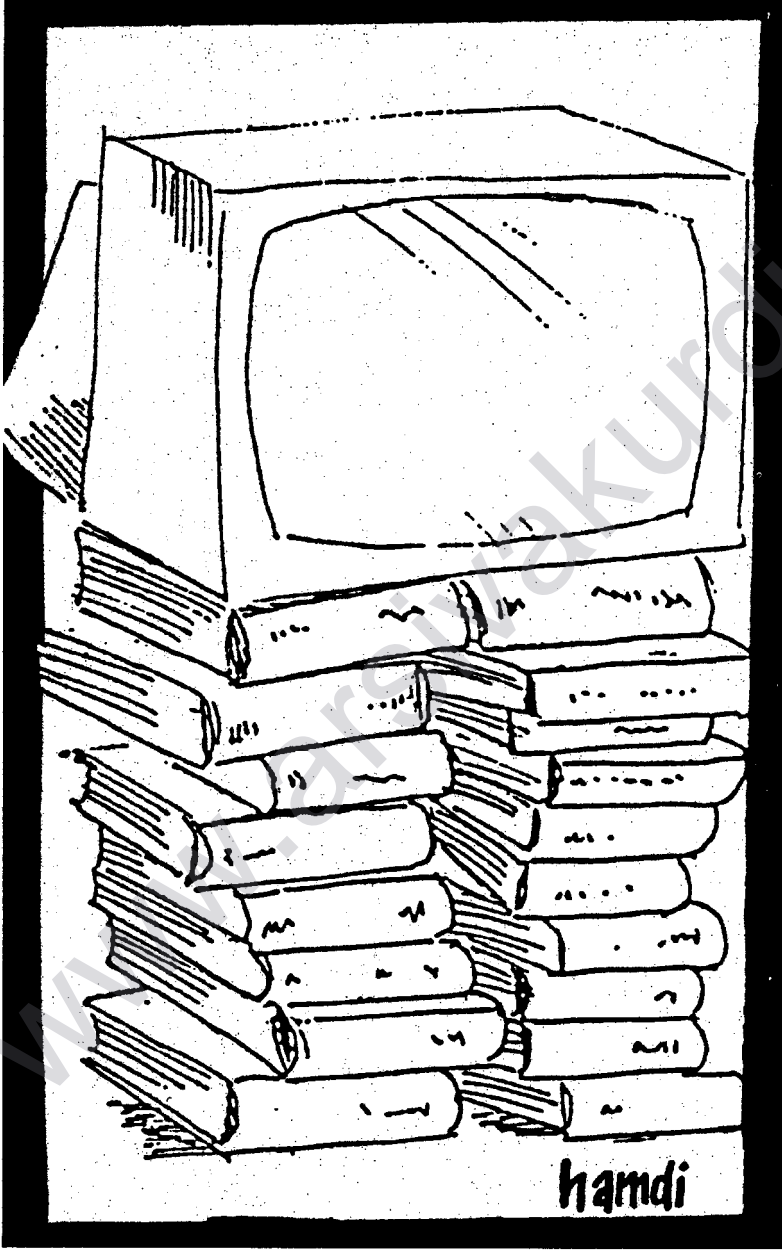
dê Yezdanî.

Îngilîzan çek jî tede her hetkarîye osmanîyan dayene ra tepîya nêmendî. Qewetê Yezdanî amêy bî Kisrakliye, başurê Wanî. Rîsanî xeberê dê Yezdanî ke o û temsîlkarê osmanîyan wazenê pîya Yezdanî bivînê. Yewbînan dîyene de Yezdan amê remnayene û berd Îstanbul. (Asur' Patriği Avami, Kürtler, r. 155) û sarewedardayene bîye vila, labelê sedemê daye nê. Nameya ke Yezdanî ruşnaybî Rûsya, sarewedardayene ke tede şîye, restê cayê xo. Na jî nê biyê yew çareserîye. Yezdanî ra dimê birayê de Osman Axayî tesîrê xo kerd zêde. Rûsan neşîkîyayî rind bixebetîye, kurdan xo ra girê dê û nêşîkîyayî dişmentîya dînan hemverê osmanîyan seba menfaatanê xo bixebetnê.²⁸

Roja 13.11.1855 osmanîyan Qers da rûsan.

Dewamê ci esto.

28. Halfin, N. A. ec.

Hamdi Ozyurt

ZELÎ BOXLONÎ

Memo DARRÉZ

In behs ku şima dest di wû ê merdimêkê nîyenas ku in dewrî ma di bi kesr ciwîyênû. Welatêk di ku him gaz kenû û dejnenû him zî celb kenû, qêdek an qêdeko bîn. Û warî ina hikayet bi hêvîyêk ku zeg melaketî ezman a bîyerî war û yi bixelesnî bi halî xwi razî êsenû.

Xebera ku hêdî hêdî xwi eşkere kerû dewêkê Boxlanî -ku ez namê yê qê xatirî hurmetî ku ez muejnena ay camerdî ku hikayetê xwi bi teferruat mi rî kerd la re nîyenusena- di peyda bîbî. Hetanî ku camerdî ma weşî bû suezû ku mi do ci gere bîyerû ca.

Rênê qê xatirî ina jû ku şiklî hikayetê Zeloy nîyebedilîyû, mi zanî hikayet -ku Boxlon û der-dormalê Boxlanî di yenû qîşekerdiş- qêdê ko yenû qîşekerdiş pawit.

Ez rîya re otopesa ku ma pê şîni bajarî Erzorimî di bi hikayetê Zeloy hesîyawa. Zelo Muş di nişt otopes û heta Erzorim ma cîranî yobîn bî. Zelo velganî xwi re nîyeweş bi, şîni tedawî. Ez zî bi hêvîyêka gird ku in bajarî ku welatî Serhedî -welato xirr û xalî- di bi bivînî, kî xwi re tever kota û kota ina rîya. (Meneşkutîjî welatî Serhedî re vanî welato serdin ku şeş aşmî binî vori di monenû.) Tu wext rîyê mi wû het ser re nîşîbi û herçend mi çend dorî ardîbi xwi vîr ku serêk in bajarî re kuwerî zî her wext kospêk vejîyabi. Dîyayîşî mi yê Erzorimî hetêk re edakerdişî wezîfek bi ku qijî re nat zê suezêko nîyedayî sarê mi di bi: Kêfî dîyayîşî bajarêk ku verî ku ti bivînî ti yi şînasnenî, newekerdiş û xo vîrardişî şuepî bav û kalikan ku hê mezgî ti di ciwîyênû. Şarî Meneşkutî, verî ku bajarî Çewlîgî ava bû, tîcaretî xwi bajarî Erzorimî di kerdê. Erzorim qonaxî yin ê dayîş û girotişî bi. Yi rê-rê pîyatî rê-rê bi astoran şîni Erzorim. Tepîya agerayîşî xwi di yin şeker ku qijî pê şa bîn dên ci û yin re hikayetî ew cêy vatê. In qêdi yo şiklêkê ciwîyayîşî çend qernan dewam kerd û zê qijêkê Meneşkutî tesîr xwi mi zî kerd.

Rîyantîyê ma di qasî ku mi ta ard mi Zelo newi re sinasna (tam des serrî ma çim yobîn nîginê, ma her yo welatêk ser kotîbî). Yi dergî û barîtîyê xwi re çik vîn nîyekerdibi. Hîris serranî xwi di gijikî yi hemo nerm bi la mi rî gijikî xwertanîyê yi re firktir êsa. Des serrî verî dora pîyina ku ma yobîn dî, porrî yiwo kej xêlêk gurr bi û yi herwext pulê xwi qêmi dên. Ika yi pul raverdavî mîyanî çiman ku mi çim di yi nîyamen. Çiqirî ku rî yi di virazîyêbî tay mende mi di qurfêk peyda bikerî. Yin wi hîressere re zaf zîyede muetê ra û dên zanayîş ku yi in des serranî piyanin di xêlêk cefa ancitû, qar û kerbî werdî (ben ku wi herdaîm nê şertan di bi la ez pê nîyawqilîyabîya). Qêdê ko yeno zanayîş kerbwerdiş merdimî zerri re xêlêk wenû. Heger nîyehelesnû, dejêko daîm verdenû. Zelo rençberêko ercîyayi bi ku xayintî çi wa nîzanen û gurê xwi di zexel nîyebe. Merdimî ku tedir xebitîyên wi zê kesêko kedhelal û jîhatî ku qelsî nîyezana nîşan denî. Benû ku ina kedhelalîyê yi bî ku ina dinyawa tîyemandayi di tedayî bi yî kerdibi. Yi seyehatî xwi yê welatî Saudî Erebaştan ku bi qanûnî şerîatî amên îdarekerdiş derg kerd la ra û tayne hadîsê ku bi qeneatî mi yin ew wendoxî him xêlêk bidê wîyayîş him zî dejayîş -benû ku qê ay merdiman ku hema qasî sarê derzîn te di ûcdan peyda benû dejayîşî yin hinîya serdestî bikerdê- mi re vatî ku ez tîya di çiqmezî kena û yin bi wendoxan nîyedana zanayîş.

La xebatê Zeloy a Saudî Erebaştan ser o lazim û çend vatê bîyerî vatiş. Ūja di Zeloy westatîyê dîyesan kerdê. Yi bixwe viraştîşî bînyan bi qevale guretê û bi çend mişagî ku yi peydakerdişî yin guretê xwe ser bîna viraştê. Zeloy bi mişaganî xwi re şew û roj zuer dênî xwi, areqî esteritê ku bon ku dest di wo biqedînû û dest bi boneko bîn bikerû. La her wext heyat gorê nîyetî nîyeşinû rîya re. Zeloy qedîyayîşî her bonî di ina yo tecrubi kerdê. Wexta Zeloy bonû tamamkerdi teslîmî wayerî ku ci re viraştîbi kerdê, wayerî fîyet ku yin verî destpêkerdişî viraştîşî di wêrî amebî nîyedên Zeloy. "Wayerî nîmfîyet, tam nîmfîyet dên", vatê Zeloy.

Heger Zeloy wû fîyet qebûlnîyekerdê, wû çax wayerî bonî wi bi welatî xwi re teverkerdişî tersinên: "Qebûl kenî biker, nîyekenî bicehilmî!"

Gorê ku yi agahî da mi û mi raştîyê a agahî barçîyan bi çend

merdimanî bînan ku Erebîstan di şertanî yi di xebitîyê bî da tesdîqkerdiş û êdî inê ser mi rî tu şik nîyemend, Erebîstan di mendiş û destûrî xebatguretişî merdiman desti di bi. Yin çi qêdi biwaştê eşkenî wina ti der miamele bikerî.

Zeloy tam şeş serrî ina kepezetî di areq esterit û penî di êdî da qirik. Yi, wû welato ku ina vetibi yi sari, bi xwikerdişêko tal war verda.

Zeloy bixwi nimaj kerdê, merdimeko dîndar bi û tu kesî rojek serrûdiyê yi re qîsê nîyekerdibi. La badî seyhataî xwi yê Erebîstanî wû xwi re persên: raştî ça wa?

Herhalde mi cuer ra zî behs kerd, Zelo camerdêko şemşat û warî qelafetek ku cinîyanî dew ca hes kerdê, bi. Qamêka rind tîyewkerdî cematêko warî exlaqêko teng di her wext eşkena sarê merdimî bidejnû. La Zeloy ha bi zanayîş ha nîyezanaş ruknanî exlaqî re sari rûnîyenabe, nefsi xwi bêxatir nîyekerdibi. Heta yi bînatê vîjnayîşî dîndartî û cinîyan di adetî dinyewî tercîh kerdibî, a lehzawa ku miameleko bîyemunasib bînatê yi û cinîyêka zewecnayi di viraziyabi û mîyanî qomî yi di vila bibe. Gorê tiki (tayne) merdiman ku hedîsanî in tiran ser xêlêk hayik î, bela ci gêrabi. Gelo xemî Zeloy bi?

La bîyerê ma pîya gueştariyê yi bikî û esas hikayeta ku mi waştê şima pê bihesî yi fek re bimûs. Helbet bîye destûrî yi hikayeteka in qêdi sensitîv nîyena nuştiş.

Yeçîn bik -Homa şahidî ma wû-, ti vînenî mi newi keçê nimajî dawê ra (yi nimajî mexrebî kerdê), ez senî vana mesela otir a, nî zîyed nî kê. Ti dî nat-weta yenû vatiş ku Zelo zuran kenû, qestî ya buetanan kenû xwi mil ku payeki bidû xwi. A cinîyî ci nîdana. Ez çi sarê ti bidêjnî. Kilmî mesela hina wa:

Ez û cinîyîya ku behsî yê benû ma cîranî yobîn bî. Kî ma û yê anîyên yobîn re. Rojeki baxçê xwi di ez eşligî sipî ver di bilî mihînek bîbîya, mi bi darî viraştê. Qaltax fîstaneke gewez pa, verî şemîgî xwi di pay re vindetî, kiştê xwi şabî dîyesî xwi, anîyên mi re. Wexta ku mi sarê xwi ke berz, awirî ma rep ginê yobîn rû. Û çax çikîk zerrê mi re amî, zeg ku laşê mi bilerzû û bîyerû pîser. Kenê kutikî deme rew ra nat çim verdabi

mi; wexta ku ma bi awiran anîyên yobîn re qet xemî yê nîyebi. Ê mi mi va qê zerrê mi teqena. Mi şerman ver rê-rê bînati re awirî xwi nata weta dên la ê yê bi wîyayîşêko ciddî her daîm mi ser o bî. Pênî di mi dî nîdî mi xwi tepîya ancit; mi mihînî xwi ûja di, serî dîyesî bexçî re verda, ez amîya kî.

Homê kerd kî a lehza vengi bi. Mi wadê ma di xwi eşt mînderî ser, ez qederek vezilîyawa ku rehet bî. Ez anîyawa destanî xwi re, yi recifiyên.

Çend rojî barçîyan -benû ku hot rojî bû, ika tam nîyenû mi vîr, ez çi vajî zûr bena- wexta yê helê sibê, verî nîmrojî (Illahû alem roj hîri-çar qomî bibi berz), satilî dest di verî çirik re aw berdê, kueşê baxçê ma di ma seqa-seq ginê yobîn rû. Ma wîrdî zî binê awqilîyê la qiso verîn yê mi re va: "Ti çi re xwi dûrî genî." Ez û wext binê niqawa la mi ci dim a va: "Ti zana."

Ma binê nata-weta qisê kerd û yê da ra, zeg ku kî di tikî bavê yê bî, radayîş dir va: "Meters bî kî ma."

Rojek mi firsend ci ard ez şîya kî yê. Wext badî nîmrojî bi û tîj zerri û tever guretîbî xwi ver. Mi ya kê yê di têna dî (mi verîna zanên ku mîyerdê yê qê xevat şibi bajarêko dûrî). Holê xwi di, ya fîstanî xwi wû gewez di, ver bi mi amî. Awirî yê rênê zê a dora verîn ku yê kiştê şemîgî xwi di kiştê xwi şabi dîyesî xwi bî. Awirêkê gird û celbkerdê. Ez nîyeşkawa xwi bigerî û raştê hola di ma verar şî yobîn re; pêsîrî ma zeliqîya yobîn re; ya star! Pêsîrî yê çi germin bî! Mi binê cijê yê vilînê; mi çi rê cijêkê in qêdi dest nîyekerdibî. Yi gird bî û bînatê yin teng bi; yi hemo hemo resên yobîn. Cijê yê hemo bînatê germî destanî mi di bî helmêko germin fekî yê re resa qulanî pirnikê mi. Verî ku guri girdibû mi xwi tepîya ancit.

Şond ku ami ez şîya kî yê. Tever di aramîk bî. Mi re otir ami ku dewijî rakotîbî. Yê berî xwi racabi la pê re akerdi verdabi. Bi akerdişî lamba dir vengî yê ami mi: "Ti ça mendî?" Ez anîyawa yê re: pêrînekô sipî ku hetanî guezekanî linganî yê amên pa bi. Mi êdî dîyax nîyekerd û ca va çila hon a ker. Yê zî destî xwi na guejakê cêranî ser û tarî û zilmata di ma mîyanî nivînanî yê di cemayê yobîn....

Çi sarê ti bidejnî! Qederêk ma bi dizdî şî cê yobîn amê. Exlebi şew,

wexta ku ez emîn bîn ku êdî dewijî aya nîyemendî, ez şîn kî yê. Wexta ku ma pû vet ku kî yê di êdî yobîndîyayîş talûki bi (talûkêko in tir her wext ma ser o bi), ma dest pê kerd tever re yobîn dî. Adetî teverî nîyemanenî ê zerrî; ma wextî xwi yê yobîndîyayîş ê teverî bi nuştîş tesbît kerdê. Qasidî bînatê ma, pelî kaxizî sipî bi ku her nuştîşî dim a ma eştê binî kerra ku pê kî yê di bî. Kerra binêk erd a nizdi bî, herkesî rehet-rehet berzkerdiş û rûnayîşî yê pû nîyevetê. Encex Illa bizanû çend teqlê ci verdîyê.

Qeder û qeza ku amê nîyevanî "ma yen". Şewêk tay mendibi ez biqurfî; wextî rakotişan ser re hemo zaf wext nîyeviyertibi ra, verî pencerê yê di min û yê ma qisê kerdê. Yê pencerê xwi re sarê xwi ardibi tever, ma lewî nên yobîn re. Yê mi re va: "Ez ti re hes kena, mi biremni. Ez mîyerdê xwi nîwazena. Her dora ku wi yenû mi bar (cê mi) ez vana qê ruhî mi genî." Heta yê va "Teres" -yê zaf dorî qê mîyerdê xwi in nami xebitnê-nê- "nîyeşkenû û kêrî mi re nîyenû. Ez cinîyê binî destî yi nîya." A lehza tava mi vîr di çinîye bi. Mi va: "Vînder, sebir bik. Çîwo ku ti vana barêko giran û." "Çira ti hin tersên" yê va. Ê wext mi dest eşt gerdên yê ku bivîlnî, nişka re mi dî dûrî re xişxiş ami. Dîyayîşo ku mi dî çîko zê lemçikî dar verî gueşî mi re vîyert ra. Mi çîrpû vazda ku xwi tarî di vîn kerî. Pê ku ez nîyerî sinasnayîş ez hetî kî xwi ser nîyevazdawa. Mi sari kerd qirbanî lingan, ez hetî cuerî re kota çala ku kiştê dew di wa. Ez ûja di qederek pê kerrêka gird di melisî menda û bercîyan ez rîyêko bîn re resawa kî xwi. Fişfişêk kotibî qijanî mi ser; yi weş rakotibî. Mi puetî (cilî) xwi hêdîka vetî û ez kota mîyanî cê xwi. Qederêk barcîyan ez halêko ceniqîyayi di şîya xwe re.

Serî sibê ez zindi wirîştta we. Mi honî xwi guretibi la tersî şewa verîn pêşîrî mi ranîyeverdabi. Mi vatê kilkuar ku ez şewa bîn ceniqnawa ew puxî mi vejo meydan, ezo rezil û riswa bibî. La Homê kerd zê tersî mi nîyevajîya; mişeqet û miqariz ku qurf eştibi mi zerri Yad bi, hevalî mi Yad. Yi şik berdibi ku bînatê mi û qaltax di germîk peyda bîya û ayê ser bîye pêhesîyayîşî mi yi ez teqîb kerdbiya. Yi waştê ez hayê xwi bibî.

Aminî ami û ez bilî kar û gurî xwi bîya. Mi vaşî xwi aw da, çî, kerd xurem, girê da û arî da. Bîn ku rojanî german di mi çaketî xwi kî di verdên ez bi eşlig şîn gure. Rojêka ina nêwîn wexta ku mi gurî xwi

qedîna û ez amîya kî, mi cinîyê xwi mirûztirş dî zeg hemû roj tekelim yê fek nîyekotibi. Yê mîyanî lewan re zor mi dir qisê kerd. Mi ca persa derê çi vejîyo yê sari. Û çax yê kaxizêko sipî cîyevî fistanî xwi re vet, muet mi. Ez cê xwi di şaş menda; mi pû vet ku ya cîyevanî mi ra gerawa. Hîri rojî verî mi kaxiz binî kera re vetibi la mi kerdibi xwi vîr a ku bêrzî. Mi lavê yê kerdî ku bi qêdêk kaxiz yê dest a vejî la yê wi mi nîyeda û berz wend:

“Guzelîm, senî sevîyorum. ... yerde buluşax.”

Fîalî mi kotîbî tever, lazim bi ez îne xwi bixapînî. Mi kaxiz kerd Yadî mil. Senî nîyebû Yadî mesela zanên û wi binêk zî bi inî gurîyan amibi sinasnayîş. Mi va: “Qaltax kaxiz do mi ku ez bidî Yadî, la mi hemo wi nîyedîwû.” Cinîyek qet yena xapînayîş! Yê mi dir otir miamelê kerd ti vatê qê kilkuar sari re hetan penî mesela zana. Va: “Ti mi nîyexapînên! Lewsur in qê ti nuştû. Şima vinderê, mera Homa safî kerû! Ez gere puexî şima berzî tever ku ti wû léwsura (yê rê-rê vatê ‘kelsu’ zî xebitnênê yershîyayîşî xwi di) hevalê xwi şima rezîl û riswê alemî bibî. Duçik ez ti re tay bîya!”

Ez anîyawa cinîyek aş nîyebena. Mi dî nîyedî mi tikî tersî nê ser ku vengî xwi bibirnû. Mi va: “Bicehilmî! Ti rîyê kî bavî xwi zana. Heger ti yi nîyevînena ez eşkena yi ti muejnî.” Mi senî hona va yi geziwû ku dest di bi hetî mi re şeqîna la mi xwi ke çot û gezi helindê mi di gina dîyesi wadî rû. Ez cê xwi re bîyehemd wîrîştâ we, heta ku mi re amî mi reqînê ci. Ya co ku te di pay vindetîbî di gina erdî rû û ez bawer kena kerbizikan ver muddetêk erdî di vezilîyayi mend. Mi va qê ya firîyawa. Mi mesîn re aw kerd xwi dest rû û eşt rî yê ku bi xwi awqilîyû. Ez anîyawa qerqel ci nîyekuwenû wi çax mi ya na xwi ver re, hejîna. Dîyayîşû ku mi dî repîk binî guesî mi re amî. Mi va qê adir binî guesî mi re pera. Deme yê nişka re xwi mi dest a vet û bîyehed da mi rû.

Mîyanî ma di kut-kutîyek qederêk dewam kerd; heta tikî cîranan pû vet ku bînatê ma çînû, ma yobîn niç î. La yin nîyezana çi re. Cinîyek bixwi zî tîya haja vistibi guesanî hin merdîmanî mi ku meselêka nêwîn peyda bîya. Raştî çi bî mi merdîmanî zê Miçî û Xetî re va. Yin ez şîretî kerda ku ez xwi waştîyê xwi re dûrî bigerî. Û wextêko derg mi ya nîdî. In bînatê di cinîyê mi zî hêdî hêdî bîn aşn. La hemo zî yê şik berdê ser

ku bînatê mi û kenê kutikî di guro verîn dewam kenû. Yê her firsend di xwi neternên. Çi sarê ti bidejnî, tam di aşmî seranser çimî ma yobîn nîyegina. Hedîse hema hema amibi vîrakerdiş ku rojek helê şonî mi ya verî çirik di têna dî. Ya bi awirêko tal anîya mi re, va: "Ti bêbextî kerd." Ez cê xwi di zeg ku zuwa bî te di menda; tekelim mi fek nîyekot. La mi cuer re cîyer ya sizilna; fistanî yê wû gewez peradayi bi. Ya mi çim di zê lêlonêk êsa. A lehza mi va qê zerrê mi teqena. La ez se kî, wa qederû bextreş bişermayû.

Zeloy in qêdi pîynî bi hikayetê xwi ard. La qêdayîş dir yi axêk ku vengî yi hemo mi gueşî di wo ancit. Wa axî yi tîya di binê binê xwi verdû ma binê behsî Kesk (waştîyê Zeloy) ku perçekê mesela wa biker ku wa pê neheqî kiçî nîyebû.

Mi bixwi Kesk nîyedî la gorê salixanî merdimêk ku mi nizdî re sinasnên û ez bi xisusiyetî yi ku pê merdimî bîyerî sinasnayîş rind bawer a, ya gorê tamî dewan cinîyîka rind û derg bî. Rênê vatê Zeloy re zî yenû zanayîş ku ya gueştin bî. Porrê yê wû kej gurr û derg bi, ku mîyanî dûşanî yê re vîyertê re hetanî serî querikanî yê amênî. Çimî yê yî girdî xweri di nî tever re bî. Hetanî hîris û di serreya xwi di hîri qijî ardibî la rindîyê xwi re hemo tava vîn nîyekerdibi. Ya nîyemanperwer bî û warî xuyêko yaron bî. La tayni merdiman vatê "Ina tewtewik a û çend textê yê kêm î û ci rî mîyerdêko sucah lazim û." Derheqî mîyerdêko sucah di Zelo zî zê yin fikirîyên la bi yi hetî hiş re tu kêmasîyekê yê çin bî. Qoto (mîyerdê Kesk) bixwi sarinerm bi û tu wext bîyexatirîyê Kesk nîyekerdê. Heta ca amên xebitîyên ku Kesk û qijî xwi rehet bikerî. Wi hayê miamilanî Kesk bibi çinîye bi rind nîyenû zanayîş la wi welatêko ku te di eşîran serdestî kerdê di merdimêko bîyepaştî bi. Xisusiyetêk bîn ê in welatî bi ku namus û şerêfî cêko gird guretê.

Ika hin wendoxanî hayikan meraq kerdû ku gurêko bîyemunasibo in tir çî qêdi eşkenû cêko dîndar ku hindêk qê namus û şerêfî xwi can danû biqewimîyû. Raştî ina wa ku der û dor-mali re xeberî ina nêwîn ku hişê çend merdiman ku xwi re şermayên serûbin kerdibî zaf gêrenî. Badî remayîşî Kesk re (Kesk mîyerdê xwi war verda, kot şofêrek dim a) vengî in xeberan hinîya bi berz. Heta merdimêk biemrî meselê nêwîn

zê nîyeweşîyê axirzemanî nîşan dên. Yoy bînî vatê "Ew namusî ma binî lingan di şîyerû, paymal bibû." In xeberî bi çi qêdi yenî namikerdiş wa bîyerî, yin fikar û tersêko xerîb eştibi mîyanî merdîmanî dor-malî, ha ayê biemr ha xuertî ku namus ser o hayik bî û newi zewicîyebî.

Benû ku muhîmîyê mesela itîya di wa ku a roj a tepîya mîyanî qomî yi di namê Zelî Boxlonî zê "Guzelîm" bi vila û zerê qomî yi di zafîn nîyezana çi ra.

FERHENGEK

amîni: hamnan, aminan

ancitîş: antiş (Mi gelêk cefa ancit./Mi gelekî cefa anti.)

anîyayîş: ewnîriyayîş, nîyadayene

aşn biyayîş: aşt biyayîş

barcîyan: be'dê, ba'dî, ba'do, bacî, be'dînî, be'ndî, be'ndînî; dim a

bavî: babî, bawk, pî

bi dizdî: nimitikî, bi pinanî

bîn: boye, buye

bîye: bê

biyehemd: bêhemd

buetan: botan

ca: cira, tira, ey ra, aye ra (ca va : cira va, tira va)

cê: ca, cile

cîyer: cêr

cîyev: taneke, cêbe

cuer: cor

çî: çîna (Mi vaş çî.: Mi vaş çîna.)

çot: çewt

derê: tirê, eceba

dîyes: dês

dor-mal: dor-mar, dor û ber

duçik: boçe, boçike, doçik

êsayîş: asayîş, hasayîş

ew: do (Ew namusî ma binî lingan di şîyerû:

Do namûsê ma binê lingan de şêro.)

fîriyayîş: xeriqîyayîş

fialî ... koti tever: fêhlê ... kewtî teber, fêhlê ... vejîyay

guejak: gocage, gozege; qumça, sedefe, zirare

gues: goş

güştin: goştin

guezek: gozeke

gurr: gîrr

haja: ewca, wica

hayik: hêşyar, hesar, hayî, haya

heger: eke, eger

hejinayîş: têşanayîş, têşayîş

helind: herinde, herundi, hurêndî

heval: embaz

hemo: hona, hema, hima

hin: tanî, tayê

hindêk: ehende ke, ende ke, honday ke

hona: wina, ina

hon a kerdiş: hewn a kerdiş

ika: nika, inka, inkey

Illah: Hûma, Ella

in: no

kerbizik: verkewtiş, dej, qahr, qar

kêf: keyf

kêri mi re nîyenû: heqdê mi ra nîno

kiç: kes

kî: keye

- ku:** ke, ki
kuar: kor
kueşe: koşe
lemçik: gil (lemçikî dar: gilê dare)
lêlon: (Nê tekstî de) mena "zaf rind"î dana.
mişag: pale, karker
mişeqet û miqariz: belayin, mûsîbetin
mîyerde: mêrde
muejnayîş: misnayine, mojnayîş, musnayîş, nawitiş
nêwîn: no tewir, in tir
nîşan dayîş: b. muejnayîş
nîye: nê (ez nîyezana: ez nêzana)
nîyemanperwer (nêmanperwer): mêmannerwer, meymanperwer
oncitiş: b. ancitiş
pîyin: peyen
pû vetiş: tey vetiş (tede tey vetiş), ferq kerdiş
qam: qame, beşne
qerqel: têgêrayîş, hereket
qêdi (qeyde): qayde, tewir, tir, hewa (erebkî de "qa'îde")
qom: qewm
ravîyertiş: vîyartiş, ravêretene, ravêrdene
re: rê, rî
reqînayîş ci: nişka ra pirodayîş
rê-rê: ge-ge, rey-rey, ge-gane, gilangan, jû-jû fine
rîya: raye, rayîr, rahar, ra
riyantî: rayaney, raywaney, rêwîyey
sari: sere, sare
sensîtîf: hîsî
sizilnayîş: bi dîqçet bala xo dayîş, bi dîqçet ewnîriyayîş/nîyadayîş (tirkî de "süzmek")
sucah: bêters, keso cesaretin (erebkî de "şuca'")
suez: soz
şeqînayîş: eştene (estene), virr kerdiş
şuep: şope
tal: cal
tayne: tanî, tikê, biney
tever: teber
tiki: tikê, biney, tanî
tir: tewir, hewa
tîyew kerdiş: tê kerdiş
ûja: ewca, wica, weyra
war verdayîş: ca de verdayîş, ca verdayîş
wêrî ameyîş: hurê amayêne, werê ameyîş, werew ameyîş
wîyayîş: huyayêne, hiwayîş, wuyayîş
xweri: xurîn, xorfî
xwi kerdiş: xuy kerdiş
yers bîyayîş: hêrs bîyayîş
yê: aye
zeg: seke
zuer: zor

Kirmanckîya (zazakîya) Kayserî ra nimûneyê:

ŞANIKA ŞÎNÎ*

Arêkerdax: Huseyîn KAHRAMAN

Şanika şîni, gola bêbini, axura silini, mereka simerini, firna çilmini...

Jû bêyo jû nebîyo. Jû dewi di jû pîri bi jû luyi bêya. Luyi hergi roj şîtê Pîri tirtu. Pîri vato ki ez se bikerî ki luyi ra heyfê xu bicêrî. Xu bi xu plan kerdo. Rocê onca luyi ama ki şîtê Pîri bitiro. Luyi kota çê Pîri, şit gureto, kerdo ki biremo. Pîri çêber do ca, dimê luyi alarxê çêberî di mendo. Luyi zor kerdo ki biremo, dimê xu visiyo. Pîri dimê luyi gureto bi morekan xemelno, serê şemiga xo di dar di kerdo. Luyi hergi roc ama dime xu vayşto. Vato ki:

-Pîrê Pîrê, dimê mi bidi; dimê xu bicêrî, şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Pîri vato ki:

-Şû şîtê mi bêya, dimê to to dî.

Luyi şîya loy (lewê) biza koli, vato ki:

-Kolê Kolê, şit bidi mi. Şit berî Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Biza koli vato ki:

-Şû mi ra velg bêya, ez velgî borî, velg bibo şit. Şitê beri Pîri di, Pîri dime to bido.

Luyi şîya loy vali (vîyali), vato ki:

-Valê valê, velg bidi mi. Velg berî Koli dî, Koli şit bido mi. Şitê berî Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Vali vato ki:

-Şû ênî ra awi bêya. Awî koka mi ver di, velgê mi derg bo. Ez velg to dî, tu kî beri Koli di; Koli velg boro, şit to do.

Luyi şîya loy enî, vato ki:

-Ênî ênî, awi bidi mi. Awî berî vali dî, vali velg bido mi. Velgê berî Koli dî, Koli şit bido mi. Şitê berî Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Ênî vato ki:

-Şû çêna padîşayî bêya, serê mi di bireqesîyo, ez kî awi to dî.

Luyi şîya loy çêna padîşayî, vato ki:

-Çênek çênek, bê serê ênî di kay biki, ênî awi bido mi. Awi berî vali dî, vali velg bido mi. Velg berî Koli dî, Koli şit bido mi. Şitî berî Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Çêna padîşay vato ki:

-Şû mi ra solmestan (solan) bîya. Solmestan linga xu kerî (pay kerî), şêrî serê ênî di kay kerî, ênî awi to do. Awi berî vali dî, vali velg to do. Velgî berî Koli dî, Koli şit to do. Şitî berî Pîri dî, Pîri dimê to bido.

Luyi şîya loy goşkarî, vato ki:

-Goşkar goşkar, solmestan bidi mi, solmestan berî çêna padîşayî dî. Çêna padîşayî solmestan pay kero, şêro serê ênî di bireqesîyo, ênî awi bido mi. Awi berî vali dî, vali velg bido mi. Velgî berî Koli dî, Koli şit bido mi. Şitî berî Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Goşkarî vato ki:

-Şû mi ra hakan bîya, ez hakan borî, to ra solmestan virazî. Solmestan beri çêna padîşayî di, çêna padîşayî şêro serê ênî di kay kero, ênî awi to do. Awi beri vali di, vali velg to do. Velgî berî Koli di, Koli şit to do. Şitî beri Pîri di, Pîri dimê to bido.

Luyi şîya loy kergi, vato ki:

-Kergê kergê, hak bidi mi, hakî beri goşkarî dî. Goşkar solmestan virazo, solmestan berî çêna padîşayî dî. Çêna padîşayî solmestan pay kero, şêro serê ênî di kay kero, ênî awi bido mi. Awi berî vali dî, vali velg bido mi. Velgî berî Koli dî, Koli şit bido mi. Şitî beri Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Kergi vato ki:

-Şû mi ra genim bîya, ez genimî borî, to ra hak bikî. Hakî beri goşkarî di, goşkar to ra solmestan virazo. Solmestan beri çêna padîşayî di, çêna padîşayî bêro serê ênî di bireqesîyo, ênî awi to do. Awi beri vali di, vali velg to do. Velgî beri Koli di, Koli şit bido to. Şitî beri Pîri di, Pîri dimê to bido.

Luyi şîya hêga, vato ki:

-Hêga hêga, genim bidi mi, genimî berî kergi dî, kergi hak bido mi. Hakî berî goşkarî dî, goşkar solmestan bido mi. Solmestan berî çêna

padîşayî dî, çêna padîşayî bêro serê ênî di kay bikero, ênî awi bido mi. Awi berî vali dî, vali velg bido mi. Velgî berî koli dî, Koli şit bido mi. Şitî berî Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Hêgayî vato ki:

-Şû venga Heqî di, Heq şilî bivorno, genim bibo. Genimî to dî, tu genimî beri kergi di. Kergi hak to do, hakî beri goşkarî di. Goşkar to ra solmestan virazo. Solmestan beri çêna padîşayî di, çêna padîşayî bêro serê ênî di bireqesîyo, ênî awi to do. Awi beri vali di, vali velg bido to. Velgî beri Koli di, Koli şit to do. Şitî beri Pîri di, Pîri dimê to bido.

Luyi şîya vengê Heqî da, vato ki:

-Heqo Heqo, şilî bivorni, hêga di genim bibo. Ez genimî bicêrî berî kergi dî, kergi hak bido mi. Hakî berî goşkarî dî, goşkar mi ra solmestan virazo. Solmestan berî çêna padîşayî dî, çêna padîşayî bêro serê ênî di kay bikero, ênî awi bido mi. Awi berî vali dî, vali velg bido mi. Velgî berî koli dî, Koli şit bido mi. Şitî berî Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Heqî vengê luyi eşno, vato ki:

-Luyê, ez şilî vornono, hêga di genim beno. Tu genimî bicî beri kergi ra, kergi boro, hak bikero. Hakî beri goşkarî ra, goşkar solmestan virazo. Solmestan berî çêna padîşayî ra, çêna padîşayî bêro serê ênî di kay bikero, ênî awi to do. Awi berî vali di, vali velg to do. Velgî berî koli di, Koli şit bido to. Şitî beri Pîri di, Pîri dimê to bido. Tu kî reydi bîni dizdî meki.

Heqî şilî varna, hêga di genim bîyo. Luyi şîya hêga ra genim gureto, berdo kergi ra. Kergi hak do luyi. Luyi hak gureto, berdo do goşkarî. Goşkarî solmestî deştê, dê luyi. Luyi solmestî guretê, berdê dê çêna padîşayî. Çêna padîşayî ama serê ênî di kay kerdo, ênî awi da luyi. Luyi awi berda, ver da koka vali, vali velg do luyi. Luyi velg berdo do Koli. Koli velg werdo, şit do luyi. Luyi şit gureto, berdo do Pîri. Pîri dimê luyi peyser do ci. Luyi reydi bîni dizdî nikerda, şîya çalp-çulpê xu kerdo**.

*Mi na estaneke (sanike) dewa Söbeçîmenî de arêkerde. (Söbeçîmen dewa Sarızî, Sarız zî qezaya wîlayetê Kayserî ya.

**Miletî miyan de gama ke mordemê (merdimê) qîsa zaf derg keno, vanê “zê şanika şîni”

VA BO

Alî Heyder SEVER

Va bo va bo
Vayê rabo
Estorê hesreta ma bo
Verê Koyê Sulvisî¹ de pêya bo

Dilo dilo, dilê ma bo
Xo rê xojî ve xeyalê ma bo

Gepê uwa Hênîyê Pîlî²
Pencerê royê ma bo
Dewa Taruye³ de
Xavike ara ma bo

Dilo dilo, dilê ma bo
Xo rê xojî ve xeyalê ma bo

Qurze de hemgênê Amike⁴
Perojîya ma bo
Seter⁵ de sîrê sojî⁶
Samîya ma bo

Dilo dilo, dilê ma bo
Xo rê xojî ve xeyalê ma bo

Son de cilê ma
Bonî ser o rabo
Wendena teyr û turî
Muzîka hewnê ma bo

Dilo dilo, dilê ma bo
Xo rê xojî ve xeyalê ma bo

Sodir tîjî zereq dana
Karkerdena mîloçikû
Vostena simorikû, kaykerdena bizêkû
Tîyatroyê ma bo

Dilo dilo, dilê ma bo
Xo rê xojî ve xeyalê ma bo

Alî Heyder Vano:
"Heqî ra nêgar bo
Qilawizê ma helîyo baz bo
Endî karê ma kî serfiraz bo"

Dilo dilo, dilê ma bo
Xo rê xojî ve xeyalê ma bo.

-
1. *Koyê Sulvisî*, sîndorê qeza Qisle (Nazîmiye) û Gêxî ser o koyê yo. No ko jîyare (zîyare) ya.
 2. *Hênîyo Pîl*, verê Koyê Sulvisî de hênîyêde (eynîyêde) namdar o, awa xo zaf serdin a.
 3. *Taruye*, başûrê Koyê Sulvisî de dewê ya.
 4. *Qurze*, êynî mintîqa de dewê ya. Amike na dewe de ju cênîke ya û namê xo kî Fîraze ya.
 5. *Seter*, sîndorê Qisle û Çewlîgî de dewê ya. Na dewe girêdayîyê Gêxî ya.
 6. *Sîrê sojî*: sîrê sacî

BIRAYÊNA HERÎ Û DEVÎ

Erdal ER

Nejdiyê aşmê ra raverî ez şîyo Frankfurt, çêyê de bîyo meyman. Wayîrê çêyî dormê şêştay ⁽¹⁾ serre de bî. Nê mordemekî 1968 de vato “Xatir bi to welat” û amo Almanya. Di-hîrê serî şîyo welat îzne, pêyser amo, aye ra têpîya domanê xo kerdê topî ardê leyê xo. Çi esto ke eyî welat dêyme xo vîr ra nêkerdo. Eke qalê welatî êno ra, zerrê xo beno pirr, îstîrî ⁽²⁾ kunê çîman, vano:

Ax leminê ax, îyê (ayê) ke kirmancan rê zulim kenê, Heq az înan rê meverdo, **pers kero.**

Mi bi na mêrikî ra ke nat-dot ra tenê qesey kerd, yek de vat:

-Vinde ez to rê qesê qesey bikerî.

Ez şa bîyo, mi goş na ro ser. Mêrikî dest kerd ci, mi rê na qese qesey kerd:

-Cayê welatêde karvanciyê ⁽³⁾ karvanî fino ra raye beno. Rojê, di rojî, hîrê rojî ke xêlê waxt hênî sono, her bi devî ya zaf zar ⁽⁴⁾ kunê, nêşkînê bar biancêne. Kervancî nîyadano ke halê înan xiravin o, hurdimîne ⁽⁵⁾ verdano ra ko, terikneno sono. Her bi devî ra di-hîrê aşmî ke ko ra çerenê, henî benê tawlî, henî benê rindî ke qe meperse.

Rozê her devî ra vano:

-Bê min û to bira bîm.

Devi vano:

-Ya, bira bîm.

Hurdimîna bi no tore birayênî cênê pê.

Keyle waxt ke vêreno ra, karvancî rozê onciya bi karvanê xo ya oza ⁽⁶⁾ ro vêreno ra. Eke vêreno ra, her karvanî vîneno, cêreno ya devî ser, vano:

-Bira deve, ez zirren.

Devi cewab dano, vano:

-Bira her, ça zirrena? Na wo çêfê ma rind o. Nika ke ti zirra, karvancî êno ma cêno beno, onciya bar nano ro ma. O waxt kî ma bela xo vîneme.

Ça zirrena? Mezirri.

Her vano:

-Nê, ez zirren.

Devi oncîya îtiraz keno, vano:

-Bira her, ça zirren, zorê to çik o? Mezirri.

Eke her reyna vano "Ez zirren", deve na ra kî vano ki:

-Ma ez to rê van mezirri, eke zirrena kî bizirri.

Naye ser o her veng dano xo ro zirreno.

Karvancî ke veng hesneno, êno sêr keno ke çi sêr kero! Devi bi herî ra hen bîyê tawlî hen bîye rindî ke qe meperse.

Nêvindeno, hurdemîne cêno, beno keno binê barî.

Xeylê raye ke sonê, her devî rê vano:

-Bira ez qefeliyo (7), nêşikîn şêrî. Ez xo erzen herd.

Devi vano:

-Ma mi to rê vat "mezirri", ti zirra. O wo ke ti zirra, gere (8) ti qehrê xo kî biancê. Nika ke ti xo berzê herd, kafiro bênamûso karvancî ma rê ezîyet keno.

Her vano:

-Nê, ez xo erzen herd.

Devi oncîya dust de vêjîno, vano "Nê!", hama her goş pa nêkuno, israr keno, vano:

-Ez xo erzen herd.

Devi naye ser o vano:

-Ti zana.

Her nêvindeno xo erzeno herd.

Karvancî naye ser o êno herî cêno, zê barî nano devî ro. Naye ra tepîya çêfê (9) herî êno hurendî, piştîya devî ser o nat-dotê (10) xo de nîyadano, canê xo ke wast kî zirreno.

Bi o tore xeylê raye ke sonê, devi vano:

-Bira her!

O vano:

-Vazel (11)

-Ma birayî me, hen nîyo?

Her vano:

-Wişşş! Asmên lete bo, herd yaqilaşîyo, kemer bivoro, ez kî çiman ra kor bî, ma a senê qesa ya? Tabî kî ma bira yîme. Bira yîme hem kî senê birayî! Ma birayê henên îme ke, ne na dîna di kesî dîya ne a dîna di.

Naye ser o devi vano:

-Eke henî yo, to rê zamet beno bê war, tenê kî ez to nisî bira her.

Her cewab dano ci, vano:

-Wî bira! Ti nizana ke ez nêwes o, nêşikîn. Dezî ⁽¹²⁾ esto ci, manê mi zaf dezeno.

Devi nîyadano ke her qe nêwazeno ke piştî ra bêro war, vengê xo birneno. Bi o hal tenîna ke rayê sonê, raye ser o cayêde asêyo çetin rast êno. Cayêde hen xirav o, hen zîndan o ke mordem ke tede sêr keno, hîrê xo êno-sono. Devi aye de vano:

-Bira her!

Her vano:

-Vaze bira qurbanê to bo! Çik o?

-Ez tenê xo sanen ra.

Her terseno, vano:

-Oşşşş, laqan meke ⁽¹³⁾. Xo rasanayêne çik a?

Devi vano:

-Bira, canê mi wazeno, ez tenê xo sanen ra.

Her vano:

-Bira, ez qurbanê binê nînganê to, kay meke. Binîya ma zîndan o. Ti ke xo rasanê, ez son ben paranparçe.

Devi oncîya vano:

-Nê, ez xo sanen ra.

Her cêreno ver o, vano:

-Ez bextê to der o. Ez to rê vejîyo dare, xo ramesane. Ti nika xo rasanê, ez tîrr ro son, ben parçe-parçe.

Devi vano:

-To vat "birayî bîme", mi vat "ya". To vat "ez zirren", mi vat "meke", to goş ro mi ser nêna. To vat "ez xo erzen herd", mi vat "meke" to oncîya goş ro mi nêna. Mi va "Bira bê war tenê kî ti mi piştî ke", to a kî qebul nêkerde. Nika kî ez goş ro to nênan, ez vatena xo kon, xo sanen ra.

Her bi ters vano:

-Bira meke!

Pere nêkeno. Devi xo saneno ra, her tirr de sono, beno parçe û pirtileyî.

Wayîrê çeyî ke qesa xo nîya kerdi temam, vat:

-Nika halê ma û tirkan kî na wo. Hala vindi ma kirmancî key xo saneme ra?

1. *şêstay*: şeştî

2. *istîrî*: hesrî

3. *karvancî*: kervancî, karbançî, kewrancî

4. *zar*: zeif, şahtiyaye

5. *hurdimîne*: her diyan

6. *oza*: oca, wica, weyca, wija, uja, weyra, ewra, owra

7. *qefeliyayene*: betiliyayîş, eciziyayîş

8. *gere* (bi tirkî "gerek"): ganî

9. *çêf*: kêf

10. *nat-dot*: nahet-dohet, naşt-daşt

11. *vaze*: vace

12. *dez*: dej

13. *laqan meke* (*laqo meke*): laxî meke, yarenîye meke, henekî meke, kuşat meke

ABDULMUTTALÎP KOÇI RA ÇEND ŞÎRÎ

EMIR ŞÎYO

Mektebûn ra, medresûn ra
emir şîyo

Şûneyey ra, xebatey ra
emir şîyo

Hemaley ra, bataley ra
emir şîyo

Sêykurey ra, feqîrey ra
emir şîyo

Xeyalperes, hîvîteres
emir şîyo

Ez bîya aşiq, miradperes
emir şîyo

Kurdîstan di nîdî serbest
emir şîyo

Xurbet di dî hîvî serbest
emir şîyo

Dinya here ya, ciger qere
emir şîyo

Ez kûnca şîr, şans ho min a
emir şîyo

Memleket ra, Ewropa ra
emir şîyo

Hesret mendû Kurdîstan ra
emir şîyo

Payiz vîyeren zimistûn yen
emir şîyo

Hîvî mebîrn wesar ho yen
emir şîyo

Kuezbîlîk şîn, heşvilîk yen
emir şîyo

Helbet yew ruc Kurdîstan ben
emir şîyo

21. 12. 1997 /Almanya

AX LÊ KEJÊ KEJIKÊ

Dindûn kej sey mercikê
Lew alişk yê surukê
Sin siyeny yê tutikê
Kej mûnena vilikê.

Ax lê kejê, kejikê
Çimqeytûn, gilsurikê
Sinî çîm mi gina kej
Ez kej rî bîyû aşiqê.

Bejna kej sey fidûn a
Weta yena xu leqnena
Pey çimûn xeber dûna
Zerrey mi z' xu r' helnena.

Ax lê kejê, kejikê
Çimqeytûn, gilsurikê
Sinî çîm mi gina kej
Ez kej rî bîyû aşiqê.

Ez ça ra, kej ça ra ya?
Yunanan a, Fransa ra
Bûlgar a, Romanya ra
Swîs a, Îtalya ra.

Ax lê kejê, kejkê
Çimqeytûn, gilsurikê
Sinî çîm mi gina kej
Ez kej rî bîyû aşiqê.

Spanya, Portekîz ra
Hollanda, Awusturya
Belçika, Beneluks ra
Ez kird û, kej alman a.

Ax lê kejê, kejkê
Çimqeytûn, gilsurikê
Sinî çîm mi gina kej
Ez kej rî bîyû aşiqê.

Ez se kirî, se nikirî?
Dest kejkê xu bigirî
Şîrî yew welato durî
Pey muradê xu bikirî.

Ax lê kejê, kejkê
Çimqeytûn, gilsurikê
Sinî çîm mi gina kej
Ez kej rî bîyû aşiqê.

Abdulmuttalîp KOÇ

03. 01. 1998

Almanya

EZ FEQÎR KIRD Û

Ez feqîr, feqîr kird û
Ewropa di bîyû serwird û
Geh veyšûn û geh mird û
Nûmey min “azulend” û.

Gijik mi sîya w', suret mi serd û
Ewropayicûn rî ez bîyû derdo
Ez xebetnû, heq mi werdû
Nûmey mi “azulend” û.

Qanûn yin û nîzamî yin di
Kampûn yin û mekûn yin di
Kultur yin û rueşûn yin di
Nûmey mi “azulend” û.

Memleket ma zaf rind o
Ho bin dest dişmenûn d' o
Temûm dew û bacarî yi
Bin topûn û tifingûn d' o.

Ax lê Fatê, Fatikê
Çimsîyayê gilsurikê
Şew û ruc ha min vîr d' a
Ez Fat rî bîya aşiqê.

Welatê ma cennet û vilik
Axa û eşîret û beg
Gel û şêx û başkan, serok
Her kes vatey xu bikirên yek.

Ax Kurdîstan, Kurdîstan
Hem gul û hem gulîstan
Şew û ruc ho min vîr d' o
Hem amnûn, hem zimistûn.

Abdulguttalîp KOÇ

Almanya

BEDEN BÊTUN, RUH BÎYO PARE

Ma yo kîye d' des serê bî
Seraseri bûn virêşt bî
Perşoney û zulûmey ra
Tede rehat, huzur nêbî
Beden bêtun, ruh bîyo pare.

Cuar yin bombe y, bin d' mayîn est
Cinî û pîr û qicî kîşt
Miyonî kirdûn ma d' xayîn est
Mi çi vat se, dest-ling mi best
Beden bêtun, ruh bîyo pare.

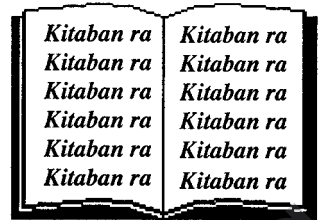
Welatê ma kerd xerabe
Dişmen ma hukmat tirk û ereb e
Nûme îslam, xu barbar e
Bênamus û bêeyar e
Beden bêtun, ruh bîyo pare.

Ez bîyû macîr Kurdîstan ra
Kotû bin dest mafya ra
Tirîn, gemî, teyarûn ra
Bîyû muşaqat Ewropa ra
Beden bêtun, ruh bîyo pare.

Ez niwazen welatê yin
Dedîqudî, şematey yin
Sîlah, mayîn, jenosîd yin
Hesret mendû Kurdîstan min
Beden bêtun, ruh bîyo pare.

Abdulguttalîp KOÇ

11. 01. 1998/Almanya

Kitabêdo newe:

LEHÇEYA KURDKÎ ZAZAKÎ

Emser payîtextê Rusya Moskova de bi zîwanê rûskî lehçeya kîrmanckî ser o kitabê ame çapkerdene. Nameyê nê kitabî rûskî “Kurdkî Dîalekt Zaza” (Lehçeya Kurdkî Zazakî) yo û 102 rîpelî yo. Nuştoxê kitabî Î. A. Smîrnova û K. R. Eyyûbî yê. Kitab, hetê Navenda Lêkolînên Kurdî ra çap bîyo.

Parçeyêde vatena verî de kitabî ser o nîya vajîno:

“Lehçeya kurdkî zazakî de fekê Dêrsimî (Tirkîya), reya virêne nê kitabî de êna tarîfkerdene. Na [xebate] sayeyê mordemêde dêrsimîjî de, derga-derg malumat arêdayiş û sistematîk analîzkerdişî ra ame hazirkerdene.

Vengê zazakî tede ameyê tesbîtkerdene û tarîfkerdene û strukturê morfolojîkê na lehça ser o lêkolîn amo virastene.

Heto bîn ra kî na xebate de zazakî û lehçeyê bîn ê kurdkî hetê tayê noqteyanê muhîman û prensîbanê tarîxî ra ameyê muqayesekerdene. Seyyewbînanbîyayîşê (zêjuvînîbîyayîşê) sistemê bîngeyîyê zazakî û lehçeyanê bînan kî yew koke ra ameyîşê zîwanê kurdan îspat keno.”

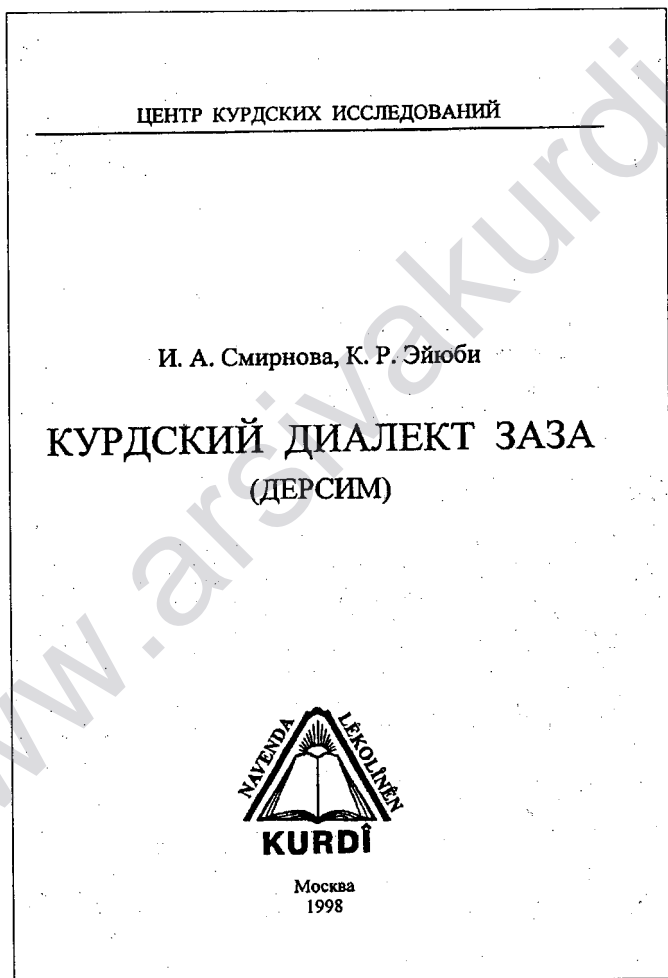
Peynîya kitabî de ancîya tayê malumato bîn êno dayene. Qismêde nê malumatî nîya yo:

“Na xebate, derheqa lehçeya zazakî fekê (versîyonê) Dêrsimî de ya. Nameyo tarîxî “Dêrsim” kurdkî de seba na mintîqa û şaristanî pîya vajîno (nika Tuncelî; Tirkîya).

Kurdê yo ke na lehça qesey keno, înfomasyon da ma. Înfomasyon 1994-1995 de, St. Petersburg de ame arêdayêne. Zazakîya Dêrsimî ser o çapemenîya îlmî de înfomasyon çîn o. No varyantê zazakî ano çiman ver ke hetê fonetîk, gramer û çekuyan ra, mîyanê ey û varyantê mintîqayanê bînanê ke kemî ya kî zêde ser o nusîyayo (vajîme ke Sêwrege,

Kor, Pali) ferq esto. (Lerch 1856-1858; Mann-Hadank 1932; Todd 1985; Malmîsanij 1987).“

Nê malumatî ra dime kî kamecî behsê zîwanî (vajîme ke morfolojî, nêrî û makîye, yewhûmar û zafhûmarîye, îzafe, antişê fîlan ûêb.) kamecî qismê kitabî de ca gureto, heqa ey û tayê meselanê bînan de malumat dîyîno (êno dayene). Bi kilmekîye ke mordem vajo, nuştîş û çapkerdişê nê kitabî seba lehçeya kirmanckî û zîwanê kurdkî xizmetêdo erjaye yo.

*Î. A. Smîrnova û K. R. Eyyûbî, Kurdkî Dîalekt Zaza (Dêrsim),
Navenda Lêkolînên Kurdî, Moskova, 1998*

LOKE Û HER

ÇEKO

Lokeyêde¹ kokim û bul
Baran ver piştî bibî kul
Kes bi ci wayir nêbî
Ne çêna ne lac û nebî²
Şî bî rastê herê qeytanî
Reben vileçewt û şeytanî
Lokeyî xo çarna re ser:
“To rê oxir bo bira her
Min rê nêbena rayber?”
Çimên herî bî zelal
Ci rê vecîyabî heval
Geme de loke û her
Pîya çerêne seranser
Vezd de hên bibî qelew
Bar şîbî înan vîrî rew
Lokeyî vat: “Tîzê min”
Herî vat: “Zirrê min”
Loke: “Hero, bi zirr nêbeno kay
Beno ke nêzdî bê dirb û ray
Ti kî zê min biverde ra tîz
Nêbo ke vecê vengo zîz.”
Qeytanî dim da xo ra
Zirra bi ver û pey ra
Veng da we deşt û gelîya³
Dar û ber lokeyî rê helîya
Mişqetê nêyî ramitî berdî

Zê şopa⁴ verî bar kerdî
 Barê qeytanî zaf giran bî
 Telepekîyê kobeyê raye bî
 Înan çiqas da piro bi dar
 Êyî hêbro xo kerd mirdar
 Her û barê xo kî
 Bibî serbarê lokî
 Her: “Lokeyê min o hecî,
 Kena to ser ro beynokê vecî.”
 Loke: “Rind nîyade nê derî
 To kena rastê derba verî.”
 Herî dest kerdbî leqî
 Loke kewt raye bi loqî
 Veng re herî birîya û lerza
 Qine de bî hol-hola tîza.
 Herî vat: “Wêêy malmîrato!
 Na dinya de Pirdo Sirat o.”
 Lokeyî lortikî da sereyî ser
 Çarpe şî, bî têbin û têser
 Torc⁵ ra bî zîtol bi zîtol
 Lokeyî herî ra guret tol.

-
1. *loke*: deveyo nêrî
 2. *nebî*: torn
 3. *gelîye*: cêvî (hetê Dêrsimî de)
 4. *şope*: rey, dolime, gilange
 5. *torc*: tir

RIPELÊ FIQRAYAN

Pî û Laj

Arêkerdax: Seyîdxan KURIJ

Rojêk yew merdim û lajî xo şinî camî. Yi nimac xo kenî qedênenî, pêni di dor yena duakerdişî. Muezzîn silawatan ûnû, tuzban ûncenû û destanî xo kenû a, Hûmay (Heqî, Ellay) rî dua kenû. Tabî piyerê cemaati zî pa destanî xo kena a, dua kena û Hûmay ra çî wazena. Mîyerik ûniyenû cemaati ra ke destî piyerin hê akerdî yê û piyerin qirrikê xo qayme kerda, herkes Hûmay ra çî wazenû. Wi lajî xo ra vûnû:

- Biko, wirz we ma şimi, ehend insan çî biwazû ma rî xo ra taway (çiyekî) nimûnenû. Feqîr mi bidû kûmî, medû kûmî?

De Ina Ray Ti Şue Pênî

Arêkerdax: Seyîdxan KURIJ

Kurdîstan di, bajaran di, bînatê mehlan û suki (zerreyê bajarî) di dolmuşî xebitîyênî. Şar pê inî ereban gêrenû. Rojêk yew dolmuş ha cay pawitişî (durak) di pawena, yew cînîyek şina cay şoforî di nişena rue û pawena ke şofor bîyerû dolmuş birûmû. Şofor yenû ke cînîyek ha qoltux yi di ronîştî ya, vûnû:

- Xalê, zehmêtî xo ra şue pênî di rueniş; ez şofor a, ez ereba rûmena. Cînîyek vûna:

- De ina ray ti şue pênî, pênî ra dolmuş birûm.

Kurrî û Her

Arêkerdax: Seyîdxan KURIJ

Yew dewij şinû tirkan rê eskerîye kenû û yenû dewê xo, dewijanî xo ra vûnû:

- Ez eskerîye di zaf hol tirkî musawa. Şima inkê nameyê çinay mi ra persî ez ca di cewab dûna.

Yewna dewij vûnû:

- Ê hol o, madem ke ti tirkî weş musayî (bander bîyî) de vaji, tirkî di nameyê herî çî yo?

Wi vûnû:

- Eşek.

Dewij vûnû:

- Nameyê kurrî herî çî yo?

Wi binê (tikê, tanî) fikirîyênû la nameyê kurrî nînû vîr, vûnû:

- Tirkî kurrî ra taway nivûnî heta benû gird, wexto ke bi gird yî ra zî vûnî "eşek".

Ti Ke Asmênê Hotîne ra wa!

Arêkerdox: **Kemal UNAL**

Rozê pîr urzeno ra koçekê xo gêno (cêno) şono çê talivede xo. Eke şonê tenê nîsenê ro, koçek ferq keno ke pîrî ve talive ra zerrî verda zuvînî. Çi esto ke o leye der o, nêşikînê tuwa (teba, çiyê) bikerê.

Eke eve o tore xêlê waxte vêreno ra, pêniye de cênîke şona tever, tenê manena pêyser êna, vana:

-Qe mevaze pîro, gukê (golikê) ma bîyê vîndî. Gukî nêamê çê.

Seke hen vana, pîr nêvîndeno, cêreno ra koçekî ser, vano:

-Hala urze so nîyade, çayê gukonê talive nêvînena?

Koçek bêçare urzeno ra şono tever. Şîyayêne rê şono hama zêde durî nêkuwno, peyser cêreno ra êno bonî ser, lozine de goş nano ro ser ke hala pîr ve talive ra çî qesêy kenê, se kenê.

Eke tenê goş dano, talive rêyê o werte de vana:

-Wîyy, ez ve kore bîne, zonîyê pîrê mi hard ra şî.

A ke henî vana, pîr cuwav dano, vano:

-Nêrê (nê erê) qorrê mi qey hard ra şêrêne? Ez o asmênê hotîne ra yûne.

Koçek seke na qesonê deyî nîya hesneno, beno çewt, lozine de vano:

-Heqî ci sanaye pîro! Ma ti ke asmênê hotîne ra wa, qey xo ra cêr nîyanêdana hala gukî kotî yê?

“Mi To rê Hewnê Dîyo“

Arêkerdox: **Kemal UNAL**

Cayê de di mordemekî benê, namê juyî Xidir, ê ayê bînî kî Uşê beno. Nê hurdî mordemekî têkewteyî benê, wertê xo rind nêbeno; her tim zuvinî de qarînê, qesû sanenê zuvinî.

Rozê Uşên urzeno ra terikneno sono çê Xidirî, nîsenê ro, qesêy kenê. Eke werte ra tenê waxt vêreno ra, Uşên vano:

-Mi to rê hewnê dîyo Xidir.

Xidir vano:

-Xêr bo. To çî hewn dîyo? Hala vase.

-Xêrê Heqî to ser o bo. Hewnê xo de mi dî ke ez ve to ra piya kewtîme ra raye, some cayê.

-Êê?

-Ma ke tayê waxt raye ra şîme, yek de ma rastê di çolîkû (çalekan) ameyîme, ma bese nêkerd vindîme, ez ginûne çolika juye ro, ti kî gina aya bîne ro.

-Êê?

-Çolika ke ez ginavî piro, pîrrê cî (gî) bîye, aya ke ti ginavî piro kî pîrrê hemgênî (hingimên) bîye.

Xidir seke na çekuyû nîya hesneno, kêfê xo herçî ke şî beno zêde, vano:

-Êê, ma aye ra dime se bî?

-Ma se bibo Xidir! Xêlê çolû de lawatîyayîme, ameyîme-şîme, pêniye de ma xo xelesna ra, ci ra vejîyayîme.

-Ma o ra têpiya?

-O ra têpiya kî ma dest kerd ci, mi ti lîsta (lişta), to kî ez lîstûne, ma eve o tore zuvinî kerd pak.

FERHENGÊ TIRKÎ-KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ)-III

TÜRKÇE-KIRMANCCA (ZAZACA) SÖZLÜK

MALMÎSANIJ

Kilmnuştayî

m. : makî (féminin)

n. : nêrî (masculin)

z. : zafhûmar (pluriel)

b. : biewnîre (biewnî), nîyade

ûsn. : û sey nînan

Suffiksî

-e (-ye) : suffiksê makîye (maykey)

A

adalet : edalet (n)

adalet bakanlığı : wezaretê edaletî (n)

aday : namzed (n), -e (m)

aday adayı : vernamzed (n), -e (m)

aday adaylığı : vernamzediye (m)

aday üye : verendam (n), -e (m)

aday üyelik : verendamîye (m)

adaylık : namzediye (m)

ajitator : ajîtor (n), -e (m)

akıl : aqil (n), hêş (n)

altın : zern (n)

ama : hema, la, labelê

anımsamak : vîr ameyîne

anımsatmak : vîr ardene

anlaşma : pêameyîş (n), pêkerdiş (n)

antlaşma : peyman (m)

aristokrasi : arîstokrasî (n)

aristokrat : arîstokrat (n), -e (m)

aşık : aşiq (n), -e (m); heskerdox (n), -e (m)

aşık olmak : zerre devistene (zerre

devistiş), zerre dekewtene (zerre dekewtiş), aşiq biyene

Memî zerre deviste Zîne. (Mem Zîn'e aşık oldu.)

Zerra Zîne dekewtibî Memî. (Zîn Mem'e aşık olmuştu.)

birbirine aşık olmak : zerre devistene yewbînî (zerre devistene yewbînan), zerre dekewtene yewbînî (zerre dekewtene yewbînan), aşiqê yewbînî biyene

Zîn û Memî zerre devistibî yewbînî. (Zîn ile Mem birbirlerine aşık olmuşlardı. -Mem ile Zîn birbirlerine gönül vermişlerdi.)

Zerra Zîn û Memî dekewtibî yewbînan. (Zîn ile Mem birbirlerine aşık olmuşlardı./Zîn ile Mem birbirlerine gönül vermişlerdi.)

aşk : eşq (n)

atlı : espar, -e; suwar, -e, suwarî (n), -ye

B

bağımsız : xoser (n), -e (m)

bağımsız olma : xoser bîyayış

bağımsız olmak : xoser bîyayene

bağımsızlık : xoserîye (m)

bağlamak : pêra girêdayene, pêra bestene

bağlı : pêragirêdaye (n), pêrabeste (n);

pêragirêdaya (m), pêrabesta (m)

baharın : wisarî

bakan : wezîr (n), -e (m)

bakanlık : wezîriye (m), wezaret (n)

başbakan : serekwezîr (n), -e (m)

başkan : serek (n), -e (m)

genel başkan : serekê hemeyî (n), sereka hemeyî (m), serekê pêroyî (n), sereka pêroyî (m), serekê umûmî (n), sereka umûmî (m)

başkanlık : serekîye (m)

bayındırlık : awaniye (m)

bayındırlık bakanlığı : wezaretê awaniye (n)

bedava : belaş, one (hune)

beleş : belaş, one (hune)

belediye : beledîya (m)

belediye başkanı : serekê beledîya (n), sereka beledîya (m)

belediye encümeni : encumenê beledîya (n)

bellek : vîr (n), hêş (n)

bibi : eme (m), ame; emike (m); amike (m)

bizzat : bi xo

bunlar : nînan

bürokrasi : burokrasî (n)

bürokrat : burokrat (n), -e (m)

C

canavar : ganawir, -e; cinawir, -e

cep : tanike (m), cêb (n)

cezaevi : hepîsxane (n)

cumhurbaşkanı : serekkomar (n), -e (m)

cumhurbaşkanlığı : serekkomarîye (m)

cumhuriyet : komare (m)

cumhuriyetçi : komarperwer (n), -e (m);

komarwaz (n), -e (m)

Ç

çalışma : xebate (m), karkerdiş (n), gureyîş (n), şuxulfiyayîş (n)

çalışma bakanlığı : wezaretê karî (n)

çevre : dorûver (n), dor-mar (n), dorme (n), çarqirne (n), çorşme (n), pîramûn (n), hanqar (n)

çevre bakanlığı : wezaretê dorûverî (n), wezaretê dormeyî (n)

D

danışma : mişewre (n)

danışmak : mişewre kerdene

danışman : mişawîr (n), -e (m), şêwirmend (n), -e (m)

danışmanlık : mişawîriye (m), şêwirmendiye (m)

dayanışma : piştîya yewbînan girewtîş, piştî dayîş yewbînan, dest dayîş yewbînan, desta yewbînan girewtîş, hetê yewbînan kerdîş

delikanlı : xort

demokrasi : demokrasî (n)

demokrat : demokrat (n), -e (m)

demokratik : demokratîk

destekleme : piştîgirewtîş (n), piştîdayîş (n), destdayîş (n), destgirewtîş, hetkerdiş (n)

desteklemek : piştî girewtene, piştî dayene, dest dayene, dest girewtene, het kerdene

devlet : dewlete (m)

devlet bakanlığı : wezaretê dewlete (n)

devlet başkanı : serekdewlet (n), -e (m)

diktatör : dîktator (n), -e (m)

diktatörlük : diktatorîye (m)

direnîş : xoverrodayîş (n), xoverdayîş (n), xovereştîş (n)

diri : ganî; weş (n), -e
dirilik : 1)weşîye (m), weşênî (m) 2)ganîyîye (m)
dolu : pîrr (n), -e (m); dekerda (m), dekerde (n)
dost : dost (n), -e (m); birak (n), -e (m)
dostluk : dostîye (m), birakîye (m)
düşman : dişmen (n), -e (m)
düşmanlık : dişmenîye (m)
düşük : verşîyaye (n)
düşük yapmak : ... ver şîyayene
düşük (hayvan) : ber
düşük yapmak (hayvan için) : ber vistene, ber eştene

E

-e : 1)bi
 Ez şîna bi Dîyarbekir. (Diyarbekir'e gidiyorum.)
-e doğru : ver bi
 Ez şîna ver bi Dîyarbekir. (Diyarbekir'e doğru gidiyorum.)
 2)rê
 Ez to rê vana. (Sana söylüyorum.)
edebiyat : edebîyat (n)
eğitim : perwerde
eğitim bakanlığı : wezaretê perwerdeyî (n)
ekonomi : ekonomî (n)
ekonomist : ekonomîst (n), -e (m)
eleştiri : krîtîk (n), rexne (n)
eleştirme : krîtîkkerdiş (n), rexnekerdiş (n)
eleştirmek : krîtîk kerdene, rexne kerdene
encümen : encumen (n)
enerji : enerjî (m)
enerji bakanlığı : wezaretê enerjî (n)
eser : eser (n)
eşit : seyyewbînan, têdust
eşitlik : seyyewbînanîye (m), têdustîye (m)

etraf : dorûver (n), dor-mar (n), çorşme (n), çorsme (n), çarqirne (n), pîramûn (n)
evlilik : zewac (n)
evlenmek : zewicîyayene
evlenmek (erkek için) : cinî kerdene
 Kalikê şîma di cinî kerdîbî. (Dedeniz iki kez evlenmişti.)
evlenmek (kız veya kadın için) : mêrde kerdene
 Werfe hona mêrde nêkerdo la Zirave rewna mêrde kerdo. (Werfe henüz evlenmemiş ama Zirave çoktan beri evlenmiş.)

F

faşist : faşîst (n), -e (m)
faşistlik : faşîstîye (m)
faşizm : faşîzm (n)

G

gebe : digane (m), nêweşa gedî, hemîla (m)
gebe olmak : digane bîyene, nêweşa gedî bîyene, hemîla bîyene
gebe (hayvan) : awre (m)
gebe olmak (hayvan için) : awr bîyene
gebelik : diganîye (m), hemîleyî (m)
gebelik (hayvan için) : awrîye (m)
genel : hemeî, pêroyî, umûmî
genel kurmay : erkanê hemeî (n), erkanê pêroyî (n), erkanê umûmî (n)
genel kurmay başkanlığı : serekerkanîyeya pêroyî (m)
gerçek (hakiki) : raştîkên (n), -e (m)
gibi : se, sey, hewayê (hawê)
 Kar gibi beyazdır. (Sipî ya se vewre.)
 Kardeşim gibidir. (Sey birayê min o.)
 2)seke, hewayo ke (hawê ke)
 Seke ti zî zanî gede nêweş o. (Senin de bildiğin gibi çocuk hasta.)
 Hewayo ke ti zî zanî ma ganî meşte şêrê.

(Senin de bildiğin gibi yarın gitmemiz gerekir.)

göç : barkerdiş (n), wenayış (n), koç (n)

göç etmək : bar kerdene, wenayene (wenayış)

göçmek : bar kerdene, wenayene (wenayış)

gök : asmên (n)

güzün : payîzi

H

hafıza : vîr (n), hêş (n)

hakiki : raştikên (n), -e (m)

hakim : hakim (n), -e (m)

hala : eme (m), ame; emike (m); amike (m)

hamile : digane (m), nêweşa gedî, hemîla (m)

hamile olmak : digane bîyene, nêweşa gedî bîyene, hemîla bîyene

hamilelik : diganiye (m), hemileyî (m)

hapishane : hepixane (n)

hariç : teber, bêxeyja, netêda

hasta : nêweş (n), -e (m)

hastalık : nêweşiye (m), nêweşênî (m), nêweşanî (m)

hatırlamak : vîr ameyîne

hatırlatmak : vîr ardene

Hıristiyan : xirîstîyan, -e; file (n), fila (m)

Hıristiyanlık : xirîstîyaniye (m), fileyiye (m)

hîle : hîle (n)

hilekar : hilekar (n), -e; hilebaz (n), -e (m); fêlbaz (n), -e (m)

hilekarlık : hilekariye (m), hilebazîye (m), fêlbazîye (m)

hükümet : hukmat (n)

I

ırk : nîjad (n)

ırkçı : nîjadperest (n), -e (m)

ırkçılık : nîjadperestîye (m)

İ

idareci : îdareker (n), -e (m); sermîyan (n), -e (m)

idari : îdarî

ifade : îfade (n)

il : wîlayet (n), şaristan (n), bajar (n)

ile (vasıtasıyla) : bi, bi ... ra, bi ... ya, pê

ileri : aver, raver

ilerleme : averşiyayış (n), raverşiyayış (n)

iniş : seracêr (n), veracêr (n)

işbirliği : hemkariye (m)

işbirlikçi : hemkar (n), -e (m)

K

kabul etmek : qebl kerdene

kadar : sey, hinda, hondê

-e kadar : heya, heta, heyani, hetani

kadı : qazî (m)

kampanya : kampanya (m)

kanun : qanun (n), zagon (n)

karakol : qereqol (n)

katliam : qirkerdiş (n), jenosid (n)

kaymakam : qaymeqam (n), -e (m)

kaza : qeza (m)

kısır (hayvan) : estewrine (m)

kısırlık (hayvan için) : estewrinîye (m), estewrinênî (m)

kışın : zimistanî

ki : ke

komite : komîte (m)

komşu : imbiryan, -e; cıran, -e

kral : qiral (n)

kraliçe : qiralîça (m)

kurmay başkanı : serekerkan (n)

kurmay başkanlığı : serekerkanîye (m)

kültür : kultur (n)

kültür bakanlığı : wezaretê kulturî (n)

kültürel : kulturî

- L**
liberal : liberal (n), -e (m)
liberalist : liberalîst (n), -e (m)
liberalistlik : liberalîstîye (m)
liberalizm : liberalîzm (n)
- M**
mağara : şikefti (m), eskeft, mixara (m)
mahalle : taxe (m)
mahkeme : mehkeme (m)
maliye : malîya (m)
maliye bakanlığı : wezaretê malîya (n)
mebus : parlamenter (n), -e (m); mebus (n), -e (m)
meclis : meclîs (n)
medeni : medenî (n), -ye (m)
medeniyet : medenîyet (n), sîvilizasyon (n)
mesaj : mesaj (n)
mezra : mezra (m)
millet meclisi : parlamento (n)
milletvekili : parlamenter (n), -e (m); mebus (n), -e (m)
milletvekilliği : parlamenterîye (m); mebusîye (m)
miting : mîtîng (n)
muhafazakar : mihafezekar (n), -e (m); konservatîf (n), -e (m)
muhafazakarlık : mihafezekarîye (m), konservatîfiye (m)
muhtar : muxtar (n), -e (m)
muhtarlık : muxtarîye (m)
müdür : mudir (n), -e (m)
münakaşa : munaqeşe (m)
- N**
nahiye : nahîye (m)
nakliye : neqlîya (n)
- O**
olağanüstü : fewqelade
olağanüstü hal : halo îstîsnayî (n)
olmak : bîyene, bîyayene
olsun : va, va bo; wa, wa bo
otokrasi : otokrasî (n)
otokrat : otokrat (n), -e
otonomi : otonomî (m)
otonomist : otonomîst (n), -e (m)
otorite : otorîte (m)
otoriter : otorîter, (n), -e (m)
otoriterlik : otorîterîye (m)
oylama : raydayîş (n)
oylamak : ray dayene
- Ö**
örgüt : organîzasyon (n), rêxistine (m)
örgütleme : organîzekerdiş (m)
örgütlemek : organîze kerdene
örgütlenme : organîzebîyayîş (m)
örgütlenmek : organîze bîyene
övgü : pesndayîş (n), pesênayîş (n), goynayîş (n), wesfdayîş (n)
övme : pesndayîş (n), pesênayîş (n), goynayîş (n), wesfdayîş (n)
övmek : pesnê ... dayene, pesênayene, goynayene, wesfê ... dayene
özgür : azad (n), azade (m)
özgürlük : azadîye (m), serbestîye (m)
- P**
parlamenter : parlamenter (n), -e (m); mebus (n), -e (m)
parlamenterlik : parlamenterîye (m); mebusîye (m)
parlamento : parlamento (n)
parti : partîye (m)
peki : va, va bo; wa, wa bo
petrol : petrol (n)
petrol bakanlığı : wezaretê petrolî (n)
polis : polîs (n), -e (m)
politik : sîyasî

politika : sîyaset (n)
propaganda : propaganda (m)
referandum : referandum (n)

S

sağlık : 1)weşîye (m), weşênî (m) 2)ganîyey
sağlık bakanlığı : wezaretê weşîye (n)
sahife : rîpel (n)
salahiyet : selahîyet (n)
salahiyetli : selahîyetdar (n), -e (m)
saman : simer (n)
samanlık : mereke (m), simzore (m)
savunma : pawitiş (n)
savunma bakanlığı : wezaretê pawitişî (n)
sayfa : rîpel (n)
sayın : birêz (n), -e (m)
seçim : weçînayîş (n), vîjnayîş (n)
seçilmiş : weçînite (n), weçînitîye (m); vîjnaye (n), vîjnaya (m)
seçilen : weçînite (n), weçînitîye (m); vîjnaye (n), vîjnaya (m)
seçkin : weçînite (n), weçînitîye (m); vîjnaye (n), vîjnaya (m)
seçkin insan : rez (n), -e (m)
seçmek : weçînitene (m), vîjnayîş (n)
seçmen : weçînitox (n), -e (m); vîjnayox (n), -e (m)
sekreter : sekreter (n), -e (m)
genel sekreter : sekreterê pêroyî (n), sekretera pêroyî (m)
sekreterlik : sekreterîye (m)
serbestiyet : serbestîye (m)
serbestlik : serbestîye (m)
seven : heskerdox, -e; sînayox, -e
sevgili : waşte (n), wašta (m); waştîye (m); sînaye (n), sînaya (m)
sevilen : heskerde (n), heskerda (m); sînaye (n), sînaya (m)
sevmek : hes kerdene, sînayene (sînayîş)

sıkıyönetim : îdareyo orfî (n)
sistem : sîstem (n)
sivil : sîvil (n), -e (m)
sivillik : sîvilîye (m)
siyasal : sîyasî (n), -ye (m)
siyaset : sîyaset (n)
siyasi : sîyasî (n), -ye (m)
sorumlu : berpirsîyar (n), -e (m)
sosyalist : sosyalîst (n), -e (m)
sosyalistlik : sosyalîstîye (m)
sosyalizm : sosyalîzm (n)
soykırım : qirkerdiş (n), jenosîd (n)
sökük (giysi vs.) : eşkawîyaye (n), eşkawite (n); eşkawîyaya (m), eşkawita (m)
sökülmek (giysi vs.) : eşkawîyayene
sömürgeci : kolonyalîst (n), -e (m)
sömürgecilik : kolonyalîzm (n), kolonyalîstîye (m)
statü : statu (n)
sulama : awdayîş (n)
sulama bakanlığı : wezaretê awdayîşî (n)
sulamak : awdayene
süvari : espar (n), -e (m); suwar (n), -e (m); suwarî (n), -ye (m)
süvarilik : esparîye (m), suwarênî (m)

Ş

şah : şah (n)
şayet : eke
şube : şûbe (n)

T

tarım : zîret (n)
tarım bakanlığı : wezaretê zîretî (n)
tartışma : munaqeşe (m)
sertçe tartışma : hurê nayîş, werê nayîş, têver nayîş
tartışmak : munaqeşe kerdene
tekil : yewhûmar

terim : term (n)

ticaret : bazirganiye (m), ticaret (n)

ticaret bakanlığı : wezaretê bazirganiye (n)

toplanmak : kombîyene

toplantı : kombîyayış (n)

totaliter : totalîter (n), -e (m)

tutkun : bengîn, -e, bengî

tutukevi : hepisxane (n)

tutuklu : hepsî (n), -ye (m)

U

ulan : ero, erê

us : aqil (n), hêş (n)

uygar : medenî (n), -ye (m)

uygarlık : medeniyet (n), sîvîlîzasyon (n)

uzman : 1) pispor (n), -e (m) 2) ekspert (n), -e (m)

uzmanlık : 1) pisporîye (m) 2) ekspertîye (m)

Ü

ülke : welat (n)

üye : endam (n), -e (m), aza

üyelik : endamîye (n)

V

vali : walî (n), -ye (m)

vilayet : wîlayet (n)

Y

yakmak : 1) veşnayene 2) ta nayane 3) panayene (lamba ûsn.) 4) tavistene (çeçmaq ûsn.) 5) era cîfistene 6) adîr panayene (adîr ... ra nayene)

Ma îzîman tananê. (Odonları yakıyoruz.)

Ti kibrîtî pa ne. (Sen kibrîti yak.)

Banê dewe veşnay. (Köyün evlerini yaktular.)

Banê dewe fistê ra ci. (Köyün evlerini

tutuşturmuşlar.)

Adîr banan ra na, veşnay. (Evleri ateşe verdiler, yaktular.)

yamaç : kaş (n), verad (n), verard (n)

yan : 1) hete 2) lewe (n) 3) kişte (m)

onların yanında : lewê înan de, înan hete, kišta înan de

yanmak : veşayene

yapıt : eser (n)

yargıç : hakim (n), -e (m)

yazın (edebiyat) : edebiyat (n)

yazın : hamnanî

yeğen (kız kerdeşin oğlu) : wareza (n)

yeğen (kız kerdeşin kızı) : warkêna (m)

yeğen (erkek kerdeşin oğlu) : biraza (n)

yeğen (erkek kerdeşin kızı) : birakêna (m)

yetki : selahîyet (n)

yetkili : selahîyetdar (n), -e (m)

yokuş : veraj (n), oroî, qayme (n), kaş (n), veracor (n),

yol : rîya (m), raye (m)

yöneten : îdarekerdox (n), -e (m)

yönetici : îdareker (n), -e (m), sermîyan (n), -e (m)

yönetmen : mudîr (n), -e (m)

yukarıdaki : coîrîn, -e

yumuşak : nerm (n), -e (m)

yük : bar (n)

yüklemek : bar kerdene, wenayene (wenayış), bar wenayış

yüzme : asnawe (m), azne

yüzmek : asnawe kerdene, azne kerdene

yüzücü : asnawer, -e; azneber, -e

yüzücülük : asnawerîye (m), azneberîye (m)

Z

ziyan : zîyan (n)

ziyan etmek : zîyan kerdene

ÇEWLÎGÎ RA DI DÊRÎ

Arêkerdax: Seyîdxan KURIJ

SELÎMO

Hew yarî ya, yarî ya
Selîmo lawo, yarî ya
Hew yarî ya, yarî ya
Selo, Selo, yarî ya

Bejnê kênek barî ya
Hew yarî ya, yarî ya
Him derg a, him barî ya
Selo, Selo, yarî ya

Heyatê Selîmî tarî ya
Hew yarî ya, yarî ya
Yew piç-piç tede bîya
Selo, Selo, yarî ya

Piç-piçê cinî yû mîyerdî ya
Hew yarî ya, yarî ya
Kûmî dîya, kûmî nidîya?
Selo, Selo, yarî ya

Kûm dîya, mîjdûnî ya
Hew yarî ya, yarî ya
Mîjdûna qutmînî ya
Selo, Selo, yarî ya

Hew yarî ya, yarî ya
Selîmo lawo, yarî ya
Hew yarî ya, yarî ya
Selo, Selo, yarî ya.

ZIRAV

Zirav zirav ziravê, lêro lêro, ha lêro
Zirav zirav ziravê, axçîgê, kafirbavê

Kênê şinî hesarî, lêro lêro, ha lêro
Kuwenî buestûnûn şarî, axçîgê, kafirbavê

Semed liçê xîyarî, lêro lêro, ha lêro
Kuwenî keberûn şarî, axçîgê, kafirbavê

Zirac qic a, qûm veta , lêro lêro, ha lêro
Owk derûni di hesret a, axçîgê, kafirbavê

Kutiko belek girrawo, lêro lêro, ha lêro
Pûncê Zirav dirnawo, axçîgê, kafirbavê

Dayk ci rî pînê padawo, lêro lêro, ha lêro
Pînê yay zî diryawo, axçîgê, kafirbavê.

WENDOXAN RA

Luneburg (Almanya), 27. 7. 1998

Silam şima rê xebatkarê kovara Vateyî!

Ez ena mektube şima rê nivisnena. Ez bi x[w]i abonê kovara Vateya. Ez zaf memnun a [ke] jew serri bî temami. Bimbarek bo şima xebatkaran û ma wendoxan rê.

Serra newî de [wa] kovara Vate biwanê, bidê wendeni, abonan vîşî kerê. Ez kişta xwi ra vaja, mi çar teneyî dîyî. E do nameyê ci şima rê birişa.

Tiya ra şima rê silam û hurmetê xwi vana. Birêz Cemîl Gundogan, Mûnzûr Çem, Haydar Diljen û embazanê bîna rê silamî vana. Qusurdê mi mewnê, mi weş nênivisnayo.

Ez serkewten wazena.

Remzan Muskan

Olvozê delalî,

Na xêlê waxt o mi wastêne ke şima rê binivîsî feqet hêna teze mi va ard ra ci.

Ez xêlê waxt o zonê dimilî ser ra xebetîno. Zonê dimilî de waneno û nivîsneno. Hetanî nê rojanê pêya ez romanê ser ra xebetîyêne. Nika mi o xebatê xo kerd tam, ard pêser. Nîyetê ma o wo ke nezdî de vejîme. Zobîn helbesta û çîroka (şanika) kî nivîsneno. Hetanî ewro Azadîya Welatî de jû helbesta mi vejiye. Hênî bawer keno ke naye ra tepya kî vejînê.

Kovara Vate, ez tim û tim waneno. Xebata Vate zaf hêca û delal a. Na kovare seba ma gamade pîl a. Nivîsê ke teyder ê, seba averşîyeyena ma zaf hêca yê. Feqet kovare îta hênî rehet nikuna mi dest. Ez keyna cêreno ke kovara hîreyîne doz kerî. Na derheq de ke şima alîyê ma kerê zaf rind beno. Ez wazeno ke tim û tim şima rê tayê nivîsa birusnenî.

Eke ma na derheq de jubîn ra xeberdar bîme zaf beno rind. Îta çîqa ke mi dest ra ame wazena ke piştî bidî xebata şîma.

Ez îta Estenbol de Çapxanê Komalî de xebeîno. Na di serrî yo xebata min a zonî dewam kena. Şîma ke ma rê sifte da-vîst kovare birusnerê, ma wazenîme ke vila kerîme. Daye ra ver kî eke ma rê kovarêke protokol birusnerê, seba xebata ma ma rê rindîyade pîle kenê.

Xebata şîma de şîma rê quwete bo, xatir be şîma.

VENGÊ

Girgoçîneke pertî kuyay pa,
qerşunî dim a şî, niştî canê azmênî ra...
Pertanê daye ra gonî dilopîye,
dolebiska daye dim a gonî virte ra...

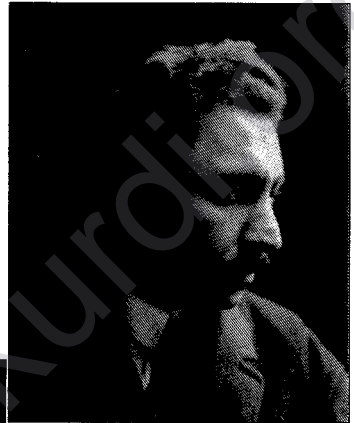
Vengê zîbayîşê ê perta
nika cêreno serê ko û deştan ra...
Fîno ra xo, çîyê keno girs
û zîbayîşê xo de gîrîneneno dejê bindestan...

Denîz Gunduz

DICTIONNAIRE KURDE (KURMANDJI)-FRANÇAIS* -V

Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-V

Celadet Alî BEDIRXAN

Abréviations

cf. (confér.): comparez
etc. : et caetera (et cetera)
f. : féminin
intr. : intransitif
m. : masculin
pl. : pluriel
tr. : transitif

Suffixes

-ce : suffixe féminin (ex. doux, douce)
-che : suffixe féminin (ex. frais, fraîche)
-e : suffixe féminin (ex. court, courte)
-eille : suffixe féminin (ex. vieux, vieille)
-ère : suffixe féminin (ex. prisonnier, prisonnière)
-euse : suffixe féminin (ex. joueur, joueuse)
-ève : suffixe féminin (ex. bref, brève)
-le : suffixe féminin (ex. corporel, corporelle)
-ne : suffixe féminin (ex. bon, bonne)
-se : suffixe féminin (ex. délicieux, délicieuse)
-te : suffixe féminin (ex. muet, muette)
-ve : suffixe féminin (ex. hâtif, hâtive)
-trice : suffixe féminin (ex. interrogateur, interrogatrice)

P

pezizang, m. : gésier, m.
pezkovî, m. : bouquetin, m.
pezûdan, f. : aube, f.
pê : cf. **pey**
pê : contraction de **bi wî**
pêbazk, f. : gué, m.
pêbend, f. : entrave, f.
pêber, m. : protecteur, m.
pêbir : inconsistant, -e; mou, molle; spongieux, -se
pêcame, m. : pyjama, m.
pêç, f. : turban, m.
pêçan (bipêçe) : 1)s'entortiller 2)empaqueter, plier
pêçandin (bipêçîne) : 1)entortiller 2)empaqueter
pêçavk, f. : orbite, f.
pêçek, f. : bande, f.; lange, m.
pêçile, f. : sandale, f.
pêçî, f. : orteil, m.
pêçok, f. : paquet, m.
pêçvan, m. : traducteur, m.
pêda : cf. **peyda**
pêdar : lié, -e; attaché, -e
pêdar, m. : sabot, m.
pêdarî : lien, m.; condition, f.
pêdarî kirin : régner
pêdark, m. : cf. **pêdar**
pêdav, f. : piège, à loup
pêde : sans cesse, sans interruption
ji sibehê pêde : depuis le matin
pêdeker, f. : nappe, f.
pêgeh, f. : 1)marchepied, m. 2)camp, m.
pêgermok, f. : promenade, f.
pêgiran : inagile, lourd, -e
pêgirani, f. : lourdeur, f.; maladresse, f.
pêgirok, f. : guet-apens, m.

pêgirtî : surmené, -e; occupé, -e
pêgozek, f. : cheville, f.
pêguhork, m. : beau-frère, m. (à la suite d'un mariage par échange de soeurs)
pêjek, f. : végétal
pêjin, f. : son, m.; bruit, m.; écho, m.
pêjna ... kirin : s'apercevoir de
pêk : interjection marquent l'étonnement
pêk : contraction de **bi yek**
pêk ve : ensemble
pêk anîn : arranger
pêk hatin : s'arranger
pêkol : piaffeur, -euse
pêkolî, f. : piaffement, m.
pêkolî kirin : piaffer
pêl, f. : 1)vague, f.; onde, f. 2)temps, m.
pêlekê : un certain temps
pêlav, f. : babouche, f.
pêlçok, f. : onde, f.
pêlepaş : en sens inverse
pêlîsk, f. : occasion, f.
pêlpeşk, f. : degré, m.
pêlpêlok, f. : végétal
pêlpêlûk, f. : ondulation, f.
pêma, m. : 1)héritier, m. 2)reste, m.
pêman, f. : serment, m.
pêman kirin : jurer
pêmizg, f. : pourboire, m.; salaire, m.
pênc : cinq
pêncbirinî : âgé de cinq ans (mouton)
pêncî : cinquante
pêncsemb, f. : jeudi, m.
pêpeling, f. : marche d'escalier
pêpelûk, f. : cf. **pêpeling**
pêpik, m. : pied (de meuble etc.)
pêr : avant hier
pêramûs : adulateur, -trice
pêramûsî, f. : adulation, f.

pêramûsî kirin : aduler
pêrar : il y a deux ans
pêrenc, f. : blessure au pied
pêrew, m. : partisan, m.; adhérent, m.
pêrewî, f. : parti, f.
pêrgî, f. : cf. **pergî**
pêrgîn, f. : cf. **pergîn**
pêrpûne, f. : pourpier, m.
pêrûje, m. : turquoise, f.
pêrûz : béni, -e; heureux, -se
Eyda te pêrûz be : Bonne fête.
pêrûzî, f. : félicitation, f.
pêsigil, f. : bicyclette, f.
pêsvik : agile
pêsir, f. : 1) col, m. 2) sein, m. (sens figuré)
pêsir hilkişandin : adopter
pêsirtengî, f. : difficulté, f.
pêş : devant, avant
pêş de : devant
pêş anîn : montrer
li pêş bûn : avancer
pêş ve çûn : avancer, progresser
pêş kirin : montrer
pêş çavê ... kirin : montrer
pêşber, m. : guide, m.
pêşberî : opposé, -e
pêşberî hev : vis à vis
pêşbîn, f. : ceinture, f.
pêşçavk, f. : lunettes, f. pl.
pêşdar, m. : avant-garde, f.
pêşeng, m. : animal servant de guide à la caravane
pêşenî, f. : front, m.
pêşgir, f. : serviette, f.
pêşgotin, f. : cf. **pêşgoting**
pêşgoting, f. : introduction, f.; prologue, m.
pêşik, f. : pan, m.
pêşî, f. : moustique, f.

pêşî, m. : prédécesseur, m.
pêşî, f. : 1) façade, f. 2) ce qui est devant
di pêşiya ... de : devant
di pêşiya me de : dans notre avenir
pêşiya ... çûn : aller à la rencontre de ...
pêşî jê standin : devancer
pêşibend, f. : moustiquaire
pêşiger, f. : espace s'étendant immédiatement devant la maison
pêşîn : précédent, -e
Ezê heqê te pêşîn bidim : Je te paierai comptant.
pêşkepî : rival, -e
pêşkepîtî, f. : rivalité, f.
pêşkêş, m. : cadeau d'un supérieur à un inférieur
pêşkêş kirin : offrir
pêşmal, f. : tablier, m.
pêşmêr, m. : avant-garde, f.
pêşnimêj, f. : imam, m.
pêşrêwî : qui précède
pêştetir : plus tard
pêştir : premier, -ère
Gurgîn ji me hemiya pêştir e : G. est le plus favorisé de nous tous.
pêşû, f. : moustique, m.
pêtî, f. : flamèche, f.
pêtik, f. : allumette, f.
pêtimar : pressé, -e; hâtif, -ve
pêv, f. : cf. **peyiv**
pêwer, f. : prédicat, m.
pêwir, m. : luciole, f.
Pêwr û Mêzin : constellation
pêwirî : enroué, -e
pêwîst, f. : désir, m.
pêxas, m. : va-nu-pied, m.; vagabond, m.
pêxember, m. : prophète, m.
pêxemberî, f. : don de prophétie

pêxwarin, f. : fricot, m.
piç, f. : morceau, m.
piçik : un peu
piçik piçik : peu à peu
piçik piçik kirin : émietter
piçikandin (bipiçikîne) : amoindrir
piçikin (bipiçike) : s'amoindrir
piçkok : un peu
piçûk : petit, -e
piçûkahî, f. : petitesse, f.; enfance, f.
pidî, f. : gencive, f.
pif : fi
pif dan : souffler
pif kirin : souffler
pikêt : solide
pij : étendu, -e; enflé, -e
pij bûn : s'étendre, enfler
pij kirin : étendre
pija : cuit, -e
pijak, f. : goutte, f.
pijandin (bipêjîne) : cuire, tr.
pijilîn (bipijile) : se fendiller
pijîn (bipije) : cuire, intr.
pijmane : parvenu, -e
pil, f. : chiquenaude, f.
pile, f. : première pluie d'automne
pilind, f. : croupion, m.
piling, m. : tigre, m.; panthère, f.
pilitang, f. : papillon, m.
piliv, f. : disque, m.
pilm, m. : mauvaise humeur
pilm kirin : se renfrogner
pilmerû : maussade
pilopint, f. : végétal
pilor, f. : gelée, f.
pilpile, f. : papillon, m.

pilpilê, f. : bavardage, m.
pilpixandin (bipilpixîne) : faire bouillonner
pilpixîn (bipilpixe) : bouillonner
pin, m. : tige rampante
pinar, f. : source, f.
pincar, m. : légume, m.
pind, f. : araignée, f.
pindepîr, f. : cf. **pind**
ping : cf. **peng**
pingav, f. : cf. **pengav**
pingirandin (bipingirîne) ⁽¹⁾ :
pingirîn (bipingire) ⁽²⁾ :
pinî, f. : secret, m.
pinpinî : bariolé, -e
pior, m. : entrailles, f. pl.
piqilk, f. : bulle d'air
pir : beaucoup
pir û hindik : à peu près
pir, f. : pont, m.
pirahî, f. : cf. **piranî**
piranî, f. : grand nombre; abondance, f.;
majorité, f.
piraniya wan : la plupart d'entre eux
pirbelk : touffu, -e
pirber : fructueux, fertile
pirbêj : bavard, -e
pirbêjî, f. : bavardage, m.
pirbiha : cher, -ère; précieux, -se
pirç, f. : poil, m.; cheveu, m.
pirçe, f. : brosse, f.
pirçe kirin : broser
pirçikandin (bipirçikîne) : plumer
pirçok, f. : pinceau, m.
pirêş : tourmenté, -e; affligé, -e
pirik, f. : ponceau, m.
pirêjmar, f. : innombrable, nombreux, -se

1. Celadet Bedirxanî menaya na kelîme nênuşta.

2. Biewnîre (nîyade) notê 1.

pirêze, f. : chaume, m.
pirisk, f. : étincelle, f.
pirinî, f. : cf. **piranî**
pirnisî : pauvre, misérable
pirnisîn (bipirnise) : se recroqueviller
pirpar, f. : pourpier, m.
pirpirik, f. : papillon, m.
pirpirok, f. : paillette, f.
pirpirs : curieux, -se; indiscret, -ète
pirpiş, f. : cloporte, m.
pirpizek, f. : végétal
pirs, f. : 1) mot, m.; parole, f.
pirs dan hev : s'entendre, se mettre d'accord
pirs dirêj kirin : insister
pirsa xwe bi şûnda kişandin : se dédire
pirs lê vegerandin : répondre, réfuter
 2) question, f.; demande, f.
pirs lê kirin : interroger, questionner
pirs jê kirin : interroger, questionner
pirs pê xistin : consulter
Pirsa vi îşi ji min dibe : Je suis responsable de cette affaire.
pirsandin (bipirsîne) : faire interroger
pirşçort : rude
pirşçortî, f. : rudesse, f.
pirsiyar : responsable
pirsiyarî, f. : responsabilité, f.
pirsiyarok, f. : questionnaire, m.
pirsîn (bipirse) : interroger, demander
pirsker : interrogateur, -trice; curieux, -se
pirt, f. : duvet, m.
pirtal, m. : haillons, m. pl.
pirteqal, f. : orange, f.
pirteqalî : orange (couleur)
pirteqandin (bipirteqîne) : cf. **pirçikandin**

pirtik, m. : duvet, m.; duvet fin
pirtikandin (bipirtikîne) : cf. **pirçikandin**
pirtikin (bipirtike) : cf. **pirçikin**
pirtir : davantage
pirtûk, pl. : effets, m. pl.
pirûsandin (bipirûsîne) : étinceler
pirûsî : étincelant, -e
pirûtî, f. (°) :
pirûz : maussade
pirûzî, f. : maussaderie, f.
pirzang, m. : bouton, m.
pirzik : verrue, f.
pis, m. : fils, m.
pisik, f. : chat, m.
pisika beji : chat sauvage
pisika berî : chat sauvage
·pising, f. : cf. **pisik**
piskole, m. : pompon, m.
pismam, m. : cousin, m.
pispan, m. : pièce, f.
pispirî, f. : prévision, f.
pispisandin (bispispîne) : chuchoter
pispor, m. : expert, m.; spécialiste, m.
pistepor, f. : passeport, m.
pisto, m. : col, m.
piş, f. : poumon ou foie
pişa reş : foie, m.
pişa spî : poumon, m.
pişik, f. : cf. **piş**
pişikandin (bipişikîne) : éternuer
pişikîn (bipişikê) : cf. **pişikandin**
pişk, f. : partie, f.; pièce, f.
pişk kirin : diviser, partager
pişkamok, f. : jeu kurde
pişkegîr, m. : partisan, m.
pişkinandin (bipişkinîne) : inspecter

pişkinîn (bipişkine) : être inspecté

pişkî : partiel, -le

pişksal, f. : saison, f.

pişkul, f. : cf. **bişkul**

pişo, f. : chat, m.

pişt, f. : 1) dos, m.; reins, m. pl.

pişt û penah : soutien, m.

jinika pişt li erdê : femme mariée

di pişt re ou **pişt ve** : ensuite

pişt dan : tourner le dos, s'enfuir; soutenir

Pişt min bi te germ dibe. : Je me sens fort grâce à ton appui.

Pişt min bi te rast dibe. : Je me sens fort grâce à ton appui.

pişt ... de sekinîn : appuyer, soutenir

pişt a ... girtin : appuyer, soutenir

li pişt a ... rabûn : appuyer, soutenir

pişt a ... şkêrandin : maîtriser, dominer
2) génération, f.

ji pişt a ... hatin : être issu de ...

3) ceinture, f.

piştavî : orphelin de père

piştber : cadet, -te

piştçav, m. : paupière, f.

pişte, f. : étai, m.; soutien, m.; tuteur, m.;
targette, f.

pişte : solidaire

piştik, f. : ceinture, f.

piştistank : couché sur le dos

piştî : après

piştî nivro : après midi

piştî, f. : fardeau, m.

piştikêş, m. : portefaix, m.

piştî : couché sur le dos

piştîmakî : orphelin de mère

piştîmaz, f. : colonne vertébrale

piştîmêr, m. : renfort, m.; arrière-garde, f.

piştînexrî : dernier-né

piştîpehnî, f. : talon, m.

Piştîpehniya xwe bi me ve kir. : Il prit la fuite.

piştîpên, f. : ceinture de flanelle portée à même la peau

piştîqof : bossu, -e

piştîrast : sûr, -e

piştîrast bûn : être sûr

piştîşiv, f. : collation servie après le dîner

piştîxencer, f. : petit poignard porté dans le dos

piştîxwar : bossu, -e

piştîzîn : troussequin, m.

piştî, f. : pause, f.; petite halte

piştî dan : faire la pause

piştîk, f. : cf. **piştîng**

pit : petit, mignon

pit, f. : femme, f.

pitêpit, f. : murmure, m.

pitêpit kirin : murmurer

pitir : cf. **pitir**

pitî : cf. **pit**

pito : cf. **pit**

pitko : cf. **pit**

pitvik, f. : végétal

piyale, f. : coupe, f.; bol, m.

piyalî : Ali ⁽⁴⁾

piyam, m. : amande, f.

piyan, f. : tasse, f.

piyano, f. : 1) cymbale, f. 2) piano, m.

piyar : miséricordieux, -se

piyarî : miséricorde, f.

piyav, m. : gaillard, m.

piyavî, f. : robustesse, f.

piz, f. : faiblesse, f.; abattement, m.

pizan, m. : placenta, m.

4. Celadet Bedirxanî wina nuştî.

- pizdank**, m. : cf. **pizan**
pizirûk, f. : averse, f.
pizî, f. : sein, m.
pizpizik, f. : sifflet de roseau
pizpizok, f. : cigarette, f.
pizûr, m. : entrailles, f. pl.
pî, m. : épaule, f.
pîber, m. : protecteur, m.; seigneur, m.
pîberî, f. : protection, f.
pîberîtî, f. : fief, m.
pîbik, f. : cf. **pîbok**
pîbok, f. : prunelle de l'oeil
pîçik, m. : légumes farcis
pîçok, f. : végétal
pîj, m. : copeau, m.
pîjik, f. : végétal
pîjan, f. : végétal
pîjpije : vaurien, -ne
pîk, f. : tourelle, f.; embouchure de la flûte
pîkolî : cf. **pêkolî**
pîl, f. : foie ou poumon
pîla reş : foie, m.
pîla spî : poumon, m.
pîl, m. : cuisse, f.
pîlê berazî : jambon
pîlewer, m. : ferblantier, m.
pîlpîlok, f. : arbre
pîman, f. : cf. **peyman**
pîmanname, f. : pacte, m.
pîn, f. : poulailler, m.
pînc, m. : 1) coin, m. 2) bâtard, m.
pîncok, m. : jeu des cinq pierres
pîne, m. : fils illégitime d'une femme mariée
pîne, f. : pièce
pîne kirin : raccommoder
pînedos, m. : raccommodeur, m.
pîneker, m. : cf. **pînedos**
pînesol, f. : pièce de cuir servant à
 raccommoder les chaussures
pînewer, m. : cf. **pînedos**
pîngaze, f. : oeuf de plâtre
pînif, f. : tasse, f.
pînk, f. : poulailler, m.
pînpînk, f. : partie de la pièce où l'on se
 déchausse
pîpok, f. : cristal, m.; carafe, f.
pîq, f. : latte, f.; perche, f.
pîr, m. : directeur spirituel
pîr : vieux, -elle
pîr bûn : vieillir
pîreda, f. : grand-mère, f.
pîrebûk, f. : revenant, m.
pîrejin, f. : vieille, f.
pîrek, f. : femme, f.; épouse, f.
pîremêr, m. : vieillard, m.
pîrhevok, f. : 1) fantôme, m. 2) toile d'araignée
pîrik, f. : 1) grand-mère, f. 2) sage femme, f.
li ber pîrika rûniştin : être en couches
 3) araignée, f.
pîrik, m. : cf. **pîr**, m.
pîrî, f. : vieillesse, f.
pîrîtî, f. : cf. **pîrî**
pîrkênî (?):
pîrkênîya mêrî (°):
pîrqazik, f. : végétal
pîrqelaçik, f. : végétal
pîro, m. : cf. **pîr**, m.
pîrpil, m. : bécasse, f.
pîrûz : béni, -e; heureux, -se
pîrûze, m. : turquoise, f.

5. Biewnîre (nîyade) noté 1.

6. Biewnîre (nîyade) noté 1.

pîs : sale, malpropre, lâche, malhonnête

pîs kirin : salir, humilier

pîsîtî, f. : saleté, f.; lâcheté, f.; malhonnêteté, f.

pîstêkîlî, f. : abus, m.

pîstik, f. : méninge, f.

pîş, m. : profession, f.; art, m.

pîşe, m. : moeurs, f. pl.; métier, m.

pîşeker, m. : artisan, m.; domestique, m.;
travailleur

pîşlek, f. : oiseau

pîşo, f. : étoupe, f.

pîşpîşe : habile; ingénieux, -se

pît, f. : fertilité, f.

pîtdar : fertile

pîto : vermoulu, -e

pîvan, f. : mesure, f.

pîvan (bipîve) : mesurer

pîvaz, f. : oignon, m.

pîvaza mara : végétal

pîvazî, f. : farce d'oignons hâchés

pîvok, f. : oeillet sauvage

pîvong, m. : cf. **pîvok**

pîx, m. : bord, m.; alentour, m.

plan, f. : plan, m.

pol, m. : épaule, f.

pola, f. : acier, m.

polik, m. : monnaie sonnante

polîs, m. : policier, m.

polîsxane, f. : commissariat de police

poncîn, f. : raisonnement, m.; pensée, f.

poncîn (biponce) : réfléchir, penser

ponijîn (biponije) : sommeiller

pop : rugueux, -se

por, f. : poil, m.; cheveu, m.

porang, m. : borax, m.

porespî : chenu, -e

porhelek : frisé, -e

porik, f. : 1) mèche de cheveux 2) végétal

porisandin (biporisîne) : ruminer

porkur : malheureuse

porqut, m. : coiffeur, m.

porreş : brun, -e

porspî, f. : vieille femme chargée de garder la
porte de la chambre nuptiale la nuit du
mariage

port, m. : cf. **por**

porzer : blond, -e

post, m. : 1) fourrure, f. 2) siège, m

poste, f. : poste, f.

posteqî, m. : postier, m.; facteur, m.

postexane, f. : poste, f.

poş, f. : espace compris entre les cornes

bi poşa ketin hev : lutter à coups de
cornes

poşeker : qui donne des coups de cornes
(bélier)

Beranê poşeker e : C'est un homme
courageux.

poşî, f. : foulard de tête

poşman : qui regrette

poşman bûn : se repentir

poşman kirin : faire regretter

poşmanî, f. : regret, m.; repentir, m.

poşmanî dîtîn : regretter

pot : honteux, -se

pot ketin : avoir honte

pot xistin : faire honte

potik, m. : chiffon, m.

potîn, f. : bottine, f.

poxik, f. : pompon, m.

poz, m. : 1) nez, m. 2) sommet, m.

pozberan, m. : gaillard, m.

poziş, f. : excuse, f.

pozqelem, f. : plume, f.

preng, m. : habitude, f.; coutume, f.

prengandin (biprengîne) : habituer

prengîn (bipreng) : s'habituer
prêj : fécond, -e
promijûlî, f. : préoccupation, f.
pronav, m. : pronom, m.
pronevis, f. : programme, m.
propexende, f. : propagande, f.
prosel, f. : végétal
prot, m. : potier fabriquant des cruches
protesto, f. : protestation, f.
protesto kirin : protester
proxram, f. : programme, m.
puşman : cf. **poşman**
pûç : vide; gâté, -e; sans valeur
pûç kirin : réfuter
pûçatî, f. (?) :
pûçerax : dont l'intérieur est gâté
pûjan, f. : végétal
pûk, f. : orage, m.
pûl, f. : timbre, m.
pûlak, f. : bouton, m.
pûm : boursoufflé, -e
pûngal, f. : lieu de réunion; centre, m.; espoir, m.
pûnk, f. : menthe, f.
pûrt, f. : crin, m.
pûst : cf. **post**
pûş, m. : herbes sèches
pûş û pelax : verdoyant, -e
pûşil, f. : malédiction, f.
pûşil kirin : maudire
pûşî, f. : couverture, f.
pûşî kirin : recouvrir
pûşk, f. : chaume, m.
pût, m. : 1)cf. **rîşî**, 2)cf. **pûşk**
pût, f. : 1)croix, f. 2)idole, f.
pûtparêz, m. : idolâtre, m.
pûtparêzî, f. : idolâtrie

pûtik, f. : torchon, m.
pûyîn (bipû) : tanner

Q

qab, f. : 1)osselet, m. 2)arc, m.
qabik, f. : osselet, m.
qabqab, f. : végétal
qaç, f. : végétal
qaçanî, f. : plat, m.
qaçax : de contrebande, en contrebande
qaçaxçî, m. : contrebandier, m.
qaçik, m. : queue de mouton
qad, f. : contrée, f.
qade, f. : pâtisserie, f.
qadirî, f. : plateau de cuivre
qaf, m. : vase, m.
qafê serî : crâne
qafê gula : vase de terre cuite
qafik, m. : pot, m.
qafi, f. : ruine, f.
qafibêj, m. : rimeur, m.
qafû, m. : bois charrié par les torrents
qahim : cf. **qaim**
qail : convaincu, -e; consentant, -e
pê qail bûn : consentir à admettre
qailî, f. : conviction, f.; satisfaction, f.
qailiya xwe jê anîn : se satisfaire de, en avoir assez de
qaim : solide, résistant
qaimî, f. : solidité, f.; résistance, f.
qajik, m. : mastic, m.
qal, f. : 1)parole, f.
qala ... kirin : parler de
 2)partie, f. (jeu)
qalib, f. : forme, f.; corps, m.
qalik, m. : coque, f.; coquille, f.
qalind : épais, -se

qalûşk, m. : écorce, f. peau, f.

qam, f. : 1) sommet, m. 2) taille, f.

Ev av qam nade : On n'a pied dans cette eau.

qam, m. : pouvoir, m. force, f.

qamçi, f. : cravache, f.

qame, f. : poignard circassien

qamir, m. : jonc, m.

qamiş, m. : roseau, m.

qamûs, f. : dictionnaire, m.

qamûşk, m. : croute (d'une blessure)

qanc : grossier, -ère

qancûxe, m. : courroies servant à attacher la sacoche à la selle

qandelûk, f. : pot de terre où l'on conserve le mast

qanûn : loi, f.; règlement, m.

qanî : convaincu, -e

qanî kirin : convaincre, persuader

qantir, m. : mulet, m.

qantirçi, m. : muletier, m.

qantûf, f. : panier, m.

qap, f. : récipient, m.

qap û qincor : vaisselle, f.

qapan, f. : bascule, f.

qapan : orgueilleux, -se

qapanî, f. : orgueil, m.

qapaxlî, f. : genre de fusil

qapilme, f. : sabre à la poignée incrustée

qapût, f. : manteau, m.

qaq, f. : glace, f.

qaqib, f. : goudron, m.

qaqicok, f. : végétal

qaqil, m. : pelure, f.

qaqilok, f. : os du crâne

qaqiriçik, f. : gorge, f.

qaqiri, f. : cf. **qaqiriçik**

qaqişk, m. : oiseau

qar, f. : nourriture remise chaque jour aux étudiants; portion, f.

qarç, f. : poirier sauvage

qarçik, f. : 1) poire sauvage 2) torticolis, m.

qarçû, m. : coquille, f.

qarîn (biqare) : se lamenter

qarîsek, f. : glue, f.

qartik, m. : coiffure, f.

qarûme, f. : végétal

qaşûlk, m. : écorce, f.

qasid, m. : messenger, m.

qasim, m. : végétal

qat, m. : étage, m.

qatir, m. : cf. **qantir**

qatirçi, m. : cf. **qantirçi**

qato, f. : chardon, m.

qatol, f. : cf. **qato**

qawin, f. : disque de phonographe

qawûn, f. : melon, m.

qayik, f. : barque, f.

qayim : ferme, stable

qayiş, m. : sangle, f.; baudrier, m.

qayişê ... kişandin : prendre parti pour

qayiş pê kişandin : être en désaccord avec ...

qayiş pê hebûn : être en désaccord avec ...

qayişkêş, m. : partisan, m.

qayişkêşi, f. : parti, m.; faction, f.

qaz, f. : oie, f.

qazan, f. : chaudron, m.

qazî, m. : cadî, m.

qebahet, f. : faute, f.

qebale, f. : 1) contrat, m. 2) armoire, f.

qebe : grossier, -ère; grave (voix)

qebiz, f. : saisie, f.

qebza ... kirin : saisir

qeboqebo : onomatopée imitant le cri de la

- perdrix
qebqabik, f. : végétal
qebqeb, f. : cri de la perdrix
qebriстан, f. : cimetière, m.
qebûl, f. : acceptation, f.
qebûl kirin : accepter, admettre
qeda, m. : destin, m.; malheur, m.
qeda li mala te bikeve : puisse le malheur s'abattu sur la maison
qedandin (biqedîne) : achever, terminer, conclure
qeder, f. : sort, m.; destinée, f.
qedife, m. : velours, m.
qedife, f. : sorte de rose
qedr, m. : valeur, f.
qedrê ... girtin : estimer, avoir des égards pour
qedirgiran : estimé, -e; respecté, -e
qedîyan (biqede) : s'achever, se terminer, se conclure
qef, f. : abri, m.; fort, m.
qefandin (biqefîne) : abriter
qefilandin (biqefilîne) : transir
qefilîn (biqefile) : être transi
qefes, f. : cage, f.; grille, f.
qefle, f. : caravane, f.
qehb, f. : cf. **qehbik**
qehbik, f. : prostituée, f.
qehf : drôle
qehfker : idiot, -e
qehir, f. : colère, f.; souffrance, f.
qehirandin (biqehirîne) : courroucer
qehirin (biqehire) : se courroucer
qehirfiravinek, f. : végétal
qehreman, m. : champion, m.; héros, m.
qehremanî, f. : héroïsme, m.
qehwe, f. : café, m.
qehwevan, m. : habitué des cafés
qelaç, m. : terrain caillouteux
qelandin (biqelîne) : faire bouillir, griller; détruire
qelaştin (biqelêşe) : fendre
qelawiz, m. : guide, m.
qelawiz, f. : vieille femme servant d'intermédiaire pour la conclusion d'un mariage
qelefisk (°) :
li ser qelefiska rûniştin : s'accroupir
qelem, f. : plume, f.
qelemdank, m. : plumier, m.
qelemrisas, f. : crayon, m.
qelemtraş, f. : canif, m.
qelemzirêç, f. : cf. **qelemrisas**
qelen, m. : dot, f.
qelender, m. : derviche, m.
qelevizkin (biqelevizke) : s'accroupir
qelew : gras
qelew bûn : engraisser
qelibandin (biqelibîne) : renverser, retourner
qelibîn (biqelibe) : se renverser, se retourner
lê qelibîn : se jeter sur, manquer de parole à
pê qelibîn : se jeter sur, manquer de parole à
li xwe qelibîn : faire une pirouette
ser ... ve qelibîn : franchir
qelihandin (biqelihîne) : cf. **qelandin**
qelihîn (biqelihe) : cf. **qelîn**
qeliqandin (biqeliqîne) : remuer, agiter, pousser
qeliqîn (biqeliqe) : remuer, agir, être poussé
qelişandin (biqelişîne) : cf. **qelaştin**

qelişin (biqelişe) : se fendre
qeliyan (biqe) : cf. **qelîn**
qelizandin (biqelizîne) : faire glisser, cacher
qelizîn (biqelize) : glisser, se cacher
qelî, f. : viande frite dans du beurre et conservée pour l'hiver
qelîn (biqe) : bouillir
qelîncek, m. : auriculaire, m.
qelînok, m. : blé grillé
qelîpîvaz, f. : friture d'oignons
qelisêl, m. : rôti fait sur le sêl
qelişte, m. : crevasse, f.; fissure, f.
qeltax, m. : cadavre, m.
qelûn, f. : 1) pipe, f. 2) charnière, f.
qemandin (biqemîne) : faire sécher du bois
qemçik, f. : queue (de chameau, de chèvre etc.)
qemçûr, f. : impôt prélevé sur les troupeaux

qemel : cf. **qemer**
qemelax, f. : chasse au perdreau sur la neige
qemer : noir (cheval)
qemerî, m. : piastra, f.
qemihandin (biqemihîne) : consumer
qemihîn (biqemihe) : se consumer
qemirandin (biqemirîne) : rissoler
qemitandin (biqemitîne) : coller
qemsiûn (?) : intrigant, -e
qemtik, f. : cf. **qentik**
qemûşk : coagulé, -e
qenc : bon, -ne; bien
 qenc bûn : s'améliorer
 qenc kirin : améliorer
qencî, f. : bonté, f.
qencitî, f. : bonté, f.
qenciker : bienfaiteur, -trice
qentir : meilleur, -e
qend, m. : sucre de candi

MÎYANÊ MESELAN RA

DI BIRAYÊ ZUREKERÎ

Arêkerdax: Kemal UNAL

Beno nêbeno, welatêde di birayî benê. Na birawû ra ju zaf zureker beno. Hen rindek dest ra êna, zuronê henênû keno ke, pasa (paşa) ve vatonê deyî qan beno, wesê xo pê êno. Naye ser o kî birawo zureker her roz sono sarayîya pasayî, pasayî rê zurû keno, o kî zernû dano ci.

Rozê nîya, di rojî nîya; pêniye de birawo bîn xo ve xo vano:

-Ma birayê mi bese keno zurî bikero, ez bese nêken çik o? Xo rê şêrî tayê zuronê xo kî ez bikerî, zernonê xo bicêrî (bigêrî), pêyser bêrîne.

Naye nîya vano û urzeno ra sono huzurê pasayî. Pasa pers keno, vano:

-Xêr a? To çi dî, ça ama?

O vano:

-Heq weşîya to bido pasayê mi. Ez rastê ecayîvêde giranî amûne, mi wast ke eyî to ra vajîne.

-Xêr a, vase hala.

-Ez ke nika raye ra amûne, mi vengê kutikî hesna. Hama kutik hard de nê, asmên ra lowêne.

Pasa seke na qese nîya hesneno, qarîno vano:

-Çiturî beno? Kutik se asmên ra loweno? Vala mi rê vase.

Mordemek beno ra sur, beno ra şîya, bine ra nêvejîno, bese nêkeno ke çiyê vazone.

Naye ser o pasa vano:

-No huska-husk zurî keno. Qe beno ke asmên ra kutik bilowone? Neyî berzê hepis va cellat meste (meşte) vile piro done.

Naye ser o muhafizî eyî cênê benê erzenê hepisxane ke roza bîne endî cellat vile piro done.

Xebere rew bena vilaye, sona resena birayê bînî. Seke hesneno ke

pasayî bira esto hepis û roza bîne vile dano piro, nêvîndeno, urzeno ra terikneno sono leyê pasayî.

Pasa ke eyî vînenno, pers keno vano:

-Xêr a, nîya ti qey ama?

O vano:

-Heq weşîya to bido pasayê mi, birayê mi qesê vato, to kî ê qesî ser o emir do, esto zîndan.

-Ya.

-Qesê birayê mi zur nîyo pasayê mi.

-Eke zur nîyo hala mi ra vaze, asmên ra kutik se loweno?

-Pasayê mi, dewa ma de delê newe teleqîya, xêlê leyîrî ardê. Hêlîyê amo, kuyo pira, leyîrû ra zu vîsto ra hewa, berdo. Ê çêlikî rîyê asmênî ra kerdo kuze-kuze û hewe-hewe, coka birayê mi o veng hen hesno.

Naye ser o pasa îqna beno û emir dano, birayî verdanê ra. Hurdemîna birayî ke ênê têlewe, birawo zureker ayê bînî ra vano:

-Biraye mi, her çî ûsulêde xo esto, her çî hunerê wazeno. Mordemî ke karê kerd, gere hen bikero ke bine ra vejîyone. Ti zurekerênî hen karêde qolay zonena?

ÇEND ROJNAMEYANÊ FRANSÎ Û ÎNGILÎZÎ DE XOVERRODAYÎŞÊ DÊRSIMÎ 1937

III

Extract from

THE TIMES

LONDON.

Date

KURDISH MINORITIES

TO THE EDITOR OF THE TIMES

Sir,—Your issue of June 16 contains a dispatch from your Correspondent at Istanbul headed "Kurds who object to education—A revolt suppressed by troops," in which it is stated that the recent disturbances among the Kurds in the Dersim were due to the hostility of the local population towards the introduction of compulsory education and other reforms, and that these disturbances had been put down by the army and gendarmerie in operations in which a woman aviator had particularly distinguished herself.

May I be allowed, as one who has some knowledge of the Kurds and of their language and history, to say how deeply this sad news has moved me. The Kurds who inhabit this region differ completely from their Turkish neighbours in regard to race, language, religion, habits, and social structure. In this case of the Dersim we confront a new venture of the Kurds to reaffirm their character as an ethnic minority. It is an error to suppose that the Kurds object to education; what they are resisting is Turkification. The mother tongue is the only one which can assure the natural and harmonious development of the individual, as well as his grateful attachment to the country towards which he assumes a citizen's duty.

The rights of Kurdish minorities are already recognized elsewhere. In accordance with the recommendation made by the League of Nations when settling the Mosul question, the Kurds enjoy in Iraq a cultural autonomy in the three liwas of Erbil, Kerkuk, and Suleymaniye, and are thus able to cultivate their language and ancestral traditions without in any way impairing the structure of the State, of which they are loyal subjects. The same is true of the Kurds of Soviet Armenia, towards which the Soviets apply their minorities policy.

So long as these generous principles are not generally applied we shall unfortunately witness these pitiful conflicts between "reasons of State" and the demands of minorities, whose rights can nowadays hardly be denied.

B. NIKITINE, late Russian Consul
in Persia.

29, Rue George Sand, Paris 16.

KITABÊ KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ)-IV

Maruf Yilmaz

Ahmey Temî

Fistonik

**Weşanxaneyaya JÎNDANÊ
Stockholm 1988**

36) Maruf Yilmaz, Ahmey Temî, Weşanên Jîndanê,
Stockholm, 1998, 58 r.

Qate

kovara kulturi

Çelo
Der gjuhë të Saherëve të Bana, Dervitë, Daba
Sajedon Enerji
Kujtë D. Pashit
Ushtrinë Çame
Tertelë Shtëri, Ma, Kë Bana, Ko Gurule
Ali Beshir Sener
Raza, Estemuli Ser o
Njëditin Zera
Astar
Mallesimaj
Fetihengë Tiki, Karcandë (Zanaki)

Zimistan, 1998

Qate

kovara kulturi

Der beqë, Arimundë, de Rom, sive Çelac
Ushtrinë Dajton
Programme e Artisaandë, Khandan di Pasa, Zivani
Ushtrinë Sordar
"T'ke, Xo Nas N'larë, Res Oriton, N'bidan"
Ushtrinë Thrus
Alfred, Nubel a X-lata, Sobei, ya Edchivyal
Çelac, Çandogon
Kocera, Vangëri, T'kiliç, E, heçvane, Roldë, ser o
Mosol, Dreyu
Wen, fan, u Nistana, Iardki, ser o

Wisar, 1998

Qate

kovara kulturî

Mûnê Çem
"Reze ve Reze Te Me Xapî"
Mehmedî
Keremî (Sarkî) de Saffîkî
Nîhat En
Sewrê ya 25,80 Seranê ya ver. N. Zîrî
Bazmî Te hîndîk
Gare de Çame
Seydîkî Kurî
Çand Dêd
Çemil Tîndogî
Layî Probleme Standartîzasyonê de Zava de Kurîkî
Çeladet Abî Pedîrxan
Ferhîkî a Kurîdî (Barmanî) Evrîkî

No: 1 heman 1997

Qate

kovara kulturî

Majîr Abîdî
Lewîkî Rûkî Mî Yêde Kent-
Hîndîr Çem
"Ez Ver va Hîsîmî" de R. Rîhîmî
Helîkî Mîmîdî Xîdî Ray
Çe Hîrîmî Çîrî Nîmîndî
Kurîkî Jîndîlî
Sedîrîkî "Mîrî de Hîkî" Imparîtorîyî
Dîmîndîyan
Mîrî met Uçîkî
Çayî Baxîr, Her Zîmî de Kultîrî Yew Çîçîkî a
Mîmîndî Dîrîkî
Na Ray Raya Yewîyî Zîwîmî ya
J. Hîmî Bîşîrî
Bîrî Se Bîrîkî

Payîz, 1997

ALFABE

	Kirmanckî (Zazakî)	Tirkî
A a	adir, asin, Almanya	adam, at
B b	bira, ban, Bidlîs	büyük, bir
C c	ca, cêr, cor	can, cadde
Ç ç	çim, Çewlîg, Çemişgezek	çocuk, çöp
D d	dest, Diyarbekir, Dêrsim	dal, dayı
E e	ez, Erzingan, Erzirom	el, eldiven
Ê ê	êrxat, êlçî, êqbal	-
F f	fek, fariskî, Fransa	fare, fıstık
G g	ga, giran, Gimgim	göl, güven
H h	her, heş, Hollanda	hemen, hava
Î i	bin, kirmanc, solin	ısırmak, ışık
Î î	îsot, Îran, İtalya	iş, it
J j	jêhat, jan, Japonya	jandarma, jimnastik
K k	kitab, kar, Kurdîstan	kalkan, küçük
L l	lal, lazut, Licê	limon, leke
M m	ma, mase, Mûş	mavi, maya
N n	nan, newe	ne, neden
O o	of, oda, ordu	olmak, odun
P p	payîz, Pîran, Pali	parmak, pınar
Q q	qeleme, qumaş, Qibris	-
R r	rind, radyo, Riha	resim, rüzgar
S s	sipî, simer, Sêwregi	serin, sarı, süs
Ş ş	şima, şeş, şaş	şişirmek, şişman
T t	ti, tarîx, Tirkîya	tatlı, tavşan
U u	utî, uca, ucret	ütü, ücret
Û û	ûsul, Ûrris, Ûrrim	uzak, unutmak
V v	verg, velg, vate	var, ver
W w	wisar, weş, welat	-
X x	xirab, Xarpêt, xurbet	-
Y y	yaban, yar, yadîgar	yayla, yol
Z z	zaf, zerd, zaza	zeybek, zavallı

Aldûş (Gerger), 1989